

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

37

Joi 12 septembrie 1991
(Anul XXIV)

Literatura română în școală

POEZIA lui Mihai Beniuc nu mi-a plăcut niciodată (în-că de cînd eram copil mi s-a părut simplistă și sfîcșasă), dar numele lui Mihai Beniuc mi-a rămas în minte ca o garanție de seriozitate. În schimb, numele lui Lucian Blaga, a cărui operă mi-a tulburat profund conștiința de la prima lectură, are și acum pentru mine rezonanța unui prestigiu incert, aproape clandestin. Și aceasta numai pentru că pe Mihai Beniuc l-am studiat în școală, iar pe Lucian Blaga, nu. Ducem cu noi pînă în mormînt — oricîte experiențe spirituale am face pe cont propriu — o schemă a valorilor literaturii însușită din școală. Tocmai de aceea este important ca această schemă să nu fie eronată. Ca să nu mai vorbim de faptul că ideal ar fi să nici nu existe vreo schemă, ci să li se transmită elevilor o sensibilitate față de literatură în general și o capacitate de a discerne singuri valorile.

Bineînțeles că programa de învățămînt și manualele școlare nu se pot conforma unor asemenea recomandări evazive și utopice. Operă de magician al educației estetice poate face numai profesorul, cu personalitatea sa sus-trasă oricărui planificări. În documentele care constituie pentru școală instrumente de lucru trebuie să-și găsească locul reglementări precise ale procesului de învățămînt și structurări clare ale materiei de studiu. Totuși, pînă și în aceste documente este nevoie de o anumită elasticitate și chiar de „inspirație”, pentru a face posibilă ducerea cu bine la destinație a unor valori pe care ar putea să stea scris: ATENȚIE! FRAGIL!

S-a lucrat intens, și anul acesta, la programele școlare pentru „intervalul de tranziție”, urmînd ca într-un viitor (cît de) apropiat (?) să se elaboreze și programele școlare pentru intervalul de democrație deplină și ireversibilă. Modificările care s-au operat asupra programelor din timpul dictaturii ceaușiste au avut ca principal scop înlăturarea nefirescului din procesul de predare a literaturii în școală (astfel, s-a renunțat la reluarea materiei din clasele IX—X în clasele XI—XII, intrucît s-a renunțat la organizarea liceului pe „trepte”, s-a abandonat studierea unor autori impuși altădată din considerente politice, s-a redistribuit numărul de ore astfel încît la liceele — sau clasele — cu profil umanist să se rezerve mai multe ore literaturii, s-au efectuat simplificări pentru înlăturarea unor informații cu caracter enciclopedic, care solicită aproape exclusiv memoria). Totuși, au rămas imperfecțiuni (de exemplu, la liceele pedagogice, numărul orelor de literatură propriu-zisă — deci nu cele de gramatică, de metodică, de practică pedagogică sau de literatură pentru... copii — este egal cu, sau chiar mai mic decît, numărul orelor de literatură de la liceele teoretice și industriale, materia de studiu este încă foarte încărcată, din cauza unui fel de obsesie a totalității, compatibilă, poate, cu anatomia sau botanica, dar nu și cu literatura etc.).

Manualele de literatură au rămas cu un pas în urma acestor revizuiți (oricum modeste). În mod paradoxal, cele de acum zece ani erau mai bune decît cele de azi. De ce? Pentru că în ultimii doi-trei ani ai „epocii de aur” s-au elaborat manuale mai rigide, intens politizate și tocmai ele sînt supuse acum recondiționării. Drept urmare, oricîte eliminări se operează — de exemplu, nu se mai studiază o poezie compusă de Nicolae Ceaușescu pentru „grandioasa adunare populară de la 5 decembrie 1981, consacrată dezarmării și păcii” —, un anumit schematism, asemănător cu acela al învățămîntului politico-ideologic, rămîne. Toatădată, chiar dacă unii autori minori preferați de partidul comunist nu mai sînt studiați separat, extrase din scrierile lor sau titluri ale acestor scrieri se păstrează în diverse comentarii cu caracter teoretic.

Oricine își dă seama că un manual bun de literatură română nu se poate face peste noapte. De multă vreme ar fi trebuit să se inițieze însă concursuri pentru elaborarea unor astfel de manuale, să se creeze și să se întrețină o efervescentă spirituală care să ducă măcar cîndva la apariția unor instrumente garantate de studiere a literaturii române. Nu este timp de pierdut. O întîrziere de un an în acest domeniu al formării mentalităților echivalează cu o întîrziere de douăzeci de ani în evoluția societății.

Alex. Ștefănescu

RENE MAGRITTE: Domeniul fermecat (detaliu, 1952). Număr ilustrat de lucrări reproduse din albumul MAGRITTE de Jacques Dopague — Fernand Hazan éditeur

DIN SUMAR:

• Spre o nouă ordine mondială • Cu minie, dar fără patimă • Scrisori deschise: Bujor Nedelcovici și Dumitru Țepeneag • Cronică literară la IARNA BĂRBAȚILOR de Ștefan Bănuțescu • „Huliganii” lui Mircea Eliade • Un eseu de Alexandru George: De la zero la infinit • Ion Negoieșcu în dialog cu G. Dimisianu • Proză de Rodica Iulian • Documentar: Teatrul Național din Cernăuți • Cronică festivalului „George Enescu”

Din acest număr, la fiecare două săptămîni,
rubrica lui Ștefan Aug. Doinaș

FORMULA DIN TITLU, FOLOSITĂ DESEORI DE CEAUȘESCU, DAR ÎNTR-UN MOD DEMAGOGIC, PARE A SE AFLA ACUM CU ADEVĂRAT ÎN ACTUALITATE. Președintele Bush s-a referit recent la schimbările care se vor produce în lume, ca urmare a prăbușirii U.R.S.S. și la necesitatea adoptării unei noi strategii globale și locale. Este a treia mare reordonare politică a planetei din acest secol. Dovadă că ritmul evenimentelor a devenit foarte rapid. Cea dintâi modificare a raporturilor de forțe s-a petrecut la sfârșitul primului război mondial, Imperiul austro-ungar s-a dezmembrat, făcând loc în Europa Centrală unei puzderii de state, dintre care două (Cehoslovacia și Iugoslavia) păstrau un caracter multinațional. Marea Britanie, Franța, Belgia și celelalte puteri coloniale și-au văzut imperiile de peste mări destrăându-se treptat. Rusia s-a metamorfozat complet în urma revoluției bolșevice. În Europa, în deceniile care au urmat, patru erau marile puteri politice: Marea Britanie, Germania, Franța, și U.R.S.S. Pe alte continente, încă două: S.U.A. și Japonia. Cei șase mari și-au împărțit lumea în zone de influență. Era o formă nouă a dominației coloniale. Amestecul S.U.A. în Europa a rămas nefirmat până la războiul al doilea. Nu numai configurația geopolitică diferea radical față de aceea de dinainte de 1914, dar și aceea morală. „La belle époque” își dăduse sufletul, după câțiva ani de agonie. Înima ei fusese Europa Centrală. O stare de spirit foarte confuză se instaura în toată această zonă și mai ales, în Germania, una din beneficiarele paradoxale ale noului ordin. Citeva romane celebre (între care *Omul fără însușiri* al lui Robert Musil) vor evoca atît agonia epocii frumoase, cît și deruta care i-a succedat. Imaginația artiștilor va reveni descuri, și mai târziu, la seismul moral care a zguduit această parte din Europa între 1914 și 1918, ca și la confuzia de după aceea. De curind, la TVR, am putut vedea filmul lui István Szábo intitulat *Hanussen*, în care neliniștea și spaima de o nouă ordine mondială, care au pus stăpînire pe toate fostele

Spre o nouă ordine mondială

state ale imperiului eclatat, sînt descrise prin prisma destinului unui clarvăzător (la originea filmului este un caz real). Italia, Germania și U.R.S.S. s-au precipitat în abisul totalitarismului. Regimurile de mină forte s-au înmulțit. Antisemitismul bîntuia ca o molimă în aproape toate țările europene. Mișcări naționaliste au avut loc chiar și în țări care au izbutit să-și păstreze sistemul democratic. Alianțele cele mai stranie (Hitler-Stalin) au fost puse la cale. Locomotiva care trăgea după ea, spre o nouă tragedie, trenul istoriei s-a dovedit a fi Germania nazistă. Ca și în 1914, cînd marile puteri europene ale vremii (asa numitele Puteri Centrale, de o parte, Antanta, de cealaltă) s-au regrupat în două tabere, în anii războiului al doilea, cele șase mari puteri au adoptat aceeași strategie bipolară. Să privim harta lumii în aceste două momente cruciale: vom observa numai două culori principale (plus o a treia, a neutrilor). De o parte, Germania și Japonia. De cealaltă, Aliații: Marea Britanie, Franța, S.U.A. și U.R.S.S.

EPOCA DE DUPĂ 1945 GĂSEȘTE LUMEA ÎMPĂRȚITĂ ÎN DOUĂ: doar că jumătățile nu mai sînt taberele care se confruntaseră în război. Împărțirea lumii a fost exclusiv opera învingătorilor. Pe masa tratativelor: Teheran, Ialta și Potsdam, Germania și Japonia zdrobite și culpabile, au lesit politic din scenă pentru cîteva decenii. Ajută de Aliați să reziste loviturilor Germaniei, U.R.S.S. a profitat de întoarcerea cursului evenimentelor pentru a-și face partea leului. Zona sovietică de influență s-a extins din Orientul Extrem pînă în Europa Centrală, și de asemenea, prin export de „revoluție”, în Africa, America și Asia. Eurolate de război, Anglia și Franța și-au pierdut practic statutul de mari puteri. În schimb, S.U.A. a intrat abia acum cu adevărat în acest rol.

Lumea comunistă și lumea liberă au fost conceptele cele mai des folosite în legătură cu noua ordine mondială. În spatele lor, se află însă realitatea împărțirii planetei în două zone majore de influență: sovietică și americană. Arma atomică a făcut din S.U.A. și din U.R.S.S. cele două supraputeri ale deceniilor 6-9. Noțiunea de mare putere pare perimată după războiul al doilea. În locurile acestea de supraputere. Un pluralism destul de neclar se restrîngea la o bipolaritate orbitoare. Echilibrul global atîrna de raportul de forțe dintre cele două supraputeri. Criza Caraibilor, în epoca Hrușciov-Kennedy, și Războiul din Golf, în epoca Bush-Gorbaciiov, sînt două exemple interesante. Oricîte diferențe (și sînt numeroase!) ar exista între ele, amîndouă au arătat, la un interval de aproape douăzeci de ani, că nici o modificare a ordinii planetei nu se putea face, dacă ea periclita pe una sau pe alta din cele două supraputeri. Menținerea echilibrului dintre ele se dovedea absolut vitală pentru întreaga omenire. Concesiile reciproce pe care au trebuit să și le facă dovedesc același lucru. O singură mișcare greșită, la acest nivel de forțe, ar fi putut antrena lumea într-un al treilea război mondial. Toate conflictele zonale s-au reglat în funcție de interesul general. Zecile de războaie, de revoluii, de lovituri militare ori de gherile care au avut loc — în Africa, în Asia, în America Centrală și de Sud, în Europa — au constituit replici ale marelui seism, care impusese, după 1945, ordinea pe planetă. Cerute de reasezarea straturilor convulsionate ale geologiei politice, ele aveau o limită: echilibrul supraputerilor. Toată lumea pare convinsă nu doar de faptul că nici o schimbare nu era posibilă, dacă punea în primejdie echilibrul, dar și de acela că orice schimbare, o dată produsă, trebuia să fie rodul unei înțelegeri prealabile

(și, firește, secrete) dintre supraputeri. Cazul Malta.

1989 VA FI NEÎNDOIELNIC SOCOTIT UN AN LA FEL DE IMPORTANT, CA ȘI 1918 și 1945. O nouă ordine mondială este pe cale a se instaura. Principalul fapt care s-a petrecut a fost prăbușirea comunismului și a puterii sovietice. Dezvoltându-se în ultimele patru decenii o formidabilă mașină de război și reprimare, Uniunea Sovietică a rămas, în tot acest timp, o țară economic inapoiată, în pofida resurselor. Pe termen scurt, politicul și militarul pot compensa slăbiciunea economică. Pe termen lung, însă, insuficiența producției de bușuri determină tensiuni sociale și erodează forța oricărui stat. Cînd criza sistemului sovietic a devenit totală, a luat naștere o mișcare de reformă. Începută de Andropov, cu sprijinul KGB, și continuată de Gorbaciiov, această mișcare n-a mai putut fi controlată de la un punct înainte. În exterior, țările satelit s-au desprins una câte una de pe orbita Moscovei. În interior, au început să explodeze cazanele cu pulbere naționale și sociale. Comunismul a fost vreme de aproape trei sferturi de veac, un capac solid înșurubat pe aceste cazane. Antrenind dezagregarea ideologiei comuniste, reforma a condus (împotriva intenției autorilor ei) la dezmembrarea Uniunii Sovietice înseși. Indiferent de rapiditatea și de radicalitatea procesului acesta, un lucru e sigur: federația de state care va înlocui Uniunea Sovietică nu va mai putea juca în lume rolul pe care l-a jucat statul creat de Lenin și de Stalin. Este limpede de pe acum că pe planetă a rămas o singură supraputere politică: S.U.A. Nu e tot așa de limpede cum va arăta noua ordine mondială în aceste inedite condiții. Două elemente trebuie luate neapărat în considerare. Cel dintîi este un inevitabil dezechilibru care va apărea între existența, pe de o parte, a unei

single supraputeri și puzderia de mici state naționale care își cer tot mai zgomotos dreptul fireesc la suveranitate și își proclamă interesele proprii. Nu numai dezmembrarea iminentă a Uniunii Sovietice va da naștere citorva zeci de astfel de state, dar și aceea a Iugoslaviei. Mișcări separatiste se vor petrece și în alte locuri. Orientul Apropiat este de cîteva ani teatrul unui război de natură națională și religioasă. O lume divizată în două zone de influență a alimentat aceste conflicte, dar le-a și controlat. Fiecare parte se sprijinea pe una din supraputeri și de obicei pînă în punctul pe care îl cereau interesele acestora, în raport cu echilibrul global. Acum, acest echilibru este amenințat prin însuși faptul că singurul interes care va mina națiunile să se lupte între ele va fi acela particular și ireductibil al fiecăreia. Al doilea element îl constituie trecerea în prim plan a puterii economice. Desigur, puterea politică și militară și-a tras totdeauna resursele din capacitatea economică. Prăbușirea U.R.S.S. și a comunismului constituie proba irefutabilă. Dar masca politică dispărînd, jocul economic va trebui să-și facă singur legea. Cea mai mare putere economică a lumii este S.U.A. Dar se ridică înțet și irevocabil altele: astăzi deja, Japonia, miine, cu certitudine Germania unită. Nu e ușor de prevăzut dacă și în ce măsură noua ordine economică va izbuti să se impună extremei divizării naționale și religioase a planetei. Stabilitatea viitoare depinde de această ecuație, în care economicul și politicul se vor afla într-o foarte delicată cumpănă. Echilibrul supraputerilor a fost pînă deunăzi de natură politică și militară. Echilibrul lumii viitoare va fi acela dintre grupul de state dezvoltate, minoritar ca populație și suprafață, și sutele de state relativ sărace, dar ambițioase și doritoare să se afirme, care alcătuiesc restul uriaș al lumii. Nu se poate ști nici ce se va întîmpla în China, unde trăiește un sfert din populația globului. Această mare necunoscută complică și mai mult prognoza cu privire la noua ordine mondială.

N.M.

NE Scriu CITITORII...

Portret de cameleon

EXISTĂ, după cum se știe, în istorie personaje sinistre, care, setoase de putere, devin mai feroce decît despoții de pulpana cărora s-au agățat [...] În galeria acestor creaturi abjecte a intrat, evident, cu dimensiuni de gîndac negru de becî mucegăit, și o fostă eminentă cenușie, un clănțau al dictatorului executat, și a nume consilierul lui de presă, Eugeniu Florescu. Sub masca de om civilizată, arborînd un zîmbet complice pe fața-i lată [...], avid de putere și mărire, tăia și spînzura după cum i se dicta de sus, dar mai mult după poita inimii sale. A fost făcut responsabil de revoluționarii Timișoarei pentru genocid cultural, patronat și organizat meticulos, timp de cinci ani, cînd era secretar cu propagandă la fostul comitet județean de partid Timiș.

Dar în loc să se dea la fund, așa cum au făcut-o, din înțelepciune ori din frică, ceilalți bravi nomenclaturisti cu păcate cit roata carului [...], tovarășul Eugeniu Florescu face acum pe victima ceaușismului, pe dizidentul, din fericire neluat de nimeni în seamă. Dă cu barda în Dumnezeu; de parcă l-a apucat turbarea cîinelui prea bine hrănit [...]

La tovarășul Eugeniu Florescu totul e tupeul, care nu se poate confunda cu curajul. Deși este un ratat politic și profesional, se crede nu numai genial ziarist, dar și faimos om politic, cu o sta-

tură proiectată pînă la Moscova și chiar dincolo de Urali. Un fel de Mesia roșu, dar căruia nu l-a venit momentul coborîrii din ceruri. Încearcă să-l facă pe cel din jur să creadă în steaua lui, luînd ba un interviu domnului Victor Atanasiu Stănculescu, pe cînd era ministru al M.Ap.N., dar pe care acum îl spurcă în cei mai abjecti termeni în aceleași pagini ale *Democrației*, ba ambasadorului sovietic Felix Bogdanov, căruia tare ne temem că i-a jurat în taină, cu ochii țînți pe bustul lui Lenin aflat în biroul acestuia, credința eternă în doctrina bolșevică. Și, ca să nu fie bănuț de atitudine partizană, își face mina și pe la țărâniști, dar și pe la FSN-iști. Vrea și el să aibă mai multe uși deschise, la o adică [...] Cînd vine de la țărâniști sau liberali, pe unde se invită la sindrofii cu fiică-sa, pe care astfel o mai scoate în lume, povestește aproape leșinat de emoție că amfitrionii l-au propus preșosului gazetar și om politic ce este, nici mai mult nici mai puțin decît să ia în mîinile sale gazetele lor de partid. Să auzi și să nu crezi! Așa s-a spovedit și cînd a venit de la domnul Ilie Verdet, unde i s-a sugerat să treacă de partea P.S.M. cu gazeta *Democrația* cu tot, dar, chipurile, el, Florescu n-a acceptat „pentru că își urmărește propriile teluri politice”. În loc să recunoască franc că de la această tentație l-au oprit cam cu forța înșiși redactorii de atunci ai *Democrației*, silindu-l să publice chiar un comunicat de dezmințire a unor astfel de „zvorniri”. Singurul pe care-l curtează cu frenezia la ora actuală este domnul Corneliu Vadim Tudor, la care atunci cînd e chemat de secretara acestuia vine tropăind chiar și de acasă, în papuci și în halat, cu spume la gură, bucuros nevoie mare că e băgat în seamă măcar ca un „grivei” [...]

Ați început, tovarășe Eugeniu Florescu,

să atacați în *Democrația*, deocamdată nu chiar frontal, ci prin rîcoșeu, Biserica Ortodoxă Română, așa cum a făcut-o, de altfel fără nici un succes, din moment ce a declanșat o puternică ripostă din partea credincioșilor, fiica dv., Anda Mihailide, în articolul *Umplem țara de biserică?*, semnat cu pseudonimul Carmen Florian. În acest material, scris în maniera Ștefănescu, se afirmă negru pe alb că, din cauza ridicării de biserică, la noi oamenii nu au unde să-locuiască, susținînd mincinos că materialele destinate blocurilor în construcție ar fi fost deturnate spre zidirea sfintelor lăcașuri. Ce blasfemie! Nu vă e frică de focul Gheenei? [...]

Dar ultima mirșăvie a lui Eugeniu Florescu, tipică gangsterismului politic, ce vine să demonstreze temeinicia proverbului românesc „pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești”, este acapararea prin tenebroase mașinațiuni de culise a gazetei *Democrația* și concedierea chipurile, din motive economice tocmai a acelor membri fondatori care din milă creștinească l-au cules din naufragiul vechiului regim, crezînd sincer în capacitatea de regenerare spirituală proprie fiecărui om integru. O, sîntă naivitate! Domnul Eugeniu Florescu, care de la începuturile venirii sale la *Democrația* își propusese în secret acapararea gazetei, și-a pregătit meticulos și îndelung lovitură mama adoptivă, aruncă, la momentul potrivit de cur, hrănit și întremat de mama adoptivă aruncă, la momentul potrivit, din cuib, puic păsării-gazdă. Mai întîi, s-a făcut util profesional dînd dovadă de smerenie pînă și-a văzut sacii în car, el și fiica lui. Și, după ce și-a aranjat cit mai bine și prietenii la aceeași gazetă (unul fiind căutat de revoluționarii Timișoarei pentru abuzurile făcute în vremea cît fusese primarul Lugojului), dîndu-le leafă berechet, fără să scrie un rînd, a început să-și desfășoare, subtil și persuasiv, întreaga artă de „divide et impera”, asmuțînd pe unii contra altora, calomniînd în stînga și în dreapta pe propriii redactori. La toate acestea s-au adăugat mașinațiile cu scopul de a-și însuși, prin fraudă și abuz, marca și sediul *Democrației*, urmărînd a-și instala aici propria fițuică particulară. *Planeta magazin*, și propriul partid cu trei membri. Acapararea respectivei gazete a făcut-o nu numai pentru a-și asigura o existență prințiară, dar și din motive politice, dacă vedem pe cine a reținut în actuala echipă. Pe domnul V. Barac, fost gauleter la secția de presă a c.c. al p.c.r., pe doamna G. Ruță, demisă de revoluție direct de pe funcția de secretar cu propagandă al comitetului de partid pe aparatul c.c.

al p.c.r., numire aprobată chiar de sinistra. Așadar, avînd în frunte, ca redactor-șef, pe Eugeniu Florescu, consilierul de presă al c.c. al p.c.r. și pe ceilalți numiți mai sus, *Democrația* a început practic să mai fie așa cum i-au scris pe frontispiciu fondatorii ei: „periodic independent de informație și opinie”, devenind prin cel ce scriu aici organ al secției de presă și al comitetului de partid pe aparatul c.c. al p.c.r.

Ce face acum noua *Democrație*? Aflată în mare jenă financiară, „aparătoreea vajnică a virtuților comuniste, măica precista cu seceră și ciocanul pe frontispiciu”, cum inspirat a denumit-o un confrate de breaslă, a virat-o brusc spre genul revistei de gang, sperînd să scape de faliment cu cei 10 lei pe care încearcă să-l scoată de la cei care nu au bani de bordel. Se vrea deci comercială noua *Democrație*, acaparatorii ei sperînd să scape din ghearele falimentului nedeclarat, dar sigur, publicînd femeii cu fundul gol și articole despre sex și amor. Dar o fac ca niște ageamii tortii. Experiența lor este în cu totul alt domeniu [...]

Sătui pînă în gît de practicile abuzive și mirșave ale acestui satanic și veninos cameleon, ros pînă la șira spinării de dorința puterii, redactorii de bază ai revistei, membrii fondatori ai ei, l-au demis încă de pe 22 mai a.c. pe Eugeniu Florescu de pe postul de redactor-șef (deținut acum în mod ilegal), pentru abuzuri financiare și acapararea de bunuri ale statului, fapte de natură penală pe deplin dovedite, dar, din păcate, necercetate de Editura Presa Națională, căreia l-au fost sezizate în mai multe rînduri, dar care a tăcut complice. Oare din ordin de sus?

Iată portretul veninosului cameleon, nomenclaturistul Eugeniu Florescu. Ieri, feroce sustinător ceaușist, coadă de topor. (...) Astăzi, deghizat în stîlp al democrației, ajuns prin manevre machiavelice în fruntea unei gazete realmente furată. [...]

Gh. Buzdugan

P.S. Ni se aduce la cunoștință că deși este de mult falimentară — la ora actuală are pierderi de peste 1,7 milioane lei — gazeta *Democrația*, acaparată de nomenclaturistul bolșevic Eugeniu Florescu, continuă să apară, fiind sponsorizată din banii statului de o instituție a acestuia, care este Editura Presa Națională.

Gh. B.

Cu minie, dar fără patimă

ICI nu părăsise bine dl. Mihail Gorbaciov Crimeea și printre români a început să circule o versiune fantastică a abia consumatelor evenimente din URSS. Anume că întreaga afacere ar fi fost o „mascaradă” în care ar fi fost implicat și șeful statului sovietic, „pentru a-și consolida poziția și a se descotorosi de inamicii politici”. Desigur, a avea imaginație nu e nimic rău. Evenimentul cel ce o are scrie și romane polițiste. Ca roman polițist, ori științifico-fantastic (mai mult fantastic), în versiune, să zicem, aprobată de tov. Mironov, acțiunea pucistă din Uniunea Sovietică ar fi avut, ar avea, de fapt, succes de vânzare pentru călătorul ce se plictisește oricum în personalul de Constanța. Problema gravă ce mi se pare că se ivește aici este totuși lipsa de încredere a prea multor români în viața noastră. „Totul este joc”, ai fi gata să exclami privind la spectacolul batjocoririi lucrurilor serioase, grave. Simțul umorului e o calitate, batjocura cinică însă este semnul incapacității de a fi măcar în stare să oftezi la mormântul unui prieten. A bagateliza continui și orice, a persifla presupune o doză vinjoasă, groasă de insensibilitate la spiritul ecumenic. Presupune incapacitatea de a judeca situațiile și după criteriile normale, convenite de societate ca norme elegante de conservare a propriilor convingeri fără tentația de a le impune celorlalți. De câte ori auzim în jurul nostru „de-aș avea o pușcă l-aș pune la zid”, și asta doar din pricină că omul de alături gândește cu propriul cap. Mitică, un cumnat, are nostalgia ceaușismului și după ce-l descopăr bipe, ca să mă dumiresc asupra motivelor, descopăr că e nemulțumit de faptul că mecanicii de locomotivă duc o viață mai ușoară decât el, care este șofer, iar șoferia „e cea mai grea meserie”. Mereu mereu ispita de a privi peste gard, în loc să-ți mătură curtea personală. Din, să-i zicem, sondajul de opinie realizat de televiziune luni, 19 august, am reținut o singură poziție netă, a celui cetățean ce afirmă că noi trebuie să fim „cu capul pe umeri” și să condamnăm fără echivoc lovitura de stat de la Moscova. Ceilalți cetățeni se văicăreau care mai de care. Ca după parvenirea știrilor mai bune, românul s-o ia razna imaginând scenarii atingând un fel de perfecțiune bizantină rafinamentul detaliului și o bătărie de berărie în apreciere ansamblului. În realitate, URSS nu este în măsură să reocupe cu trupe fostele colonii, ea se află cam în situația de după lovitura dată de Lenin democrației înepuțată de Kerenski și adepții săi. Chiar nici Prutul nu l-ar trece armata sovietică. Există destule mijloace de presiune și de apărare, conștient, dacă România consimte să nu se întoarcă la dictatură. Trupele roșii puteau însă intra în Chișinău, și în cazul acesta se cuvenea să atenționăm Junta că aceasta înseamnă încălcarea suveranității naționale, deoarece granițele Patriei sînt la Nistru. Șovăielile celor investigați să vorbească în numele poporului s-au isprăvit abia după revenirea lui Gorbaciov la Moscova, cînd demn ar fi fost ca din prima clipă puterea să declare fără menajamente că nu recunoaște Junta instalată la Kremlin. Însă puterea și ea alcătuită din aceleași personaje caragialești, dacă ne gândim bine. Adică tot „mitici”. Și așa nu ne-am dat seama, pînă la apariția d-lui Nicolae Manolescu la televiziune pentru a avertiza că primejdia reală se găsește în interior, unde forțele „oculte” și partidele de dreapta și de stînga, extremele, bineînțeles, puteau încerca și la București aventura bolșevico-mareșalistă-kagebistă, nu ne-am dat, zic, seama că de fapt ne izolăm încă și încă o dată de lumea libertății. Acuma că sfinșitul aventurii moscovite e fericit, putem și învăța ceva din drama petrecută la Kremlin. În primul rînd că bolșevismul a căzut și la ultimul examen de istorie, că sistemul nu are viabilitate. Dacă președintele sovietic nu-și va însuși lecția, va pierde. Chestiunea e că noi trebuie să accelerăm ieșirea din inapoierea în care ne găsim în democratizarea vieții naționale. Tragem după noi povara mentalităților și structurilor comuniste de ocupație, securitatea și armata înșesate de colaboraționiștii KGB-ului. Pînă nu vom epura instituțiile semnificative de toți acești agenți, nu vom face pași înainte, nu vom avea o viață normală, morală, gregăritatea va sufoca civismul. Nu înseamnă că în România trebuie să începă vînătoarea de vrăjitoare, pur și simplu se cuvine să se asaneze toate structurile de mărăcinișul care ne-a sufocat livada. Îl vedeam adeseori pe acel general Nicolai plimbîndu-și ciinele prin parcul din Grădina Icoanei, nu știam pînă nu l-am văzut în filmul d-nei Lucia Hossu-Longin că el e sinistru personaj despre care auzisem atîtea la Europa Liberă. Îl vedeam și mi se părea straniu, cînd treceam pe lîngă el simțeam furnicătură pe spinare și nu-mi dădeam seama de ce. Mi se întîmplă adesea să cunosc oameni care îmi provoacă senzații bizare, grea-

ța de a da mina cu ei, fără vreun motiv anume. După ce l-am văzut, mi-am spus Dumnezeu mare, pîi așa e Hoss în persoană. Știi, fostul comandant de la Auschwitz se indigna ori de cite ori vreun deținut fura o firimitură de pîine de la un vecin de price, cazurile de perversiune sexuală i se infățișau ca abdicare definitivă de la morală umană și creștină, îl deranja că fumul cuptoarelor infecta zona, că unele cadavre intrau nespălate în crematoriu, candidații la moarte prezentînd simptome antisociale de vreme ce-și neglijau igiena personală. Dar în același timp contabiliza și raporta „progresul exterminărilor” prin metode inventate de el în scopul „sporirii eficienței” fără să aibă cea mai mică tresărare de conștiință. După părerea psihiatrului Gilbert, nici la Nürnberg Hoss n-a înțeles de ce era socotit un asasin și a fost spinzurat înainte de a-și fi dat seama că era unul din cei mai periculoși oameni de pe pămînt, nu doar fiindcă ucisese, ci pentru că o făcuse „contabilicește”, „rece”, ca o „datorie cetățenească”. Nicolai afirmă că a „slujit partidul”, că a făcut-o din „conștiință” (?). Ce dacă mureau oamenii în pușcării și „afară se moare”, conchide el cu seninătate. Maria (sau Martha, cum vă convine) Drăghici, care amintește atît de bine de Elena Ceaușescu, rinjea la gîndul că vor vedea românii ce va fi după alegeri. Sînt convins că nici măcar la triumful FSN nu se referea în acel moment, ci la al extremei dreapta-sînga. Citește ziarul „Azi” fiindcă e publicația celor de la putere și s-a bucurat că a avut ocazia să-și exprime astfel disponibilitatea. Este de neînțeles cum după ce colonelul Filip Teodorescu, unul din marii spionajului, declarase în instanță că nu existaseră spioni la Timișoara, recent martori de marcă îl dezminț, susținînd că Revoluția din Decembrie 1989 a fost doar intervenție străină. De fapt asta dovedește că există prea multe vinovății și prea multă complicitate, minciuna începînd astfel mințea românului, descumpănindu-l, aducîndu-l la resemnare și apoi la bagatelizare. Sigur că au existat — și există — mulți membri ai PCR. Sigur că mulți au crezut în utopia egalitaristă, au fost de bună credință, iar apoi îndeajuns de superficiali în a refuza să vadă că se înșelaseră și că singura cale onestă de împăcare cu sinele era abandonarea acelei mafii. Dintre aceștia majoritatea sînt recuperabili și în timp vor dobîndi respect de sine, dar ce ne facem cu acei oameni care „s-au încadrat” pentru a face carieră, politică, pe de o parte, ori administrativă, în funcție de aptitudinile aprobate de „nașii” atotputernici? Ce ne facem cu procurorul general adjunct prezent la Timișoara, deci în cunoștință de cauză, care nu contribuie la luminarea acelor zile tulburi, tragice și istorice? Chiar în asemenea măsură sîntem indiferenți la vinovățiile epocale? Nu e important, sau în orice caz nu exclude alte răspunderi situația că pe Dulgheru îl chema altfel, că pe Nicolai îl chema Gruemberg, atîta vreme cît trei ofițeri de securitate români își impusera conștient în Trivale distrîndu-se ca la spectacolele de cabaret. Au existat mii de gardieni plus paznicii de la Canal, românii de-a noastră. Și nu-i iau în considerare pe aceia ce își făceau pur și simplu „meseria”, îi iau în considerare pe sutele sau mii de soldați care-i loveau pe deînup în timpul plimbării, sau în timpul deplasării spre infirmerii. Pe aceia ce loveau cu patul puștii lucrătorii istovii care abia-și cărau roabele cu pămînt la Poarta Albă, distrîndu-se de prăbușirea victimelor. Eduard Covali îmi povestea cum un caporal se distra cu generalul Mociunșchi punîndu-l să-i lustruiească bocancii cu limba. Chiar dacă și generalul fusese un om aspru pe front, pe deapsa îi era îndeajuns de grea pentru a nu fi și astfel umilit. Ce să spui despre gardienii care l-au aruncat pe Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu și alții la gropile comune și nu și-au reamintit niciodată cam unde anume, ca măcar o aducere aminte să fie posibilă și marcată? Ce să spui despre abuzul, de putere practicat fără rușine în absolut toate domeniile de oameni care și astăzi se comportă de parcă nu s-ar fi schimbat nimic în România? Ce să spui despre un prim ministru care îl ingheșua într-un TAB pe venerabilul domn Corneliu Coposu, arestat și de Antonescu și de securitatea lui Teohari Georgescu? În filmul d-nei Hossu-Longin se pune obsedant întrebarea dacă victimele pot ierta. Majoritatea recunosc că nu și lasă treaba asta în grija lui Dumnezeu. Morală creștină ne îndeamnă la iertare iar cultura ne luminează să ne ridicăm peste mizeria condiției umane. Dar mare parte din populația activă de astăzi a țării n-a stat în temnițele de exterminare ci în „lagărul în aer liber”, cum zicea Dan Deșliu, iar ei nu știu pe cine să ierte pentru că adversitățile personale și le rezolvă cu reciprocă imaturitate, iar sistemul ca atare

MARELE RĂZBOI (1964)

este persiflat în continuare, deși barem tancurile din Decembrie ne-ar putea lămuri asupra naturii regimului în care am trăit. Am să îndrăznesc să contrazic aici o minte strălucită care apare patetic pe patul de suferință propovăduind uitarea. Marele om are însă o noțiune mistică, sau chiar religioasă despre națiunea ca atare. Cum să spun eu că am fost păimuit de un conațional? În absolut, înaltul spirit are perfectă dreptate, însă el are în față abstracțiunea națiunii și nu componenții ei, oamenii care se mai cheamă și popor. Ca să nu mai vorbim că ideile acestea atît de sublimе au fost demult vulgarizate de securitate și intelectualii de partid, făcînd dintr-un concept un instrument de propagandă deșănțată. „Poporul român este primul popor al universului și e blind și tolerant și unic” și așa mai departe. Și încet-încet ne vom trezi într-o bună zi că locuitorul acestei țări nu va ști altceva decît să se bată cu pumnul în piept, de dimineață pînă seara, urlînd ca Tarzan. A fi român înseamnă a realiza ceva ca român, iar nu a face ca nobilii scăpați care-și vindeau titlurile parvenitilor, ca să respecte neserioasa interdicție moștenită din tată-n fiu de a nu-și păta mînușile în alt mod decît călărînd pe domeniile părăginate. Să iertăm și să fim la rîndu-ne iertați, de acord, dar mai întii să ne privim bine în ochi, și cu toată sinceritatea să spunem da, cînd ne simțim vinovați, să convenim abia apoi că există cale de reconciliere. Dacă vom trimbița mereu mereu că sîntem blînzi, vom mai avea mineriade, ne vom mai infunda prietenii și frații în pușcării, ne vom înșela, escroca, fura, ne vom ucide mișelește, vom pierde, hlîzindu-ne, orice rămășiță de morală. Dimpotrivă, spovedindu-ne, și acesta e un mod de viață lăsat moștenire de Cristos, ne vom ușura sufletele și împăcarea poate deveni posibilă. Or, dacă reticențele sînt prea adinec justificate, vom respecta măcar eticheta. O condamnare morală a vinovaților e pe cît de necesară, pe atît de salubră. Iar criminalilor li se cuvine asigurarea condițiilor de viață pe care ei le-au creat poporului român. Căci lor nu le-a fost rușine să fie bogați, să profite de privilegiu, să și le creeze, la drept vorbind, și să și le sporească în numele celor pe spinarea cărora își făceau „datoria de conștiință” (!). Și mai ales să nu li se îngăduie să distrugă micul început de creare a societății civile. Noi ar trebui, la temperamentul pe care-l avem, la experiența istorică, la cultura dobîndită, să ne sesizăm repede slăbiciunile, să le sancționăm prompt, să le evităm pe cele nocive, iar cele ce ne dau „farmecul local” să le tratăm ca atare. Iar cît privește meritele, incontestabile, să le privim cu umor, cu modestie, mai ales modestia dispărută din viața noastră socială încă de pe vremea lui Ceaușescu. Doar nu era ca tocmai el să tolereze a se vorbi în preajmă-i de simțul măsurii. Școala ne mai sfătua cîndva că modestia și efortul personal sînt virtuți, biserica ne asigura că Domnului îi este „plăcută” simplitatea, și credeam, și vanitățile și orgoliul erau chiar socotite, dacă nu păcate, în orice caz lipsă de educație. Patriotarzii contemporani nouă inoculează aceeași îngîmfare paranoică a „Weltanschauung”-ului ceaușist, împingîndu-ne într-o orbire din care nu vom mai ieși niciodată, căci nu sînt posibile decît cîteva mari prăbușiri, iertate, după care muntele dispăre. Între delăsare, persiflare și nebulie sînt desigur preferabile cele dintîi. Totuși la noi ele se întrepătrund, ciudat, ca la nimeni alții, căci noi batjocorim și totodată avem sentimentul că e dreptul nostru azvirlit din cer de a ne comporta astfel, fiindcă sîntem „aleși”. Toate popoarele sînt „alese”, în felul lor, deci și noi sîntem, nu contest, întreb însă, pentru ce anume sîntem aleși? Răspunsul comportă un omenesc simț al măsurii.

Viorel Știrbu

Între Falstaff

NOTA REDACȚIEI. Publicăm în acest număr (în paginile 4-5 și 7) două intervenții cu un caracter pronunțat polemic. Ni s-a părut că este dreptul autorilor lor de a-și exprima punctul de vedere. În ce ne privește, nu avem nici datele necesare, nici căderea de a trage vreă concluzie. Întreaga discuție antrenează delicate și complicate raporturi între confracții noștri scriitori care au trăit și trăiesc în emigrație. Dacă publicăm intervențiile, este pentru interesul lor legat de istoria literară cea mai recentă, care trebuie cunoscută sub toate aspectele ei.

ROMANIA traversează în prezent o „perioadă de ruptură” între societatea de tip totalitar și societatea democratică în curs de formare. „Existența în sfîșiere” (Karl Jaspers) scoate la suprafață — într-un spațiu bifurcat și un timp al suferinței — un fenomen extrem de interesant: eriza de identitate și de conștiință. De voie sau de nevoie fiecare persoană se raportează la trecutul apropiat și încearcă să-și găsească în grabă o nouă poziție în prezentul incert. Sint mai multe ipoteze ce pot fi adoptate de cei care au deținut un rol în vechiul sistem dictatorial:

Tăcerea sau retragerea la pensie. Unii dintre membrii fostei nomenclaturi stau liniștiți în vilele lor de la Sosea și își numără banii ce provin din pensile de activiști sau falși ilegaliști. Sint totuși îngrijorați de prețurile care cresc mereu. Cățiva s-au resemnat, alții așteaptă momentul oportun pentru a intra în jocul politic: Leonte Răutu, Dulea, Traian Ștefănescu, Burtică, Valentin Lipăț, Virgil Căndea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ion Dodu Bălan, Plămădeală etc.

Cind Leonte Răutu epura scriitorii din manualele școlare, universitare și bibliotecii își oprea pe rafturile de acasă cite un exemplar din operele interzise, pentru uz personal, familie și copii.

Justificarea rolului pe care l-au avut. Nicolșky refuză orice declarație sau interviu*, nu acceptă să vorbească despre „Reeducarea din închisoarea de la Pitești” (Salonul 4 Spital) și nici despre Turcanu. Fenomen unic în Europa. Drăghici susține că „a acționat corect și just apărând interesele patriei”. Generalii și ofițerii de securitate (majoritatea încă în funcție), comandanții de închisori, comandantii de lagăre, anchetatorii din procesele politice, judecătorii din Justiția militară (judecătorul colonel Gheorghe Șerbănescu), armata de spioni și informatori... toți cei care au lăsat pe bratele lor supuse și slugarnice piramidele puterii care li avea în frunte pe Ceaușescu, acum toți spun în cor: „și noi am trăit într-un regim totalitar și am dus stinca în spinare, unii pe margine, alții cocosați de-a dreptul sub centrul ei de greutate”. Călii deveniți victime, „acuzatii transformați în acuzaatori”, cum se spunea în piesele de teatru ale lui Davidoglu sau Voltin, adică Voltinovic, care l-a condamnat pe Antonescu. Atunci cine a distrus o țară întreagă?! Cine a ucis sute de mii de oameni nevinovați în închisori, lagăre sau la Canal? Și cind totuși „constructorii epocii de aur” sint incolții și trimiși în judecată, se anără invocind „executarea ordinului primit” (oficerii de securitate care l-au ajutat pe Ceaușescu să se urce în elicopter și să fugă), chiar dacă după procesul de la Nürnberg nimeni nu mai poate invoca această explicație care să ducă la exonerarea de răspundere. România nu este încă un Stat de Drept, justiția a rămas o „justiție de clasă” în favoarea „noii clase”, iar Președintele Curții Supreme este numit de Președintele Statului.

Patriarhul Teocrist încearcă să ne convingă că a făcut tot ce a fost posibil pentru a „salva biserica și credința din România”. Pe Dealul Mitropoliei încă nu au urcat zgomotele bulldozerele care au dărâmat în apropiere: Mănăstirea Mihail Vodă, Biserica Albă Postăvari, Biserica Sfintul Spiridon și multe altele. Poate dacă Patriarhul Teocrist și-ar fi asumat parțial răspunderea sau dacă și-ar fi exprimat regretul pentru tot ce s-a întâmplat în trecut, atunci și noi am fi putut spune: „să ne lerte nouă greșelile greșitorilor noștri”.

Cutezanța ofensivă. Cîntăreții hagiografii ai lui Ceaușescu se erizează acum în apărătorii națiunii și ai poporului român: Eugen Barbu, Corneliu Vadim Tudor, Dan Zamfirescu, Eugen Florescu etc. Cameleonii politici și-au schimbat repede culoarea, costumele, vocile și... condeiele! Alții nu s-au grăbit nici cel puțin „să-și schimbe vestele”. Adrian Păunescu l-a slujit pe Ceaușescu, acum îi slujește pe moștenitorii lui. În revista Totuși iubirea și-au găsit adăpost foștii membri ai Comitetului Central: Ilie Verdeț se plinge că actuala conducere este lipsită de autoritate (tînjește după autoritatea avută în trecut), Paul Niclescu-Mizil se plinge din spitalul închisorii Jilava, iar generalul în rezervă Neagu Cosma se plinge de cele săvîșite de Pacepa. Și ca mixtura să fie bine condimentată și asortată, în „Editura Adrian Păunescu” se vor publica trei volume despre generalul Antonescu, prof în ochii bieților basarabeni.

Inolența arogantă. Verdeț a pretins restituirea patrimoniului care a aparținut Comitetului Central și a cerut „eliberarea din închisori a deținuților politici”, chiar dacă majoritatea au fost absolviți de pedepse și trăiesc liniștiți din pensile lor majore. Cit anacronism și cită impertinență, mai ales acum cind în Uniunea Sovietică partidul comunist este „scos în afara legii”. Ca la noi la nimeni... Vom fi din nou ultimii din Europa care vom păstra accepti bronzoauri... Un caz cu totul particular îl prezintă regiunea Sergiu Nicolaescu. A făcut filme despre 23 August și filme închinate lui Ceaușescu. Pe platourile de filmare striga: „Eu realizez filme care sînt în tre în istoria partidului și a țării”. Acum este senator și președinte al Comisiei pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989. Decl. de la ocazia omisiei vom și — în sfîșit — cine se fost terorizăm, moment fondator al noii societăți. Într-un interviu acordat la România Liberă (19 iunie 1991) cităm următoarele: „Vom afla vreodată adevărul despre revoluție?” Îl întreabă reporterul „Nu, Nicodată”, răspunde S. Nicolaescu. Un principiu elementar de drept l-ar fi obligat să nu-și exprime punctul de vedere înainte de a se cunoaște rezultatul comisiei de anchetă. Această simplă, dar revelatoare afirmație mă obligă să cer — autorităților care l-au investit cu această putere — rezolvarea din funcția pe care o are și înlocuirea lui cu o persoană care să fie „cu mințile curate” — cum se întitula unul din filmele lui —, altfel concluziile comisiei pot fi imediat contestate și anulate.

Falșii prooroci și ipocriții dizidenți. Din această categorie fac parte cei care își arogă titlul de vechi protestatari ai regimului dictatorial, cei care și-au „asumat un risc în cultură” și acum vorbesc în numele „intelectualilor disidenți”. Falstaff intră în scenă, auzim vocea gravă a „persecutatului politic”, vocea celui care nu a avut nimic de pierdut într-o acțiune eroică.

DUPĂ CE am citit (cu înzîriere, recunosc) citeva numere din serialul *Riscul în cultură*, publicat în *Contemporanul*, m-am întrebat: Ce urmărește acum romanțierul Nicolae Breban? În trecut a dorit o carieră artistică și o carieră politică. Le-a obținut pe amîndouă! Și-a publicat toate romanele pe care le-a scris, a fost premiat de mai multe ori, a fost considerat „un mare prozator” (chiar dacă el se voia „cel mai mare”), a fost membru al Comitetului Central al PCR și redactor șef al revistei *România literară*. Acum doarește o altă carieră (cuvîntul îi aparține), chiar dacă un scriitor este o conștiință, nu o carieră. N. Breban vrea să fie considerat un vechi opozant și luptător împotriva regimului dictatorial, un intelectual care și-a asumat riscul de a spune adevărul în plină teroare comu-

nistă. Un alt podium de pe care să ne vorbească despre „frică, duplicitate și mediocritate”, cum eram noi „incapabili să renunțăm la instinctul mărunț de conservare al persoanei și al familiei” — *Riscul în cultură* (37) — *Contemporanul* Nr. 22 din 31 mai 1991.

În serialul publicat în *Contrapunct*, N. Breban a încercat să ne demonstreze că a acceptat ascensiunea politică pînă la vîrf, în Comitetul Central, deoarece a vrut să „cunoască puterea din interior și să-i limiteze forța de distrugere”. Trebuie să-i înțelegem buna lui intenție. El poate știa sfatul dat de Shakespeare care spunea: „Adam a dat faliment datorită inocenței lui. Ce putea face sărmanul Jack Falstaff în acel timp al depravării?” N. Breban nu era inocent, iar timpul era cu adevărat al depravării, un timp „bîst din țîțîn”, cum afirma tot Marele Will. Argumentația a fost neplauzibilă și neconvingătoare, distrugerile puterii comuniste în cultură nu au fost evitate și nici cel puțin îndiguite, iar el a profitat din plin: vilă, mașină, călătorii, funcție, onoruri...

Dacă în recentul serial din *Contemporanul* ar fi scris un „jurnal” sau ar fi avut tonul unor „memorii”, subiectivitatea și relativitatea ar fi fost explicabile și chiar scuizabile. El însă scrie despre „intelectuali și riscul în cultură”. Răspunderea este sporită și exigența maximă pentru fiecare afirmație și detaliu. Nu am pretenția de a vorbi în numele nimeni (prefer polemica de idei, nu cea legată de fapte) și n-aș fi scris acest articol dacă prozatorul N. Breban nu mi-ar fi evocat numele de citeva ori și nu s-ar fi referit la un episod (Asociația Scriitorilor Români Liberi — Paris) pe care îl cunosc — din păcate — foarte bine.

Ită ce scrie N. Breban în articolul *Riscul în cultură* (37) — *Contemporanul* Nr. 22: „În vara anului '89 D. Tepeșneag și eu mîșcăm (s.n.), nebînînd ce aproape respira libertatea, speriați însă de viabilitatea libertății, de complicitatea politică aproape a tuturor, am imaginat să spargem aparențele mincinoase măcar într-un sector, foarte important al vieții comuniste: cum Uniunea Scriitorilor își pierduse de vreo cinci ani legitimitatea (mandatul consiliului, biroului și al conducerii efective expirase de prin '85) ne-am gîndit (s.n.) să propunem la Paris, în libertate, crearea unei Uniuni a Scriitorilor la care să se poată afilia scriitorii români profesioniști (s.n.) din toată lumea, din România inclusiv”. Și N.B. continuă să ne arate greutățile întimpinate de „vocele extrem de vehemente și încruntate din Occident”, repetînd de mai multe ori: „D. Tepeșneag și eu mine, scriitorii profesioniști” și folosind paranteze și „apropo-uri”. Deoarece cuvîntul este de origine franceză, credem că ar fi trebuit scris nu „apropo”, cum a fost caligrafiat de N.B., ci... „à propos”.

Nici o minciună sau mistificare în titlul de mai sus. N. Breban se plasează dincolo de o logică normală și de o atitudine etică firească. El elimină o realitate și niște persoane pentru a le înlocui cu o altă realitate și alte persoane conform unui raționament dostoevskian: 2+2=5. Este logica celor tari care „sînt manifestați „voinea de putere” însoțită de la Nietzsche pentru a putea spune: EU + CREATIA = CAPODOPERA... cum singurul risc întitulează romanul *Bunavestire* — (*Riscul în cultură*, 39).

Ită cum a fost realitatea — în absența stăpînilor — după opinia noastră: Prin iunie 1989 mă aflam la un bistro: Pe în jur de cafea împreună cu Monica Lovinescu, Lucian Raicu, Sonia Larian, Rodica Iulian, Oana Oclea și Sorin Alexandrescu. Din discuțiile purtate la întîmplare s-a născut ideea necesității înființării în exil

a unei Asociații a Scriitorilor Români Liberi. Ideea m-a încînat și am adus citeva argumente: tinerii scriitori din țară care nu pot intra în Uniune, afirmarea unor principii de libertate, denunțarea cenzurii etc. Ne-am despărțit fără să luăm nici o hotărîre. După citeva zile, mi-a telefonat Sorin Alexandrescu, pe care l-am întîlnit la bistroul *Select-Latin* de lângă Sorbona. Entuziasmul meu de la început se diminuase, știam de pe timpul cind fusesem secretarul Secției de proză al Asociației Scriitorilor din București — cit esie de greu să organizezi ceva „cu și pentru scriitorii români” care nu poate să renunțe la propriul orgoliu în vederea realizării unei cauze comune. Am stabilit totuși cu S. Alexandrescu citeva principii, și pentru că el urma să plece la Amsterdam (unde locuiește) mi-a propus să colaborez cu D. Tepeșneag care intenționa să se asocieze proiectului nostru. M-am întîlnit cu D. Tepeșneag la același bistro *Select-Latin* de lângă Sorbona. Cred că primele cuvinte pe care i le-am adresat au fost: „Mă bucur că te văd! Ai stat retras o lungă perioadă de timp. Poate a fost o așteză și te-ai eliberat de toate serviciile!” Oure mă înșelam? Din discuția pe care am avut-o am reținut două detalii care mi-au atras atenția. D. Tepeșneag voia ca viitoarea Asociație sau Uniune să fie formată din „scriitorii profesioniști”, adică cei care aveau două cărți publicate și cronici apărute în reviste sau ziare, afirmație confirmată de N. Breban în articolul său din *Contemporanul*. Aceste criterii erau valabile pentru scriitorii din țară, cei din Occident poate nu le îndeplineau și erau totuși scriitori. Al doilea amănunt: prezența lui N. Breban. I-am spus lui D. Tepeșneag că nu s-ar putea o Uniune a Scriitorilor din care el să nu facă parte, dar că l-am întîlnit la Congresul Elade și mi-a mărturisit: „Nu mai fac politică! Îmi scriu cartile și atît”. Cind l-am amintit că a făcut totuși politică, el mi-a replicat: „Atunci da, acum însă am renunțat”. Viitoarea Asociație a scriitorilor urma să aibă și un caracter politic, așa că... D. Tepeșneag m-a asigurat că putem conta pe N. Breban, care va trimite cu-rind adeviziunea. Am simțit imediat jocul: eliminarea „vechului exil”, cum spune N. Breban în articolul său, și afirmarea „noului exil”, adică a lui. N-am vrut să mă grăbesc în aprecierile mele, care puteau fi eronate, și nici să ratăm un proiect care putea să aibă o importanță superioară sensibilităților, suspiciunilor și vanităților noastre. La 11 iulie 1989 am primit o scrisoare de la S. Alexandrescu care îmi spunea: „În discuțiile de acasă, Monica Lovinescu și de azi dimineață, Paul Goma și Ion Negoițescu (la München) mi-au confirmat că sprijinul apului nostru pentru convocarea Conferinței. De altfel, precizez că textul definitiv a fost stabilit de acord cu ei și, bine înțeles, cu Tepeșneag. Monica, Paul și Nego. Propun ca în aceste condiții să renunțăm la „comitetul de sprijin” și să trimitem scrisoarea la toată lumea, semnata de noi trei, adică tu, Tepe și eu, adică cei trei care în fapt am avut inițiativa etc.”

De ce afirmă Nicolae Breban în articolul său din *Contemporanul* nr. 22: „D. Tepeșneag și eu mine...” ne-am gîndit să propunem la Paris...” Nimic mai firesc pentru o logică nefirească.

Nu înteleg nici de ce Paul Goma scrie în articolul *Capra și căprarul*, *Contemporanul* nr. 30 din 26 iulie 1991: „Au încercat să organizeze în secretul cel mai desăvîrșit ca să nu aflăm noi, nedemni...” De ce în secret, cind S. Alexandrescu afirmă că luase legătura cu el?! Și cine îl considera „nedemn”? Oare atît de puțin m-a cunoscut Paul Goma?! Cind a greșit? Cind a propus romanul meu pentru a fi

nimic de ia tine, lasă-mă doar să te iubesc! insistă din ce în ce mai tremurată vocea cu accente de deznădejde.

● Sună-mă mai tirziu! trînteste telefonul cel numit Bedros excedat de atîta insistență, își aorinde o țigară, soarbe cu adevărat o gură de cafea și se anuncă pe fereastră de la etajul zece, cu un ziar în mînă, strigînd mai mult pentru sine Eu sunt un om mort ce mai vreti de la mine? ca să nu se creadă cumva că s-a sinucis chiar fără nici o explicație.

Bedros

● În istoria țării noastre oamenii au murit cu milioanele, declară Mihail Sergheevici Gorbaciov cu prilejul conferinței de presă de la Moscova, se aude în radioul pus pe un maldăr de reviste

● Bedros, te iubesc! răsună o voce emoționată în telefon

● Greșeală, răspunde o voce nervoasă

● Nu vrei să ne jucăm de-a Adela și doctorul Cadrescu, își încearcă imaginația un altul, tu să fii Adela și eu doctorul, să privim lung unul după celălalt, să suspinăm, așa, în gol, să

răsfoim albume, să mergem la Zoo, să ne amuzăm cum ursul se invită în cușcă, să lăcrimăm uneori cind nu ne vede nimeni iar serile, Dumnezeule, serile, să bem cite un ceai, foarte, foarte cald, așa ca să nu ne doară gîtul.

● Bedros, am nevoie de tine din ce în ce mai mult, revine vocea emoționată

● Lasă-mă acum, am de terminat un articol, răspunde continuu vocea cu mediiile lipite de veștile de la Moscova

● Bedros, iubitele, nu vreau

nimic de ia tine, lasă-mă doar să te iubesc! insistă din ce în ce mai tremurată vocea cu accente de deznădejde.

● Sună-mă mai tirziu! trînteste telefonul cel numit Bedros excedat de atîta insistență, își aorinde o țigară, soarbe cu adevărat o gură de cafea și se anuncă pe fereastră de la etajul zece, cu un ziar în mînă, strigînd mai mult pentru sine Eu sunt un om mort ce mai vreti de la mine? ca să nu se creadă cumva că s-a sinucis chiar fără nici o explicație.

Bedros Horasangian

Bedros

● În istoria țării noastre oamenii au murit cu milioanele, declară Mihail Sergheevici Gorbaciov cu prilejul conferinței de presă de la Moscova, se aude în radioul pus pe un maldăr de reviste

● Bedros, te iubesc! răsună o voce emoționată în telefon

● Greșeală, răspunde o voce nervoasă

● Nu vrei să ne jucăm de-a Adela și doctorul Cadrescu, își încearcă imaginația un altul, tu să fii Adela și eu doctorul, să privim lung unul după celălalt, să suspinăm, așa, în gol, să

răsfoim albume, să mergem la Zoo, să ne amuzăm cum ursul se invită în cușcă, să lăcrimăm uneori cind nu ne vede nimeni iar serile, Dumnezeule, serile, să bem cite un ceai, foarte, foarte cald, așa ca să nu ne doară gîtul.

● Bedros, am nevoie de tine din ce în ce mai mult, revine vocea emoționată

● Lasă-mă acum, am de terminat un articol, răspunde continuu vocea cu mediiile lipite de veștile de la Moscova

● Bedros, iubitele, nu vreau

nimic de ia tine, lasă-mă doar să te iubesc! insistă din ce în ce mai tremurată vocea cu accente de deznădejde.

● Sună-mă mai tirziu! trînteste telefonul cel numit Bedros excedat de atîta insistență, își aorinde o țigară, soarbe cu adevărat o gură de cafea și se anuncă pe fereastră de la etajul zece, cu un ziar în mînă, strigînd mai mult pentru sine Eu sunt un om mort ce mai vreti de la mine? ca să nu se creadă cumva că s-a sinucis chiar fără nici o explicație.

Bedros Horasangian

și Tartuffe

publicat la Editura Albin Michel? Sau acum?...

După câteva zile am primit o scrisoare de la D. Tepeșneag: „Dacă totuși vrei să semnezi în condițiile prezentate de Sorin în scrisoarea lui, te rog, fă-o cât mai repede, trimite-mi înapoi «circulara» ca să pot s-o multiplic. Acum că neînțelegerea s-a risipit și pentru că ai fost unul din cei care au inițiat acest proiect, nu vād de ce ai mai pregeta.”

Am semnat (alături de S. Alexandrescu și D. Tepeșneag) scrisoarea prin care făceam cunoscut scriitorilor din toate țările intenția noastră de a constitui o Asociație a Scriitorilor Români Liberi. Răspunsurile au început să sosească pe adresa mea. Abia în acest moment al piesei, Tartuffe intră cu adevărat în scenă și Dorine se întrecă cum este posibil ca Orgon să nu vadă ipocrizia lui Tartuffe. „El, care cunoaște înșelăciunea și care vrea să se bucure / Prin o sută de farduri ale artei de a uimi!”

INTR-ADEVĂR, abia acum Breban a intrat cu adevărat în scenă. Am aflat însă ulterior. S-a dus la München pentru a-l convinge pe Ion Negoițescu să accepte funcția de președinte de onoare al viitoarei Asociații, rol pe care „sărmanul Nego” — cum îl compătimește N. Breban — l-a refuzat.

La a doua întâlnire cu D. Tepeșneag, tot la bistroul Select-Latin, l-am informat că mă retrag din Comitetul de inițiativă și că scrisorile pe care le primesc o să le expediez pe adresa lui. La 8 octombrie 1989 i-am scris: „Îți trimis ultimele două scrisori soșite. Cu cât prilej vreau să te anunț că nu mă aș fiu prezent la reuniunea din 3 noiembrie”. Deoarece D. Tepeșneag a continuat să trimită — și după retragerea mea — scrisori semnate și de mine, am dat publicității un mic anunț în ziarul *Lupta* prin care îi informam pe cei interesați să expedieze scrisorile lor direct pe adresa lui D. Tepeșneag. Am adăugat: „Instinctul politic nu are nimic cu cel moral.” Consecințele au apărut mai tirziu. D. Tepeșneag m-a acuzat în articolul *Pupături piața presei libere*, apărut în *Contrapunct*, că: „am vrut să sărut mina lui D. Mazilu și... am încercat să dau lecții de înot fostilor securiști”. Și tot el — care a organizat în 1990 întâlnirea de la Aix-en-Provence între scriitorii români din țară și cei din Franța — a „ulțat” să mă includă pe lista celor invitați. Nimic surprinzător de la un confrate scriitor...”

Precizare! N. Breban, care „voia să spargă aparențele mincinoase din țară”, nu a fost prezent nici cel puțin la prima și singura sesiune a celor intruniri la 3 noiembrie în vederea constituirii Asociației Scriitorilor.

„Rolul dia umbră” jucat de N. Breban a fost acela de a dezbină scriitorii din exil și de a juca o revansă (ca în tenis, sport pe care îl adoră) celor care l-au marginalizat, cu toate că el și-a ales — până cum declară în *Riscul în cultură* (39) — „dubla singurătate: cea din țară și cea de aiurea... deoarece soarta unui om public este să-și suporte legenda ca toate ingredientele ei, uneori exasperante”. El are deja... o legendă!...

N-am înțeles ironia inutilă a lui Paul Goma din articolul său *Capra și căpraru* din *Contemporanul* nr. 30: „Preparativele, din ordinul lui Breban transmise de Tepeșneag lui Nedelcovici, trebuind să se desfășoare în secretul cel mai desăvârșit (ca să nu aflăm noi, nedemni!), dovadă că atunci când totuși s-a aflat, Nedelcovici a fost aspru săpunit, apoi demis din funcția de organizator.” N. Breban îmi atribuie rolul de „secretar”, cel care scoțea scrisorile din cutia postală, iar Paul Goma mă bate la palmă ca pe un elev nesilitor consideră că am fost „aspru săpunit și demis din funcție”, pentru că nu-mai pe un subaltern poți să-l demii... Obesia ierarhilor! Metehne mai vechi. Amestecul dintre sarcasmul zburdalnic balcanic și zeflemeaua levantină... dar fără narhilele. Și în fond nu are nici o importanță ce rol am jucat. Nici până acum nu am reușit să înțeleg ce blestem ne urmărește, de ce orice intenție de a organiza ceva pentru folosul obștesc se spulberă imediat și nu rămân decât deriziunea și discordia?

Dar oare Nicolae Breban și-a asumat vreodată vreun risc? A fost el cu adevărat în exil?

În 1971, aflat în străinătate, a dat un interviu în care a criticat *Tezele din Iulie* și a vrut să rămână definitiv în R.F.G. După ce s-a întors în țară, i s-a retras calitatea de membru al Comitetului Central și a fost destituit din funcția de redactor șef al revistei *România literară*. După ce a făcut drumul la Canossa, Dumitru Popescu l-a dat afară din birou pe discipolul neascultător. De atunci, timp de 20 de ani (1971—1991), N. Breban nu a supărat cu nimic puterea! „Cel mai bun curaj este prudenta, sponca Falstaff. Acestă virtute m-a salvat mereu”. După 1971, N. Breban vorbea deseori în corcurele intelectuale din București despre „genialitatea” lui N. Ceaușescu, în special în politica externă: relațiile cu China, Israel și America. El știa că totul se știe și se află și era bine să se afle că în ciuda

dizgrației în care se afla el rămâne un constant admirator. Și cred că N. Breban îl aprecia cu sinceritate. Acest „copil din Scormoesti” reușise să se plimbe în caleașca reginei Angliei. Un „supraom” care „numai la 500 de ani se naște în România”, cum singur ar fi afirmat Ceaușescu. Acum însă, în serialul din *Contemporanul*, revista al cărei director este, afirmă: „Ati în exil, cit și în țară, în interior, am fost cu toții împotriva clanului Ceaușescu, împotriva comunismului”? Ce să-i faci, timpurile s-au schimbat. Creatorul și Capodopera s-au aflat „mereu deasupra vremurilor”. Cât timp a rămas în țară, N. Breban și-a publicat cărțile (cu greutatea firești), nu a semnat nici un memoriu sau protest prin care se cerea convocarea Consiliului Uniunii sau apărarea memoriei unor scriitori (Lovinescu) iar la Conferința Națională a Scriitorilor din 1981 a vorbit despre... prostie, subiect preferat, fără să spună cine erau „proștii sub clar de lună”. N. Breban a stat retras de vîltoarea lumii și și-a scris liniștit capodoperele... Dar după ce a plecat din țară a fost el cu adevărat în exil? A trăit el această experiență sfîșietoare la nivel de existență și conștiință?

— A avut un pașaport cu care a călătorit liber (și înainte și după ce a dobîndit cetățenia germană) între București-München-Paris. Nu a cunoscut ziua de cumpănă pe care orice exilat o trăiește, ziua în care citește pe Titlu de voiaj mențiunea: „poate călători în orice țară, cu excepția României”. Interdicții — condamnare! Să nu-ți mai vezi patria niciodată... — Numele lui nu a fost interzis și a putut fi menționat în orice articol din reviste și ziarele din țară.

— Cărțile lui nu au fost scoase din bibliotecile publice, așa cum s-a întâmplat cu toți cei care plecau din țară.

— Nu a semnat nici o scrisoare în Occident (dar absolut nici una) prin care se protesta împotriva celor care terorizau, persecutau și arestau scriitorii din țară.

— Cărțile publicate în Occident erau cărțile publicate deja în țară. Nimic ilegal, regula jocului trebuia respectată: „Ji dau, imi dai”.

— Si-a menținut tot timpul apartamentul din țară, iar chiria era plătită cu banii imorunțați de la Uniunea Scriitorilor. Este știut că apartamentele celor care plecau din țară, și cu alți mai mulți ale celor care dobîndeau o cetățenie străină, intrau imediat în patrimoniul Securității.

— Pe coperta a IV-a a romanului *Buna-vestire* este scris: „N. Breban stabilit definitiv în Franța”. După un scurt timp de la apariția cărții la Paris, autorul a venit la București. Nimic mai normal! Nimic definitiv! Ambiguitatea și duplicitatea necesare reușite și publicității...

— La împlinirea a 50 de ani a fost sărbătorit „în secret” de președintele Uniunii Scriitorilor, Dumitru Radu Popescu, și de „conducerea operativă”.

— În timpul și după evenimentele din România de la 21—22 decembrie 1989 — când scriitorii și oamenii de artă din Occident și-au exprimat public admiratia pentru cei care s-au sacrificat — N. Breban a rămas ia fel de retras și tăcut.

PENTRU toate argumentele enumerate mai sus ne simțim îndreptățiți să afirmăm: **Nicolae Breban nu a fost în exil!** El s-a aflat într-un lung sejur în Franța pentru a cuceri Parisul. Dacă l-a cucerit sau nu cu cele două cărți publicate... numai el ne poate spune.

Se nase totuși citeva nedumeriri și întrebări: Cum s-a putut bucura N. Breban de toate aceste privilegii „în plin comunism” când țara era condusă de familia

RECUNOȘTINȚA INFINITA (1963)

Ceaușescu” — cum afirmă acum N. Breban? Trebuiau totuși niște aprobări de excepție pentru ca numele lui să nu fie interzis de către Cenzură. Erau necesare niște aprobări speciale de la Serviciul de Pașapoarte pentru vize, de la Primărie pentru apartament, de la... pentru... Cine se ascundea în spațiile Cenzurii? Al Primarului? Si cine dădea... aprobarea aprobărilor? Ii lăsam pe cititori să-și răspundă singuri la aceste enigme...

Il cunosc pe Nicolae Breban de prin '60 cînd el nu publicase *Francisca* și nici eu nu debutasem. Sosisem la București de la Bica unde lucrasem la muncă de jos pentru a mă reduea”, după ce fusesem dat afară din baroul de avocați pentru motive politice. Mergeam împreună cu N. Breban la „ocaziuni”, ascultam muzică, făceam curte fetelor (fiți amintesci, Nicolae, de frumoasa blondă, Goldi?) și puneam la cale planuri de izbîndă literară. În acea perioadă lucram ca simplu funcționar la Intreprinderea de Distribuție a Energiei Electrice — București. Aveam dreptul la o cotă de lemne. Stîlbi de electricitate. Lemne bune, lemne uscate. Într-o zi am umplut cu lemne tăiate un camion-basculantă pe care l-am descărcat în curtea unde locuia prietenul meu, Nicolae Breban. O casă sărăcăcioasă, pe una din străzile din Dudești. „Aa-i fie cald și să-și poată scrie cărțile”, mi-am zis eu. Anii au trecut, a debutat el, am debutat eu... Un prieten comun mi-a evocat această întimplare pe care eu aproape că o uitasem, dar... povestită de N. Breban într-o interpretare cu totul diferită. N-am crezut și nu l-am acordat nici o importanță. De-a lungul anilor alți doi prieteni mi-au spus același lucru: „A! Tu l-ai dus lemne lui Nicolae ca un bun discipol ce erai”. Un gest de prietenie încreșcă și dezinteresată era transformat într-un act de vasalitate sub imperiul aceleiași legi: stăpînesc-lav. Bine! Sint de acord să gîndesc așa la 20 de ani, la 30 de ani, dar N. Breban gîndeste așa și acum?! Surprinzător! Să nu fi atins el cu degetele „desertăciunea vanității”? El, care citește Biblia și în special *Eclesiaștii*? Să nu fi înțeles el că alături de „metafizică” — cuvînt preferat — se află Bătrînețea, Boala, Moarțea, Umilitatea (nu umilinta), Smerenia lui Feodor Mihailovici, Grația, Miracolul, Sfințenia și Sacral?...

UNU dobîndeste conștiința de sine doar cînd apare DOI (Plotin — Enneade). N. Breban nu a ieșit din „sinele închis” pen-

tru a cunoaște „sinele lărgit”, despre care vorbea Noica.

Avocatul Verges (cunoscut apărător al cauzelor pierdute, cel care a pldat pentru Barbie, „călăul de la Lyon” pe timpul ocupației germane și care ar fi vrut să-l apere și pe Ceaușescu, dacă ar fi fost judecat într-un proces normal) a fost întrebat într-un interviu dacă ar fi de acord să fie numit ministru al Justiției din Franța. El a răspuns: „Credeți că Picasso ar fi acceptat funcția de Ministru al Culturii?” Cum își poate dori un romancier o altă carieră decît cea de scriitor? Să nu fi aflat N. Breban că a primit de la Dumnezeu cel mai prețios dar? Harul creației! Dacă nu a simțit încă semnul divin, poate...nici nu-l merită.

N. Breban trăiește la București din primăvara anului 1990. Pentru el „prezentul istoric” nu există. Nu am citit nici un articol (poate este vina mea) în care el să fi scris despre: Timișoara, Tg. Mures, București sau... Berevoicesti. Să nu fi zărit el nici un miner pe străzile Capitalei? Foarte firesc! El este un bun strateg. Niciodată împotriva puterii. Acum se ocupă de „luptele intestinale ale exilului”, poate peste citiva ani va scrie un alt serial în care o să ne demonstreze cum „a luptat el din interior împotriva forțelor retrograde care s-au opus instituirii democrației în România”. El uită ceva: chiar dacă Tartuffe a fost „campionul interesului personal, dar prezentat ca un bine general”, pînă la urmă Moliere a fost nevoit să-și subintituleze piesa: **Impostorul**. O scamatorie nu poate să se repete la infinit, la un moment dat spectatorul vede că iepurele scos din minecă este împaiat, iar... regele e gol. Uneori tăcerea sau retragerea — despre care am vorbit la începutul acestui articol — sint procedee mai înțelepte și citiva le-au adoptat...

Un scriitor reprezintă o colectivitate într-un anumit moment istoric. El este un model de gîndire artistică, politică și atitudine etică. El este simbolul unei conștiințe colective. Poporul român s-a modificat structural în această jumătate de secol de frică, teroare și perversiune. Utopia a fost realizată în laboratoarele modelatoare ale comunismului. Omul nou se află printre noi. Priyiți pe stradă, în birouri și chiar în Parlament. Oare metamorfozările de gîndire, mentalitate și morală se pot explica numai prin cauzele istorice recente, sau... este un proces mai profund? Dacă din poporul român s-a născut Ceaușescu — acest demon care a transformat o țară într-o închisoare personală — și Turcanu — un demon care a transformat o închisoare într-o țară personală —, atunci politologiei, sociologiei și psihologiei ar trebui să cerceteze sursele **Răului la români**, nu numai la nivel politic, social sau psihologic, ci și la nivel antropologic și genetic... „fibră slabă valahă”. Ne-am omorît mereu conducătorii, bunii sau răi sau numai răi. L-am ucis pe Antonescu, l-am imoușcat pe Ceaușescu... apoi am adormit! O să ne trezim din nou peste o jumătate de veac, o să ucidem iarăși conducătorul și o să ne culcăm din nou...

Cred că nimic nu este mai tragic decît să vezi la bătrînețe că te-ai plasat **dans l'Histoire du mauvais cote** și să nu poți reuși să te oprești să recunoști că te-ai înșelat și să te duci mai departe fanatic ca un taur fascinat de sabia toradorului... Incurșlunea pe care am făcut-o în jurul unui important romancier nu a fost decît o nouă încercare în strădania mea mai veche de a înțelege (de a mă înțelege) de ce sintem ceea ce sintem și cum putem fi altfel decît sintem în efortul continuu al devenirii și al iluminării...

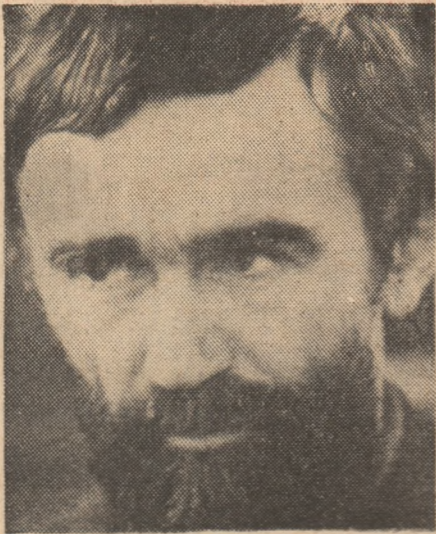
Paris, august 1991

Bujor Nedelcovici

N.B. Pentru cei interesați — chiar și pentru N. Breban sau D. Tepeșneag — pun la dispoziția redacției scrisorile despre care am vorbit. Vreau să evit cît mai multe confuzii, chiar dacă știu că unele „clevetiri ale clevetitorilor” nu o să le pot evita...

FORȚA LUCRURILOR (1958)

Fotografie de Ion Cucu

Ion HOREA

Psalm

Cum pot să aflu locul tău, Isuse,
cind locul meu nu-l aflu nicăieri,
și dealurile parcă-s tot mai duse
și totul vine tot mai dinspre ieri ?
M-a doborât doar umbra crucii tale,
durerea-n palme nu-mi lasă nici un semn
și nu mai știu, din ciți imi ies în cale
spre care turmă pasul să-mi îndemn.
Parcă-i aud primindu-te cu slavă
și parcă-i văd la moartea ta cătind.
Dar unde, Doamne, crucea mea bolnavă
s-o pot și eu purta din cind în cind ?
Spre care țărături, și să calc pe ape,
spre care moarte, piatra s-o răstorn
și duhul meu să-l simt cum stă să scape
ca fumul, sus, pe dunga unui horn ?
Din piine rup și-n vin o țin muiată,
cu tine să mă știu și să rămân.
Aș vrea să-ți duc măgarul în poiată
și-n iesle să-i arunc un braț de fin.

Podul

E vremea, luminaților părinți,
fie-vă milă și veniți acasă,
pe podul de-așteptări și suferinți
din lumea voastră dincolo rămasă.

Ce ape mari mai sint de netrecut,
ce drumuri lungi se văd în depărtare,
într-un hotar numai de voi știut
de liniște, de tihnă și uitare !

V-aștept pe pod, lămpășul e aprins,
și poarta e deschisă, și-n ogradă
ca prin minune, toate, dinadins
răsar în calea voastră să vă vadă.

Ce legi prin lumea mare v-au purtat
pe drumul țării, singuri, fără țară,
către-un țărîm de nimeni căutat
din care-aștept să vă întoarceți iară ?

E vremea, luminaților stăpini !
În locul de blestem și îndurare
lumină clătînată duc în mini,
de lacrimă, de stea, de luminare.

Acolo...

Nimic n-a mai rămas din locul sfînt,
nici crucea răsturnată nu-i, să-nsemne
ce-i moartea, dintre cîte nu mai sint,
ori drumul pin-la șură după lemne,
să pui pe foc și să mai fii cu ei
în vorba rară spusă după cină
acolo în hotarul din Vaidei
cu steaua-n crucea nopților vecină.
Stuparul a trecut sub legi de sus,
în zumzetul ceresc de către seară,
ca-ntr-o poveste care nu s-a spus,
cu-aroma unei luminări de ceară,
și dinspre drumul țării nu mai vin
acele zvonuri de la țirguri multe.
Luați și beți ! Paharul meu e plin !
M-așteaptă-nfringeri dure și oculte !

Troiță

Ai ruginit, ești clătînat sub zare
pe-un braț de lemn strîmbat și el de vînt
și nu oprești pe nimeni din cărare

O, Doamne, lingă drumul de pămînt !
Nu ți se vede fața-n îndurare,
nici urmele de rîni ori de veșmint
ca un tufiș crescut, cu frunze rare,
O, Doamne, lingă drumul de pămînt !
Ce deal arăți cu brațul frînt, pe care
se-așează păsări și se-aude cînt,
cum îl îndrepti spre nori în depărtare,
O, Doamne, lingă drumul de pămînt !

Ori numai...

În ce să cred ? În mina de pămînt,
în poartă ori în drum ori în cărare ?
În toate cite-au fost și nu mai sint
cu tot ce văd ori numai mi se pare ?
Dezleagă-mi gîndul, ciinele flămînd,
și dă-mi să beau otrăvurile rare,
cît mă mai știu în cel de oarecînd
cu tot ce văd ori numai mi se pare.
Tu, cel din teamă, din dureri, din cînt
slăvit peste iubiri în destrămare,
întoarce-mă la fața ta de sfînt
cu tot ce văd ori numai mi se pare.
Prin lume trec, de tine întrebînd,
aștept un ceas și încă nu știu care,
în marele, întunecatul rînd,
cu tot ce văd ori numai mi se pare !

Bruma

Bruma de azi-noapte
a opărit lucerna.
Eterna, eterna
brumă de azi-noapte !

Bruma de azi-noapte
a scuturat și via.
Pustia, pustia
brumă de azi-noapte !

Bruma de azi-noapte
a-mbătrînit stupina.
Senina, senina
brumă de azi-noapte !

Bruma de azi-noapte
mi-a pustii iubirea.
Subțirea, subțirea
brumă de azi-noapte !

Bruma de azi-noapte
s-a așezat cu luna.
Nebuna, nebuna
brumă de azi-noapte !

Bruma de azi-noapte
ducea sub lună coasa.
Frumoasa, frumoasa
brumă de azi-noapte !

Clipă

Nu trece dincolo ! Mai stai !
Sub tîmple, dune mișcătoare
și surde tropote de cai !...

Te-ndepărtezi de tot ce ai...
Dar viața, nimănuui datoare,
te însoțește pînă moare
și umbra-n care mai erai,

nu trece dincolo, mai stai !

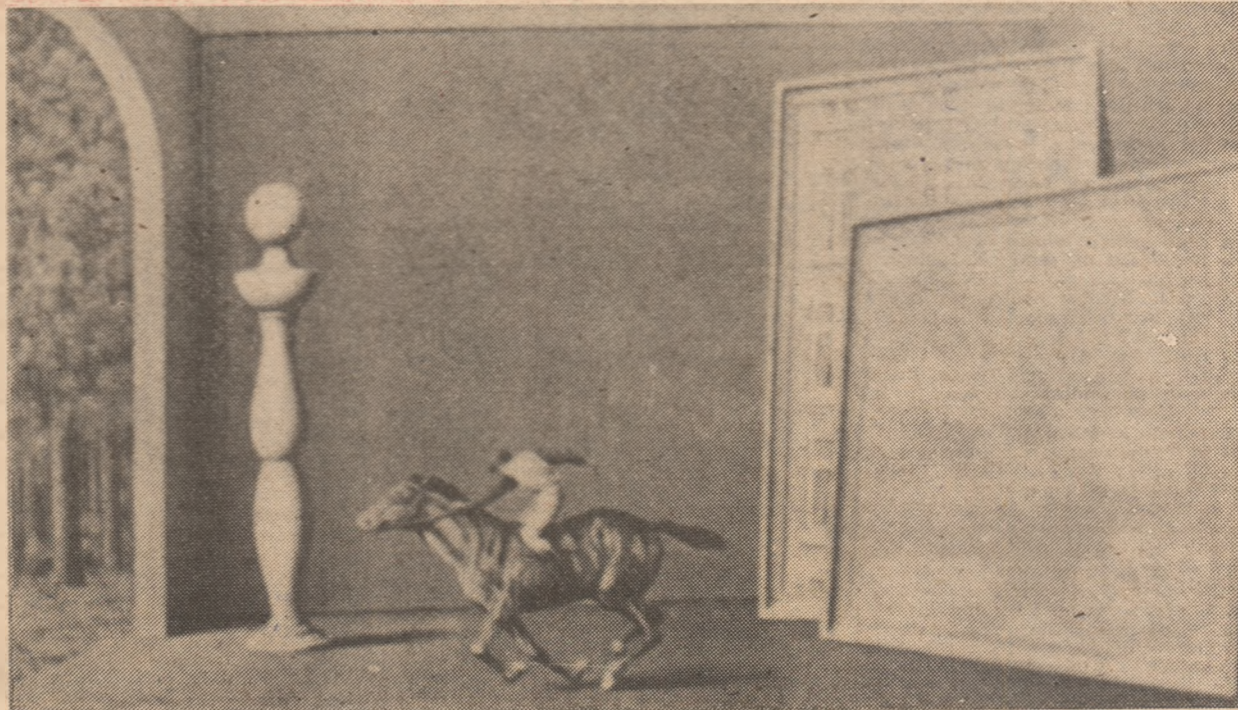
Filă

Cît de liniștite-așteaptă
cărțile, iubirea, gîndul —
Într-o zodie-nțeleaptă
poate-o să le vie rîndul...

Prapori, nopțile pe geamuri,
la o groapă-a nimănuia.
De-ndoieli și de haramuri
totu-mi cîntă aleluia !

Întrebări

Unde sinteți dealurile mele ?
Sufletul pe unde mi-e ascuns ?
Semne vin din urmă să înșele,
întrebări se-ntorc fără răspuns !
Unde ești Cimpie Transilvană ?
Cît a fost să-ți fie îndeajuns ?
Dinspre focuri stinse în corlană
întrebări se-ntorc fără răspuns !
Unde duceți drumuri de hotară ?
Către ce hotar de nepătruns ?
Dinspre ciți au fost și întrebări
întrebări se-ntorc fără răspuns !

COPILĂRIA LUI ICAR (1960)

Scrisoare deschisă

Stimată Monica Lovinescu,

STIU că ești la curent cu articolul lui Paul Goma din **Contemporanul**. Și mă adresez dumatilă pentru că Paul Goma îți folosește aici numele la tot pasul. Ca pe un scut. Dă cu ghioaga și se apără cu scutul! Ce-i drept, în interviul de acum câteva luni din **Teherama** se exprima puțin diferit. Și ca stil. Jignea, nu calomnia. Și făcea efortul să nu fie vulgar. Mă rog, o să se „apere” spunind că exprimarea „litera” aparține jurnalistei franceze. Ale lui erau numai conținutul, „spiritul”. Ei bine, de astă dată, ale lui sint toate: și spiritul și litera!

Știu că vulgaritatea și violența îți repugnă de ori de unde ar veni. Că Paul Goma se întinde stilistic cu Eugen Barbu e una din ironiile cele mai atroce ale istoriei culturii românești...

La roata asta a Istoriei dumneata ai împins ani și ani de zile. Am împins și eu. La un moment dat împingeam amindoi, în același sens. Într-o vreme eram, dacă-mi permiți, chiar prieteni. În orice caz „complici” sau „dacă preferi, „tovarăși de luptă”...

Sper că ești de acord că am făcut parte din echipa celor care l-au „creat” pe dizidentul ce lînea României. Parcă eu făcui teoria „pedagogiei curajului”!... Mărturisesc că teoria asta nu se prea potrivea cu firea românului. La români, curajul e mai degrabă o reacție, un răspuns la agresiunea celuilalt, o manifestare a instinctului de conservare; cu greu și-l asociază atingerii unui scop îndepărtat. Curajul românesc se manifestă în imediat (revoluție, rebeliune etc.), nu rezistă la proba timpului, la subțierea speranței, la perseverența din ce în ce mai întinsecată a „zilei de miine”. Și totuși „pedagogia curajului” a avut măcar o reușită deplină — Paul Goma.

Cred că-ți amintești în ce consta această „pedagogie a curajului”? Era de fapt foarte simplă: nici un om nu se naște erou, ci devine depășindu-și instinctul de conservare; pentru aceasta, pentru a avea curaj în situații dificile, periculoase, trebuie să aibă o motivație foarte puternică: pentru a-și prelunge curajul în timp, trebuie ca această motivație răspătitoare să se afle undeva mai spre capătul drumului; cea mai puternică motivație pentru un scriitor pare să fie gloria; pentru obținerea ei, scriitorul are un permanent dialog cu exteriorul, cu „ceilalți” cărora li se adresează, li se „arată”; deja actul de-a scrie ține și de un soi de exhibiționism moral; exhibiționismul acesta special, descrierea propriilor suferințe, poate deveni, în condițiile unui regim politic totalitar, eroism.

Goma intrunea cele mai multe calități necesare reușitei noastre de crearea unei dizidențe în România: 1) sursele în puscărie pentru motive care puteau fi considerate politice 2) intrase mai tirziu în Partid nu cu scopul de a face carieră ci ca să aibă mai multă greutate socială și politică (ca și la Ivasiuc și la Breban, intrarea lui în Partid era un fel de revanșă împotriva soartei) 3) era scriitor realist cu o excelentă memorie a faptelor concrete 4) era orgolios și suferea un relativ dispreț din partea confrăților 5) vroia să-și răzbuie umilțele îndurate. Înșirînd toate aceste trăsături nu am bineînțeles pretenția de-a eputza „portretul” lui Goma care e mai complex. Ele însă au fost luate în considerație cînd, fie și tacit (dar eu mi-aduc bine aminte de unele conversații între noi, la care participa desigur și Virgil) ne-am hotărît să-l sprijinim cu trup și suflet pe Goma. Să vorbesc doar în numele meu?

Te jenează nota ușor machiavelică a teoriei mele? Să zicem atunci că machiavelismul acesta (dar dizidentul e ca un principie, nu-i așa?) a fost mai degrabă inconștient. A fost însă acceptat, măcar implicit, și de voi. Doar eram în luptă, în război împotriva regimului comunist... La război ca la război! Cînd îți trimiteam scrisori din România (uneori chiar prin poștă), cînd vorbeam la **Europa Liberă** în momentele cele mai dificile, cele mai primejdioase (pentru mine), cînd scriam în ziarle occidentale despre situația din România și despre valoarea „excepțională” a cărților lui Paul Goma și-apoi mă întorceam în țară (fără să cer azil politic, ceea ce, culmea!, azi Paul Goma îmi reproșează...) o făceam ca un luptător, ca un soldat al unei CAUZE. Nu-i așa? Contrazice-mă, Monica Lovinescu, dacă spun măcar un singur lucru neadevărat! Eu, scriitorul oniric descris mai tirziu de Goma în chip de estet de cafeana, eu, eminența cenușie a opoziției (sau nu chiar atât de cenușie, în orice caz nu pentru Securitate!), eu nici măcar nu puteam beneficia direct de gloria promisă curajului de-a scrie cărți împotriva regimului. Eram sortit umbrei... Dar îmi acceptasem cu seninătate rolul, ba mai mult, eu însumi mi-l atribuisem, pentru că mă consideram mai conștient decît ceilalți și deasupra contingențelor. Orgoliul meu

era nemăsurat, n-aveam nevoie de meala răsplătii. Iar cartea mea de protest era însăși viața mea de opozant (nu dizident!)... Măcar pînă la un moment dat, cînd aici la Paris — la bine și la rău — n-am vrut s-o mai continui.

Dar să ne întoarcem la dizidentul nostru care-și aștepta rîndul să intre pe scenă într-un mod mai hotărît, mai determinant decît pînă atunci. Răbdarea și rezistența lui Paul Goma au fost admirabile. S-a dovedit chiar și un redutabil tactician. Îi scria, de pildă, jalbe lui Ceaușescu și în același timp își trimitea manuscrisele în străinătate. Se prefăcea că tratează cu Cenzura (ori chiar trata!) și nu schimba o iotă din manuscrisele sale. Ba chiar accentua părțile critice. Era formidabil! Pe de altă parte, atunci avea încredere în noi. Știa că facem tot ce ne stă în putință să-l apărăm. Nu era singur pe lume, se știa ocrotit. Ceea ce a devenit evident în 1977, cînd a fost arestat. Europa Liberă vuia de numele lui pe care îl scrisesem pe baloane colorate lansate deasupra Ambasadei române din Paris. Acum cred că răsunetul acesta care prinsese proporții internaționale a fost ușor exagerat, prin mediatizare, a fost la drept vorbind cam disproportionat față de ceea ce se întâmplase în realitate: adeziunea la Charta 77 a unui grup de oameni care, în marea sa majoritate, spera să obțină pașapoarte și să plece din țară (cutremurul a mai contribuit și el la această mișcare de oameni sătui de ne-cazuri!) nu era nicidecum negarea regimului ceaușist. Poate că vorbesc cu păcat uitînd că eu l-am sugerat lui Goma ideea de-a adera la chartă, și în cazul asta nu ai decît să mă amendezi. Să-mi explici ce șanse avea această mișcare într-un moment în care Ceaușescu, cu clauza națiunii celei mai favorizate în buzunar, încă reușea să păcălească Occidentul cu aerele lui de patriot independent. Mai ales că aproape toți semnatarii au și plecat în străinătate, în frunte cu inițiatorul mișcării, cu Paul Goma.

POATE că exagerez și cînd spun că, la urma urmei, ce ne păsa nouă? Noi făceam o operație de propagandă anti-comunistă, nu încercam doborîrea regimului ceaușist. Ideea asta încă nu era la ordinea zilei! Oricum, fiecare își avea rolul său, postul său. Dumneata la Radio, eu la „Cahiers de l'Est”. Conclucram în deplină armonie deși dumneata erai cea care cunoștea cel mai bine regulile jocului. Anarhist, eu aș fi vrut ca jocul cu focul să continue... După ce Goma a fost eliberat de Securitatea ceaușistă și-a ajuns la Paris, l-am îndemnat să se întoarcă în România, să nu ceară azil politic. I-l dădeam exemplul pe Havel. Îi vorbeam de un eventual rol politic, mai tirziu. Dar Goma era obosit. Mi-am dat seama. Și-apoi cu ce drept îl trimiteam eu inapoi pe front? Avea și Ana dreptate... Cînd am înțeles că „mișcarea Goma” se terminase și că el era de acum înainte sortit să devină scriitor de memorii romanțate și să fie dat din cînd în cînd drept exemplul la Radio, recunosc că am fost trist. Ba mai mult: am înțeles că și rolul meu se cam terminase. Nu mai eram emisar, nu mai eram eminență cenușie; ideile mele erau prea năstrușnice ca să stujească la elaborarea planurilor de luptă radiofonică (bietul Bernard murise!), caracterul meu era prea ludic ca să fiu un bun jurnalist la **Europa Liberă**. Și-apoi mania asta a non-conformismului în orice situație!... În România ceaușistă, de acord, dar într-o societate liberă, apărută de bombelă atomice americane, cînd nici măcar nu eram de-al locului: deveneam ridicol cu izbucnirile mele de revoltă. Nici nu mai eram așa de tinăr...

Paul Goma s-a arătat mai cuminte, deși nici el nu se supunea întru totul regulilor jocului pe care dumneata le cunoștea pe de rost. Nu înțelegea, de pildă, că Ceaușescu nu putea fi atacat netam-nesam la **Europa Liberă**. Și oricum nu ad **hominem!** Și nici ad **libitum!** Dar atunci cum? întreba pesemne dizidentul nostru cum scos la pensie. De fapt nu înțelegea — și nu era singurul! — că **Europa Liberă** era în primul rînd un post american care slujea interesele Statelor Unite. D-ta probabil că-i explicai toate astea cu tact și cu blindețe. Mai mirila el, dar tot se lăsa îndrumat. Avea oricum mai multă încredere decît în mine care-i vorbeam prostete de Havel.

Naiv și impulsiv, am avut proasta inspirație să-i cer să mă sprijine, simbolic, într-o afacere care oricum îl depășea: mi se amînase naturalizarea și trăiam cu un pașaport de apatrid (cu care, precizez, că puteam, ca și Emil Cioran posesor al aceluiași tip de pașaport, să călătoresc ori unde doream). Dar mă apucase bănuiala că Paul Goma nu-mi este recunoscător pentru tot ce făcusem pentru el. Că nu-mi recunoaște meritele în promovarea dizidenței lui. Prostii! La urma urmei, dragoste cu sila nu se face și nici recunoștința nu se probează la comandă. Doar

ELIBERATORUL (1947)

prietenui se cunoaște la nevoie. Dar mi-era prieten? — Învață-mă cum să fac, că doar tu ești șeful... mi-a spus el ironic și mi-a sugerat că dumneata consideri că nu trebuie să se lege la cap dacă nu-l doare. Dar mă durea pe mine. Mă durea cu atât mai tare cu cit pe el nu-l durea. Ori îl durea în...

IARTĂ-MĂ, știu că nu-ți place stilul asta: paremistic, vulgar. Îl accepti din partea lui pentru că n-ai încotro. Și-apoi cînd e vorba de est-etic nu mai umblăm cu estetisme. Nu-i eram nici subaltern nici șef. Poate că mă considera rival? Dacă-i așa înseamnă că a fost fericit cînd m-am supărat ca văcarul pe sat și m-am retras din arenă. Ca un Ahile de bilci! Să nu crezi că, de cițiva ani încoace, nu mă disprețuiesc pentru retragerea mea necugetată. A fost ca un fel de sinucidere social-politică. Înțelegi? Și sint vinovat în primul rînd față de mine, oricum mai mult decît față de ceea ce consideram că este lupta noastră comună. Și nu poți să spui că nu-mi făcusem datoria. N-am fost un soldat viteaz? N-am fost leal în timpul bătăliei? Poate că ar trebui să te mire (dacă nu să te întristeze) că sint acum batjocorit tocmai de acela pentru care m-am bătut...

Am fost rănit (moral) și m-am retras din luptă. Rana a existat doar în inchi-puirea mea? Dar unde ai vrea să existe? Eu locuiesc în capul meu nu în al altuia.

N-am fost rănit mortal. De aceea, după cițiva ani, m-am vindecat. Și m-am întărit: rana a prins o crustă groasă, rezistentă. Cînd m-ați văzut reintorcîndu-mă, parcă ați fi văzut o fantomă. V-ați speriat? Nu cred. Nu mai sint atît de naiv orgolios încît să cred asta. Nu s-a speriat nici măcar Goma care între timp se îngrășase și stătea cocoțat pe șapte perne, ca un bulibaș al exilului. Și totuși nu părea senin. Încă avea o rică în el. Și nu numai împotriva lui Ceaușescu ori a lui Barbu și-a tagmei lui, dar și a altora, „simpli cetățeni”, deși scriitorii, unii buni, foarte buni. Avea Goma al nostru un harțăg generalizat pe care și-l exprima la adresa întregii culturi române. Harțăgul a devenit, după „răsturnare”, un fel de minie difuză. Nu știu la ce se aștepta Goma, nu știu ce nu i s-a dat, ce-i lipsește. Onoruri literare are, slavă domnului, temele în fața lui se fac. Ar fi vrut să fac și eu? Dar eu i-am servit de treaptă, am făcut pentru el pe aprodul Purice, mi-am îndeplinit cu virf și-ndesat datoria. Mă rog, nu pot să cred că vrea puterea (politică), că-l alunecă tot mai des ochiul spre colegul de dizidență, spre Havel. Cum? Havel n-a fost în partid, n-a plecat în exil? E adevărat, în exil a plecat Kundera pe care Goma îl compară cu tovarășul său de atentat, Virgil Tănase. Dar ce mai contează...

Deci m-am întors în arenă. Dornic de activitate, deși ușor ruginit pe la incheieturi, am sugerat ideea unei asociații a scriitorilor. O idee proastă? Nu știu, unii au găsit-o bună. Bine, nu are importanță, dumatilă nu ț-a plăcut, era dreptul dumatilă... Oricum, bună sau proastă, cu Breban sau fără, nu te-ai gândit că ideea asta vine din partea Securității. Ori te-ai gândit dar n-ai făcut publică o asemenea bănuială. N-ai transformat o suspiciune într-o calomnie. Și sper că o crezi cu atît mai puțin acum, cînd știm cu toții că Securitatea era ocupată pe vremea aceea (vara și toamna lui '89) mai degrabă cu organizarea revoluției-complot decît cu

infiltrarea scriitorilor din exil grație unui elefant megaloman ca Breban și-a unul anarhist năuc ca mine. Hai să fim serioși! Dumneata nu te-ai gândit ori nu te-ai exprimat în sensul asta, dar P. Goma, campionul dizidenței, s-a gândit și, deși cu intîrziere (aproape doi ani!), a avut curajul să-și exprime gîndul cel isteț. Ori poate, doamne ferește, mințe, spune ce nu crede, doar ca să facă rău și să murdărească în jur.

Monica Lovinescu, fac apel nu numai la simțul dumatilă de justiție, dar și la acela pur politic de care ai dat dovadă în atîtea rînduri. Nimenic nu e mai periculos pentru sănătatea politică și morală a unei națiuni decît cultivarea amalgamului, a confuziei. Acestea sunt întotdeauna însoțite de o derivă morală în care orice devine cu puțință, orice mirșavie capătă îndreptățire. România are nevoie de criterii morale cit de cit solide, nu de bălăcăreală. Dacă Goma îndrăznește să mă trateze de securist, în virtutea cărui principiu i s-ar interzice lui Eugen Barbu și acoliților săi campaniile lor de denigrare? Fără să vrea (sper!) Goma face jocul lui Barbu. Dacă el, dizidentul simbol, își permite să calomnieze, atunci calomniatorii de profesie, cei care improșcă în dreapta și-n stînga cu noroi ca să se mențină la suprafață, toți foștii și actualii securiști precum și simbrășii lor se vor simți pe bună dreptate reconfortați, justificați în acțiunile lor odioase. **România Mare** are parte de nu știu cîte procese pe lună, circulă în ultimul timp un protest împotriva acestui flagel, semnat de sute și sute de intelectuali de la Agopian, Ciocirile, Dimisianu, Manolescu și pînă la Vartic și Uricariu. L-am semnat și eu. Poate ar trebui ca Goma să-și pună semnătura și el: ca un fel de angajament de a-și tempera pornirile huliganice. Trebuie să ne oprim cît mai e încă timp. N-ar fi jalnic spectacolul unei lupte între (foști) prieteni sau măcar aliați, a unei lupte pe viață și pe moarte, cu biciul! între mine și Goma, ca între doi țigani la ușa cortului? Eu nu am nimic de împărțit cu el. N-am avut niciodată Pe mine nu mă interesează puterea politică. Sint un anarhist, un non-conformist față de orice putere instalată, fie ea comunistă ori monarhistă. Și sint mindru de asta! Eu m-am luptat pentru libertate, pentru drepturile individului, nu pentru instaurarea cutărui sau cutărui regim politic. Să fie clar! Așa că pe terenul asta politic n-are de ce să se teamă de mai știu și eu ce rivalitate. Și oricum politica se face în România, nu în exil. Îmi cer iertare că subliniez un adevăr atît de evident.

În ce privește valoarea literară, e prea devreme; s-o lăsăm puțin în pacea ei, s-o decanteze timpul...

Mă gîndesc că ar mai fi încă vreme să-și ceară scuze pentru acuzațiile sale. Să le pună pe seama căldurii, a unui acces de furie trecător. A faptului că nu mai are cu cine să se sfătuiască. Nu mai are decît eventual lăudători în jurul lui, și prea puțini prieteni adevărați. Poate că nu mai are încredere nici în dumneata. Căci dacă ar mai avea stîngă sigur că ai ști să-i explici că se murdărește și pe el murdărindu-mă pe mine. Că n-are nici un interes să rămînă singur și uitat. Fie și undeva pe un acoperiș. Lumea, publicul va obosi să-l privească, tocmai pentru că s-a cocoțat prea sus. N-o să mai ridice nimeni capul să-i vadă chipul furios, ricanările.

Cu stimă,
Dumitru Țepeneag
Paris, august 1991

Eu și celălalt

CUPLUL verbal de mai sus inver-sează termenii din titlul unei cărți a lui Francis Jacques, *Différence et subjectivité* (Aubier Montaigne, 1982) despre care am referit într-un articol ce va apărea în „Familia”, august 1991, intitulat „Detronarea lui Ego”; dar, grație acestei inversări, rindurile ce urmează vor fi mai fidele desfășurării ineseși a demersului filosofic amintit: căci autorul începe cu problema subiectivității, pe care o detașează de conștiința de sine pentru a o lega de problema — mai profundă, susține el — a persoanei, care e situată în context comunicational; și continuă cu problema alterității, a diferenței între persoane, ca nucleu al oricărui demers antropologic și etic. Prezentul articol va fi consacrat părții a doua a cercetării lui Francis Jacques, a cărei relativă autonomie îngăduie o tratare corespunzătoare.

În mod curent, gândirea noastră face din diferență o trăsătură a persoanei, ba chiar o valoare: a fi personal înseamnă a te diferenția. Bineînțeles, nu poate fi vorba de o diferență absolută (care ar fi un produs al egotismului), ci de una relativă care izvorăște din condiția relațională a persoanei, dar care nu e mai puțin pozitivă. Conform principiului „La început a fost Relația” — preluat de la Martin Buber — faptul de a ne afla în relație interlocutivă prezintă garanția de a ne pune în valoare diferența proprie. Nu spune una dintre cele mai generoase maxime că trebuie să-l iubim pe aproapele nostru pentru a dezvolta în el gustul de a se naște întru sine însuși?

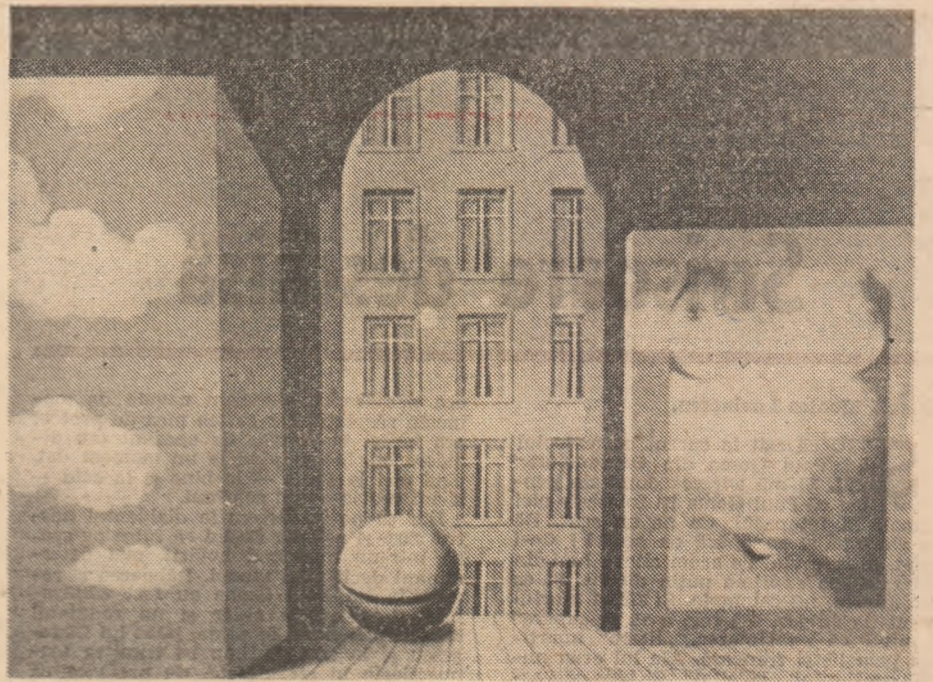
Existența fiecărui eu personal depinde de aflarea altui eu personal: persoana celuilalt devine o instanță a configurării personale. Există, desigur, din pornire, diferențe individuale; dar ceea ce contează sunt diferențele personale, cele care se elaborează în cadrul relației, concomitent cu ea, nu înainte ei. Primatul ontologic al relației face ca diferențele individuale să nu mai fie cauze ale fenomenelor relaționale, ci derivate ale lor. Relația interlocutivă arată clar că diferențele personale încep să se afirme abia după ce partenerei unei convorbiri renunță la anumite diferențe individuale, pentru a construi un limbaj comun: „arătându-se gata să vorbească unul cu altul, el se descoperă diferiți unul de altul” (p. 287). Fenomenul social, ori care ar fi el, are două dimensiuni: una colectivă (care pretinde conformismul și respinge independența, care face ca un om să aparțină unei comunități) și alta interpersonală, în care un om nu este, față de alt om, în raport de posesivitate, ci în raport de reciprocitate. Astfel, orice limbaj se află la întretăierea unui dublu registru relațional: prin interacționalitatea sa el se ordonează conform reciprocității interlocutive, iar prin aspectul său instituțional el porcede din apartenența comunitară.

Problema care și-o pune autorul aici e următoarea: „Cum să vorbim despre Altul?” Riscul este acela, permanent și la îndemână, de a vedea în Altul un adversar, primejdios pentru eu, așa cum și eu sunt pentru eul lui. Contactul relațional ne relevă, însă, altceva: „Celălalt nu e nici un alt eu, pe care eu aș

putea să-l cunosc și să-l sesizez identificându-l, asimilându-l, nici un altul decît mine, pe care ar trebui să-l respect în solitudinea sa proprie, în înălțimea și transcendența sa. Ci e vorba de faire relation avec lui” (p. 296). Rivalitatea, alternativa între același (le même) și altul (l'autre) nu poate să fie depășită decît printr-o diferență cu totul liberă de orice identitate, de o diferență pozitivă; e o „diferență care se face pe sine”, în cadrul relației interlocutive, în care fiecare vorbitor devine un pol în fața celuilalt, sensul discuției creîndu-se între ei. „C'est dans la mesure où les partenaires renoncent à certaines différences individuelles pour bâtir un langage commun qu'ils élaborent en retour des différences que j'ai appelées personnelles” (p. 311—312).

Dar, atunci, cine vorbește? Cine e cel ce conferă sens unei rostiri? Primatul ontologic al relației permite un singur răspuns: nici un subiect vorbitor nu poate avea pretenția de a-și apropria sensul a ceea ce se spune; el își împarte întotdeauna inițiativa semantică cu partenerul său de discuție. „Une voix absolument propre ne saurait se faire entendre” (p. 313). Nu există voce particulară (voix privée), susține Francis Jacques: într-un dialog, vocea mea e întotdeauna „compoșe” cu vocea celuilalt. Vocea proprie nu e decît „prolegomenă la comunicarea cu celălalt” (p. 318), în sensul că discursul celuilalt e întotdeauna prezent sub diverse forme în discursul meu. De unde, elogiul pe care autorul îl face lui Mihail Bahtin care, cel dintâi, a afirmat principiul dialogic. Dar Francis Jacques avansează propria sa teză care adaugă principiului dialogic un principiu „de diferențiere”: „Dialogul nu este fructuos, nu e creator (de informație și de sens) decît dacă vocea proprie izbu-tește implicit să se facă recunoscută”. Rolul polului celălalt e, astfel, spirit: într-un enunț, respicind exigența pragmatico-semantică, sensul „N'est pas seulement pour l'autre, il est par l'autre”. Urmează aparentul paradox: „Je ne saurait désigner celui qui dit” (p. 321).

Concepția clasică, utilitaristă și instrumentală, asupra limbajului e astfel respinsă de plano. După Francis Jacques, orice enunț are două focare, adică este bi-vocal. Fiecare participant la dialog nu spune ceea ce spune așa cum înțelege el, ci așa cum înțelege celălalt. Mai precis: cînd vorbesc eu, de fapt vorbim noi. Iată și definiția principiului dialogic: „Un enunț emis în comunitate de sens e produs în mod oarecum bilateral între cei doi enunțători, care fac exerciții de bi-vocalitate și de dublă înțelegere” (p. 334). Astfel, vocea proprie e o componentă diferențială; dar diferența e și pusă în relief pe un fond de bi-vocalitate convergentă care constituie componenta integrată. Ce rezultă de aici? Apare limpede deosebirea între a se individualiza (re-prezentarea de sine opusă celuilalt) și a se diferenția (afirmare de sine prin și în cadrul relației interlocutive). Căci persoana adevărată „se autentifică prin referința la ceilalți și prin neîntrerupta manifestare a legăturilor sale”. Pentru a se face mai bine înțeles, autorul nu ezită aici de

ATENTATUL (1923)

a crea un barbarism, pe care el simte nevoia să-l explice: „C'est que par essence la personne est un futurible. Disons par ce vilain mot qu'elle n'est pas encore, mais qu'elle est susceptible d'être” (p. 347).

LA CAPĂTUL demersului său, Francis Jacques formulează o doctrină cu ușoare deschideri spre valorile etice: prezența structurală a Celuilalt în inima lui Ego. Acest altul, insinuat permanent în intimitatea lui eu, nu e numai cel căruia mă adresez ca unui tu (teza lui Martin Buber), și cu atât mai puțin simpla lui imagine. Este, de asemenea, terțul absent, despre care vorbesc cu tine ca despre el. „La pierre de touche de l'altérité est aussi bien le il absent et lointain que le tu présent et proche” (p. 361). Așadar relația interlocutivă de comunicare are ca efect producerea unei structuri tri-personale (eu, tu, el). În cadrul unei etici moderne — care ar acoperi deopotrivă relațiile interpersonale, ca și relațiile între entități (state, popoare, comunități etc.) — această doctrină marchează o respingere fermă a intoleranței, pe care autorul o consideră ca provenind din reaua cunoaștere sau din ignorarea alterității. Pentru el, omul adevărat nu comunică cu el însuși decît în măsura în care știe să comunice cu semenii săi utilizînd aceleași mijloace ca și ei.

Detronînd pe Ego, reducînd rolul subiectivității, o asemenea filosofie este, înțel de toate, una a comunicării: relația interlocutivă e socotită ca fiind purtătoare a tuturor condițiilor care permit subiectului să se construiască pe sine. Comunicarea cu Celălalt preia, astfel, rolul conștiinței din filosofia clasică, pentru că exclusiv în cadrele ei — ale comunicării — omul devine un mare semn de întrebare pentru sine. Vechea subiectivitate, monadică, în centrul căreia Ego reprezenta punctul suprem al intimității, focarul narcisic prin excelență, nu mai poate să fie socoteală — susține autorul — de ființă și comportamentul persoanei. „Persoana nu devine conștientă decît în actual său de confruntare interdiscursivă cu Celălalt” (p. 364). Dar, în felul acesta, asistăm și la modificarea noțiunii de gîndire. „A gîndi nu e în primul rînd a construi (după modelul matematic) sau a citi (după modelul hermeneutic); a gîndi înseamnă a fi capabil de a intra în relație și de a te menține în ea împotriva a tot și toate”. Și mai departe, foarte aproape de pragul necesar al eticului: „Spiritul în

condiția sa relațională nu e împins să se dizolve, ci să se institue integrînd instanțele structurii tripersonale. Relației interlocutive care-l naște, nu-i preexistă nimic, decît vertijul propriei sale posibilități. Un eu personal nu posedă nimic ca drept de naștere, ci doar hrănește o mare nostalgie de a fi și de a iubi, o mare competență comunicativă. A-l iubi pe celălalt nu înseamnă a-i spune «tu ești». Prin ce forță? Ci noi existăm” (p. 365).

Subtilă, informată, pătrunzătoare, captivantă, operînd delimitări nuanțate față de o seamă de gînditori (de la Sf. Augustin și Descartes la Freud, Buber, Levinas etc.), masivul volum al lui Francis Jacques constituie o lectură îmbietoare. Așa cum se poate observa din economia cărții problema subiectivității este tratată de-a lungul a cinci capitole consistente, în timp ce problemei alterității i se consacră unul singur. Acestul dezechilibru cantitativ îi corespunde o diferență de calitate. Ceea ce am numit „detronarea lui Ego”, adică critica subiectivității și a conștiinței de sine, realizată parcă în ecoul peste secole al pascalianului „le moi est haïssable”, denotă o capacitate de analiză și descriere, precum și o originalitate incontestabile, constituînd partea forte a demersului. Odată cu problematica lui Alter, autorul nu mai izbuteste să ofere un spațiu de meditație în stare să găzduiască o fundamentare plină a problematicii etice. Fapt pe care eu, personal, îl regret.

După opinia mea, carența esențială a cărții lui Francis Jacques constă în ezitarea de a trece, cu curaj, de la antropologie la etică; iar această lipsă de îndrăzneală teoretică derivă din faptul că relația — ca principiu ontologic al interexistenței persoanelor — este gîndită și descrisă exclusiv ca relație interlocutivă. Autorul uită că limbajul nu se poate constitui decît ca semn și mediu pentru adevăratele relații vitale, care depășesc de departe sfera logosului. Așa cum e descrisă în carte, relația interlocutivă rămîne un simplu cadru, un cîmp de acțiune etică. Dar care este conținutul acestei acțiuni? Care sunt valorile ce formează liniile lui de forță? Simplul protocol verbal nu poate da seama de dramatica pendulare a existenței umane între bine și rău. În termenii autorului, aș zice că Celălalt n-are pregnanță etică; el nu este nici „generalul” din gîndirea lui Kierkegaard (plan pe care nu-l poate suspenda, în favoarea omului, decît planul superior lui, adică religiosul), nici inefabilul „Tu” din concepția lui Buber (singurul termen al cuplului verbal fundamental care se salvează de la reificarea, menținînd raportul viu între două persoane vii), nici dezarmatul visage d'Autrui al lui Levinas, cel care ne privește mereu în ochi, înaintea căruia și pentru care ne simțim mereu responsabili.

Critica lui Ego, critica conștiinței de sine, căreia autorul i s-a dat cu (poate) prea multă aplicație, face ca figura Celuilalt să devină, la rîndul ei, evanescentă, determinînd astfel o diminuare a tensiunii etice. Mi se pare că această tensiune etică își are scenariul în afara relației pur interlocutive. Pentru a o realiza, nu e suficient ca vocea proprie să articuleze sensul dialogului numai prin Celălalt; ea trebuie să se manifeste pentru Celălalt. Somația pe care Celălalt i-o adresează lui Ego implică responsabilitatea infinită a acestuia față de situația în care se află Celălalt. Căci — aceasta e însăși condiția angajării etice — situarea în relație înseamnă, existența vorbind, prezență; iar prezența înseamnă somație: aproapele meu mă obligă, prin simpla sa existență, să fiu răspunzător nu numai de ființa lui proprie, ci și de toți ceilalți care-i împărtășesc destinul. Miezul acestei relații este dezinteresul, generozitatea. Este o obligație care ține de „dezordinea” cea mai adîncă a psihismului uman, adică e — ontologic vorbind — anterioară oricărei reflecții filosofice. În ethos, la fel ca și în eros, ipseitatea lui Eu este implicată într-o relație cu Celălalt, relație care — departe de a aboli separația termenilor — se afirmă tocmai ca dualitate ireductibilă prin sinteză.

O simplă și candidă observație

■ **METAFORA** este o ispită. Ea fascinează și fură, prin strălucirea ei, clarviziunea judecării. De aceea, poate fi extrem de periculoasă atunci cînd vizează domenii speciale ale cunoașterii. În loc să fie o metaforă revelatorie, blagian vorbind, devine o unealtă a derutei. Exemplul meu e al lui Dan C. Mihăilescu, publicat în suplimentul cultural al *Cotidianului*, *Jocul deviației cu simetriile*, suferă, din păcate, de acest viciu al metaforei ca seducție și, pînă la urmă, ca drum într-o eroare. Despre ce este vorba? Încercînd să realizeze un model al generației anilor treizeci prin cel mai important reprezentanți ai săi eseistul se oprește asupra hexagonului. Dar, și aici e buba, hexagonul, în acest caz, nu se vrea o simplă figură geometrică, profană, ci chiar schema arhitectonică sacră, vechiă din înălțime de un Pantocrator. Acest Pantocrator este pe bună dreptate Nae Ionescu, cel care fiind mai în vîrstă decît majoritatea membrilor generației treizeci l-a influențat și a imprimat pînă la urmă generației spiritul dominant de ardent intelectual. Numai că în momentul cînd folosești un asemenea ter-

men care în arhitectura ecleziastică e însăși cheia de boltă a edificiului sacru, responsabilitatea gîndirii ce decurge de aici crește proporțional cu greutatea simbolului ales. Pantocratorul este punctul de sus al sferei cosmice a cărei cvadratură o reprezintă tocmai biserica. Trecerea de la cerc la pătrat este deci trecerea de la Principiu la manifestare. Tronul divin este susținut de patru îngeri cărora le corespund patru demoni pe care nu l-aș numi demoni, ci daimoni, demonii fiind deja căzuți și sterili. Cei patru daimoni în această dispoziție sînt Cloran, Ellade, Noica și Eugen Ionescu. Intuiția lui Dan C. Mihăilescu este perfectă. Dar cei patru îngeri, care în viziunea eseistului sînt numai doi, datorită modelului hexagonal, nu pot fi atunci decît Mircea Vulcănescu, Vasile Lovinescu, Dumitru Stăniloae și N. Steinhart. A-l introduce pe Mihail Sebastian în dublet alături de Mircea Vulcănescu mi se pare o operație care trădează spiritul sacru arhitectonic al generației anilor treizeci. Acești patru au fost întîm legați de divin, spre deosebire de ceilalți patru atrași mai mult de erudiție, speculație și negațiune.

Opera primilor patru reprezintă o continuă ofrandă, opera ultimilor patru o epuzare a abisului sau a orizontalei. De aceea, problema generației treizeci nu poate fi surprinsă într-o metaforă. Venind după șalzei de ani de la generația conservatoare a lui Eminescu, Creangă, Caragiale, ea nu are cum să se reducă la o simplă grupare intelectuală, fiind un chip al sacralului întors spre destinul românesc. Intuiția lui Dan C. Mihăilescu despre un Pantocrator care ar stăpîni viața acestei generații are toate meritele, cu condiția continuării aceleiași logici arhitectonice decurse din spiritul guvernant. Altfel, totul pare un capriciu de intelectual răsfatat.

Trînd acum în spațiul generației nouăzeci, decît tot după șalzei de ani, dorim ca într-adevăr timpul să nu fi trecut și ardența intelectuală a României să cunoască o nouă ipostază a modelării entuziaste cu orice preț și orice risc. Ne este, în fond, singura speranță pentru a nu pieri în neantul consumului și al caricaturii.

Dan Stanca

Realismul mitic și artistic

UNUL dintre cei mai apreciați și comentați prozatori contemporani, Ștefan Bănuțescu, s-a născut în Zodia Febroare, la 8 septembrie 1926, într-un sat din cimpia Dunării. Întruit inițial de Sadoveanu și, probabil, de Voiculescu, mai apoi de Mircea Eliade, el înfățișează în aproape toate prozele lui un spațiu geografic și moral apropiat de al lui Panait Istrati și Fănuș Neagu. Mai consistent artistic decât primul, mai strunit stilistic decât al doilea, Bănuțescu rămâne un scriitor pe cât de original, pe atât de inesizabil. Izbitor la el este, din capul locului, spiritul cult al unui folclor încă viu. Cele câteva **Cințete de cimpie**, compuse în 1959 și publicate în 1968, sint pe de-a-neregul o creație proprie, în pofida aspectului de „prelucrare”, menite a deveni, după cum mărturisește însuși autorul, „un mic codice care ar cuprinde documentele lirice ale teritoriului sever pe care se desfășoară proza” (*Argument la retipărirea de față*, p. 281). Ele ne furnizează și cea mai bună explicație a prozei din *Iarna bărbaților* și din *Cartea de la Metopolis*: puternicul element etnografic nu este, în toate, decât humnug pe care crește un univers imaginar, deopotrivă mitic și realist. Folclorul obiceiurilor nu este atit un punct de pornire, cit o invenție perpetuă. O lume ce gindește în basme și vorbește în poezii, care își are geografia specifică — balta și cimpia dunăreană — așezările, tradiția, riturile, eroii, idolii și zeii ei. Unitatea de atmosferă, de motive și de tehnici este desăvirșită în poezii, în primele nuvele și în volumul inaugural al romanului. Abia *Scrisorile provinciale* modifică esențial această structură, dezvoltând elementul intelectual, existent totuși de la început, ca și acela ludic din componența epicului, împins pînă la o fermecătoare gratuitate borgesiană.

Nuvelele din *Iarna bărbaților* preves-

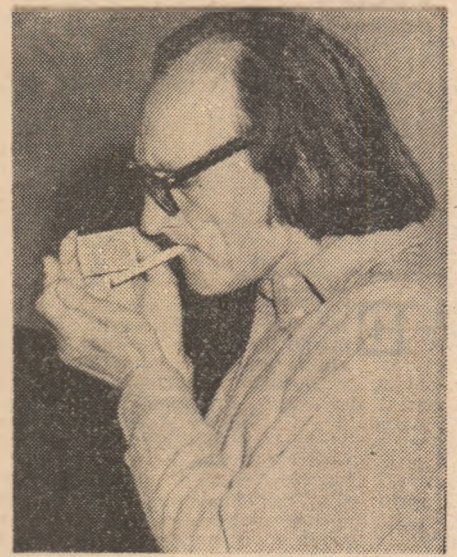
Ștefan Bănuțescu, *Iarna bărbaților*. Nuvele. Cu o Addenda cuprinzând **Cințete de cimpie**. Prefață și notă bibliografică de G. Dimisianu, „Biblioteca pentru toți”, Editura Minerva, 1991.

tesc *Cartea de la Metopolis*, fiind totodată remarcabile narațiuni de sine stătătoare, mai ales primele două (**Mistreții erau blinzi și Drochia**). Impresia generală pe care cu toatele o lasă este însă mai degrabă una de monografie a unui teritoriu imaginar. Majoritatea par frânturi dintr-un întreg (care ar putea fi, de va fi încheiată, tetralogia *Cartii Milionarului*), prismatică, mozaicată, cu finaluri deschise și cu personaje care trec firesc din unele în altele. Tehnica reluiilor este bine pusă la punct: cineva, de obicei un străin, călătorește spre satul Glava ori spre Orașul cu oglinzi, aflate ambele în proximitatea Dunării, intrind în contact cu un univers pe cât de congruent, pe atât de neobișnuit, și al cărui secret încearcă să și-l explice. Chiar și cind locul se află în altă parte (satul F. din Prahova, în **Satul de lut**), procedeul este același. Există o inimă a locului, care este și un **centrum mundi**, înconjurată de cercurile concentrice ale marii cimpii, ascunsă privirii indiscrete și revelindu-se asemenea unui miraj. Adolescentul din **Masa cu oglinzi** încearcă de mai multe ori să arate celor doi pictori bucureșteni care-l însoțesc orașul lui de baștină în care, n-are importanță de ce, nu ajung niciodată. În **Vară și viscol**, un locotenent și un caporal caută un dezertor originar din Glava, asistind la priveghiul lui (câci satul îl crede mort) ca la un formidabil spectacol ritual. Inima locului bate asurzitor și misterios. Călătoriile sint, la Bănuțescu, de fiecare dată inițiatice. În **Mistreții erau blinzi** se caută o palmă de pământ neînghițită de ape în care să fie depus scrierul unui copil. În **Drochia**, călăreții și căruțele au pornit de cu noapte în căutarea păsării cu acest nume și nu știm de o vor întilni pînă la urmă.

IN afara acestui procedeu — călătorie spre un loc fix intangibil — există la Bănuțescu și altele, de aceeași factură, care au rostul de a crea un original efect de tensiune artistică. În nuvele, toată lumea vorbește, pe un fond adinc de incommunicare. Abundența vorbirii nu lămurește nimic; de

obicei, ea sporește necunoscutul. În acest sens și sint personajele creatoare de folclor. „Mintea îi umblă cu basme și cind să scoată basmele pe gură îi ies sub formă de cincte”, se spune despre un personaj al **Drochiei** care vorbește în dodii ca Anton Pann sau Creangă. Fiecare așezare își are tradiția stranie. Fiecare personaj își are istoria. Ne aflăm pe pragul unei lumi ce dă o curioasă impresie de vechime. Obiceiurile și ritualurile sint arhaice. Civilizația modernă a pătruns numai în primele ei straturi, neizbutind a o scoate din izolare. Străinul care încearcă s-o cunoască trece din perplexitate în perplexitate. Socialmente, așezările se prezintă compuse din neamuri succesive și imperecheate, care și-au păstrat identitatea, ca în Biblie. Oamenii au în schimb porecle, în care numele adevărate se ascund. Numele de locuri sint metafore obscure pentru neinițiatii. Timpul constă într-o repetare insidiosă, ca și cum n-ar curge înainte, ci s-ar roti în cerc. De la un punct încolo, nu mai știi în ce moment te afli. Și aceasta, în pofida relativei unități temporale a narațiunilor (acțiunea se petrece, cu mici excepții, în preajma sau în cursul războiului al doilea).

Cele mai izbutite nuvele sint primele două. **Mistreții erau blinzi** relatează o situație așa zicind fundamentală: apele revărsate au înecat totul și Condrat nu are unde să-și îngroape copilul. Pe tema potopului biblic e brodată o povestire similară cu aceea din **Baltagul** lui Sadoveanu: obiceiul trebuie respectat în orice condiții. Însoțit de diacon și de lăutari, Condrat cutreieră zadarnic Delta. Un episod simbolic îl reprezintă urcarea dunelor de nisip. Altul, sosirea mistreților, pe care calamitatea naturală i-a imblinzit. E vorba de o lume răsturnată, în care bunele tradiții nu se mai pot respecta decât cu prețul unor eforturi supraomnești. Nuvela e dinamică, strinsă, admirabil construită. Sub detaliile realiste mustesc miturile. La fel și în **Drochia**, plină de o poezie fabuloasă și încântătoare. Drumul oamenilor e presărat de întâmplări pe jumătate fantastice. În **Mistreții erau blinzi** avem potopul, în **Drochia**, seceta. Bănuțescu preferă situațiile limită, fundamentale. Natura nu e niciodată la el indulgentă

Fotografie de Ion Cucu

cu oamenii. O vibrație fantastică se naște din detaliile cele mai realiste, așa cum aerul fierbinte al cimpiei dă la iveală miraje. Adolescentul și cei doi pictori din **Masa cu oglinzi** se scaldă în suflarea toridă a cimpiei ca într-o apă. Toată proza lui Bănuțescu pare construită pe un principiu similar.

Semnificativă este evoluția acestei proze. Culegerea apărută la Minerva și îngrijită de G. Dimisianu (autor și al unei prefețe foarte interesante) nu cuprinde decât nuvelele din *Iarna bărbaților* și poeziile. *Scrisorile provinciale* nu mai aparțin decât într-o mică măsură spațiului și modalităților din aceste prime nuvele. În *Scrisori* predomină elementul intelectual, care transformă destinele în miza unui joc deoseori gratuit, dar nu mai puțin fermecător. *Cartea de la Metopolis* ar fi trebuit să fie rotunjirea motivelor și atmosferei din nuvele. Este, în același timp, și altceva: universul (de data asta, perfect încheiat) nu mai este privit exact prin aceeași prismă. Autorul include partitura străinului în textul romanului și rezultatul este accentuarea viziunii cosmice. Aceleași povestiri sint spuse altfel. Emfaza poetică a narațiunii apare diminuată în favoarea unui ton mai detașat. Cîștigul artistic este evident. Romanul are altă complexitate, și stilistică, decât nuvelele. El indică despărțirea afectivă a autorului de spațiul moral care l-a consacrat. În roman, străinul nu mai este numai un personaj oarecare, ci autorul însuși.

PREPELEAC PUR ȘI SIMPLU

Durerea kirghiză

AM PETRECUT cu Ion Creangă. Am oftat, ne-am scribit cu Neculce. Am ris, numai am ris, cu marca noastră epopee eroi-comică națională. Avem giuvaerul în mină, — această **Țiganiadă**, cea mai truculentă operă literară de pe la 1800 din toată Europa — dar, complexați ca niște parveniți ce și ascund originea, ne rușinăm s-o arătăm lumii. În schimb, oficial, stoarcem și ultima picătură de zer din ugerul suprasolicitat al folclorului de operetă. Am speriat și încă speriem lumea umblind cu cojocul întors pe dos...

Și Ion-Budal Deleanu, care, cu două secole în urmă, ne trăgea de mină, de urechi, de nas, către Europa... Invățați, dragii mei, cunoașteți, rideți de rele, astfel se modifică moravurile; puteți să vă bateți joc și de voi înșivă, aici e țaria; dacă îi iei riscul să-ți declari defectele, ori-cit de urite, ai cîștigat; înseamnă că le-ai și depășit; întunericul se lasă doar cind vrei să arăți numai binele, care, dragii moșului, nici nu există în stare pură; cultura nu merge cu amorul propriu și nici cu amorul orb de țară; mai bine un deștept care vede cusurul obștei, decât un fanatic debil crezind că patria e o adunătură de proști... Așa să vă ajute Dumnezeu!

CITITORII s-au mirat cit de actuală era istoria moldoveanului, dar,

mai ales, comicăria și caracterele ardeleanului. Ce-a fost, s-a dus, zicem de regulă. Nu mai e. A trecut. Primejdia însă aici zace, în această iluzie. Fiindcă trecutul, îngăduind drojdiei să se depună, lasă în lumina înșelătoare a depărtărilor să sclipească doar esența, licoarea fantastică a l-dealului, visului uman... Dacă ceva totuși nu trece, e tocmai el. Trecutul, care e suma faptelor și posibilităților, dovedite, în comun pe o lungă perioadă de timp. Prezentul, da, trece; și abia așteptăm să treacă. Viitorul, neorganizat încă, poartă în el din naștere gemenele aceleiași devenirii. În spate însă, în urmă, în urma noastră a tuturor se ridică **MASIVUL** abia răcit, **HIMALAIA** etern impietrită a dogmelor, sentințelor și decretelor. Utopia de granit pe care stă scris: **Am fost, dar fiindcă n-am fost cum trebuie, vom reveni mai bine înarmați și vom stăpîni lumea cu cele mai noi și mai moderne mijloace, tatăl va fi de data aceasta ceresc și el va fi cu noi!** (fiindcă, între timp, își vor da seama ce le lipsise în ecuația lor trușă).

LUMEA pune repede flori pe mormintele dictatorilor. Rău cu utopia, dar și mai rău fără utopie. Încă puțin și tragicii amanți care au fost Musolini cu Clara Petacci vor aduce a Romeo și Julieta. Dar bucureșteanul nostru, bun la inimă cum e, nu zice, n-a și început să zică domne, ori-cum era, dă avea grijă măcar dă să-

raci, nu urca prețurii ca băeții ăia din guvern. Că noi am avea nevoie de zece ani numai să zugrăvim ce-a construit el într-o decadă — asta se pare c-a zis-o fiul. Mă mirai. E o vorbă mare. Bine, dacă a fost în stare să zică una ca asta... Totul se iartă, se iartă; sau se uită, se uită. Sunt și momente ale tiranilor care îți impun, care îți plac, despre care vorbești cu o perversă incintare. Cum a iubit-o Hitler pe Eva Braun, ca Ducele pe Clara. Cum îl asculta, smerit, fűhrerul pe Antonescu; cum nu i-a plăcut turnătoria lui Horia Sima, că mareșalul ar fi anglo-fil, ca și cum serviciul german secret n-ar fi știut; pe lingă că-l turnător, mai e și gogoman! — orice Mitică de-al nostru ar fi făcut același, dar același raționament ca fűhrerul. Apoi, care părinte și-ar sacrifică fiul? Stalin, contactat de nemți, l-a lăsat pe fi-su să moară prizonier în lagăr, refuzind orice schimb. Ei? Numai în antichitate mai întilnești asemenea exemple. P-oarmă, chestia ailaltă. Într-o zi, Stalin convoacă la el niște ofițeri și li invită cu nevestele la masă. Era spre finele războiului. La desert, tătucul vrea să afle și părerea unui colonel-erou în legătură cu o bătălie despre care el, Stalin, cu câteva minute doar mai înainte, spusese că fusese un model de tactică și de strategie. Colonelul se ridică — stai jos, stai jos, — se așează și zice exact contrariul, că nu fusese bine deloc și că dacă ar fi fost altfel, ar fi avut mai puține pierderi. Toată lumea a înghețat. Stalin se ridică încet, lese tăcut afară în grădina plină cu trandafiri. Se plimbă picind din lulea; mai stă, se mai gindește. Intirzie așa ca la o jumătate de ceas, în vreme ce convivii îl certau în șoaptă pe vorbitor, convinși că în cel mai bun caz aveau să fie trimiși în Siberia, dacă nu impușcați. Tremurau încă de groază cind l-au văzut pe amfitrion revenind cu un trandafir roșu în mină, în vreme ce cu buzele, pe sub mustăți, își sugea un deget întepat de un spin. El a intrat, s-a apropiat de soața colonelului îndrăzneț și l-a oferit zimbînd

floarea. Răspunsul sincerității? Sau pur și simplu o grațiere? Dar Puciul „rata”, ca metodă, ar fi fost el posibil fără exercițiul stalinismului, cu viclenele lui puneri în scenă? Fără ele, oricum, Bush n-ar mai fi avut ocazia să zică, increzător, **Întoarcete, Gorby!** Revedeți filmul lui Eisenstein, **Ivan cel groaznic**. Tehnica-i aceeași: Ivan se retrage, lasă puterea, apoi faimosul convoi tîind în diagonală ecranul se duce la el să-l roage să revie... Scitia este acea parte a lumii care își așteaptă încă explo-ratorii; care vor fi, negreșit, tot ruși.

NU-I o descompunere; e o re-compunere. Ce ne copleșește este vastitatea în timp și spațiu a transformării. Un secol, greu cit un mileniu — și tocmai de la Pacific pînă la Elba! Cu nedumerire mă uit la euforia independențelor; ca și cum n-ar trebui să depindă și ei la urma urmei de ceva...

Cîte tragedii, cîte suferințe! Am văzut lacrimi, la români. Am văzut lacrimi poloneze. Lacrimi, pot să spun, ungurești. Lacrimi germane, rusești... Nu că fiecare nație ar plînge altfel. Dar multă vreme crezusem că tot răul venea din Asia și că de aceea Asia era incapabilă să plîngă. Pînă ce n-am văzut la T.V. mulțimea de kirghizi plîngînd la reinhumarea a mil de victime, kirghize, ale terorii staliniste. Avînd ochii pieziși, mecanica scurgerii lacrimilor la ei e oarecum deosebită de a noastră, deși lacrimile ca și cauzele ce le pricinuesc sunt comune tuturor națiilor subjugate. M-am obișnuit de mult cu durerea, pînă la rutină. Durerea kirghiză însă, amplificată de craniul lătăreț croit ca o mască lucioasă, exotică, a retrozeit în mine un nerv viu, amorțit. O expresie și patetică și cuminte, cuvîncioasă, ca a unei foci străpunsă în ger de un harpon, pentru care nu există nici o înțelegere...

Constantin Toiu

De la zero la infinit

EDITURA Albatros a publicat, printre alte cărți interesante, și romanul lui Arthur Koestler, *Intunecarea la amiază*. Am avut un moment de surprindere plăcută la aflarea titlului, dar mi-am pus numaidecît întrebarea dacă voi cumpăra și eu cartea și o voi reciti. Este ea de oarecare actualitate pentru cititorul român de obște?

Eu am citit-o — cu titlul *Zero și infinitul* — în trei momente distincte ale vieții mele și interesul a fost mereu altul, ceea ce face din respectiva lectură una semnificativă. Prima dată a fost prin 1953—1954, într-un moment în care asemenea cărți și comentarii lor te puteau duce chiar la pușcărie; era o treabă de clandestinitate, de comunicare secretă într-un cerc de amici siguri, pe a căror discreție puteai conta, împotriva oricărui imprudenț. O doamnă, colegă de serviciu, și care printr-un miracol posedea romanul lui Koestler (cumpărat imediat după război în ediția franceză ce mai apucase să ajungă la noi în țară) mi-l oferise și mie spre lectură, dar numai „pentru o zi-două”, așa cum se proceda în astfel de ocazii. Mi l-a împrumutat și mie și unui coleg de serviciu de aceeași vîrstă, cu care aveam să devin prieten. În zilele următoare, mai pe ascuns, mai pe față, am „discutat” despre lectura făcută, eu însă păstrînd-mă într-o semnificativă tăcere, abia întreruptă de scurte intervenții. Doamna, cea mai în vîrstă, recitise și ea cartea, prima lectură datînd din chiar momentul intrării în posesiune, cu vreo zece ani înainte. Pe atunci ea era cucerită de ideile comuniste, măcar sub acea formă în care ele reușeau să-l atragă pe unii intelectuali: umanitarismul, idealul de egalitate și justiție socială, iluzia că ele reprezintă un antidot la calamitatea nazismului. Ceea ce se dovedea încă de pe atunci „rău” în comunism l se părea doar un accident nefericit, sau o etapă grea, depășită în viitorul apropiat. În momentul celui de a doua lectură își pierduse aceste iluzii, dar, ne explica ea, pe vremea primii, convingerile ei comuniste, puternice, o făcuseră să vadă în ceea ce scrisese Koestler o acțiune perfidă a unui om mințit de porniri diabolice, care izbuteste să falsifice prin ficțiunea sa rău voitoare o realitate în fond minunată. În nici un caz nu voise să admită că autorul cărții spusese în ea adevărul, că fusese de perfectă bună credință.

Acum comenta cu totul altfel cartea și amicul meu, deși era ca și mine o victimă a comunismului, purta cu ea discuții însuflețite asupra conținutului, îndoșești asupra „cazului” pe care îl revelează și încearcă a-l explica. Pe mine, aceste discuții mă lăsaau rece; materia cărții îmi apărea complet străină, cazul aberant, iar meritul autorului de a specula asemenea lucruri și întâmplări cu totul problematic. Eram pe vremea aceea complet copleșit de Proust, despre care proiectasem chiar a scrie un studiu; cartea lui Koestler mi se părea cel mult interesantă ca un roman polițist, specie pe care mă dezobișnuisem de vreau decenii să o mai citesc.

Ulterior, mi-am modificat atitudinea și am recitit *Zero și infinitul* cu interes, deși trebuie spus pentru cei care vor lua acum cartea în mînă pentru prima oară că ea speculează o situație extremă, excepțională în cadrul sistemului de crimă împotriva umanității de care se face vinovat comunismul. E istoria unui om implicat în procesele de pomină de la Moscova din 1936—1937 prin care Stalin a izbutit să lichideze vechea gardă bolșevică, începînd cu corifeii revoluției. Personajul principal, Rubasov, este modelat după figura lui Buharin, lichidat după ce a recunoscut crimele cele mai abominabile împotriva „cauzei” și s-a acuzat spectaculos, în timpul procesului. Romanul lui Koestler încerca să deslășească psihologia revoluționarului care, urmînd logica sa lăuntrică, de aderență totală mergînd pînă la anihilarea personală, ajunge să se și sacrifice în final acuzîndu-se deschis de trădare și elogiîndu-și călăii, deoarece în situația dată poate doar așa, și la modul suprem, să slujească încă o dată „revoluția”.

Nu m-a ispitit lectura acestui roman nici mai tîrziu, cînd celebritatea lui devenise așa spune universală, dar l-am recitit totuși, adăugînd cel puțin o rezervă: cazul relatat de Koestler este cu totul atipic pentru felul în care comuniștii și-au lichidat adversarii. Toată inscenarea proceselor intentate corifeilor bolșevici, de care Stalin a ținut să se debaraseze „cu forme legale”, e un episod pe cît de pervers pe atît de colateral, doar rarisim. Caracteristică procedimentului lor obișnuit este lichidarea fizică fără ezitări și ceremonii,uciderea în masă, zdrobirea presupusului adversar abia bănuît, fie și cu riscul de a ucide alături de el de zece ori mai mulți nevinovați. Dealtminteri în regimul comunist nici nu există vinovați, așadar nici justiție; oamenii sunt condamnați preventiv, executați doar din

motive de intimidare, corespunzătoare necesităților unui climat de teroare indistinctă, mai mult sau mai puțin generalizată. Prezumția de culpabilitate e universală, predominantă, și toate sentințele sunt pregătite dacă nu determinate de condițiile situației excepționale, uneori a acestea înseși fiind o mistificație anume întretinută pentru că servește cauzelor. Numărul celor uciși în Rusia comunistă de la Revoluție încoaie pînă în preajma războiului și cărora li s-a organizat comedia unor procese publice este minim; ceea ce s-a întîmplat la Moscova cu alde Zinoviev, Radek sau Buharin nu s-a mai repetat, decît excepțional, pentru că devenise inutil.

DISCUȚIILE pe seama lor și deci și despre valoarea cărții lui Koestler nu aveau nici cum să intereseze un om ca mine. Cei doi colegi ai mei păstraseră un interes în grade diverse față de comunism, în timp ce eu... Mi-e greu să vorbesc despre atitudinea mea pentru că în cazul de față s-ar putea să fie înțeleasă ca o laudă de sine. Încerc totuși să o explic. Rezistența mea față de morbul comunismului se datora nu atît dezastului din jur (arestări, nedreptăți sociale încă de pe atunci strigătoare, pedepse nemeritate, mizeria economică), căci toate acestea puteau fi reparate cu timpul sau compensate cu unele binefaceri față de cei odinioară năpăstuiți, cît reflecțiilor pe care le putusem face încă de pe atunci asupra realității sociale. Ca orice om care trăisem în oarecare bună stare în regimul vechi, avusesem ocazia să văd în jurul meu interesul pentru cei mai defavorizați, nenumărate acte de generozitate (care uneori proveneau doar dintr-un anume stil), un liberalism care depășea condiția economică și socială a celor ce-l practicau și devenea mai mult o boierie a spiritului. Pe acestea le consideram cu valorile sociale supreme și le admiram, chiar și cînd, datorită sărăcirii noastre troptate, deveniseră ineficiente, deși nu rare. E vorba de o atitudine generală ce sta la antipodul spiritului revendicativ al „omului de jos”, ideal de egalitarism care ascunde gîndul însușirii prin deposedare și de justiție socială care în fapt e o expresie a resentimentului la adresa celor care au — indiferent că e vorba de avere, de frumusețe, de talente, de inteligență sau chiar de sănătate sau noroc în viață, cu atît mai accentuat cînd toate acestea par a li se fi dat. Cu toate că am trăit decenii întregi aproape de sărăcie, am fost incapabil să „revendic” ceva, să invidiez, să pretind, în spirit comunist, o coborîre a unui anumit nivel pentru că nu mi-era mie accesibil. Se poate spune că am fost lămurizat împotriva inșeși condițiilor psihologice pe care se edifica mentalitatea comunistă. În afara unor analize proprii, acest refuz era un dat al existenței mele.

Nu pot să găsesc un merit în ceea ce a fost o atitudine firească, chiar una conformistă, pentru că era în acord cu tot ceea ce primisem eu prin educație, prin cultură, prin tradiție. De aceea, în acest moment istoric al tuturor nerușinărilor, în care apar tot soiul de „victime”, „eroi”, martiri, luptători, contestați, opanzi și dizidenți, eu ezit să-mi precizez și să-mi evoc atitudinea de refuz al comunismului, care mi-ar fi înșădit să agit și eu vreo flămară, să înșă-

și eu vreo pancartă, să ridic și eu glasul prin piețe, zberind pînă la expulm-nare în numele unei atitudini pe care numai puțini intelectuali au avut-o în realitate. Comportarea mea nu a fost a unui „dizident” care iscălește o epigramă sau o scrisorică; ea a fost determinată de mediul democratic și liberal în care m-am format și în care am trăit: acca parte „bună” a societății românești imună la toate aventurile politice, la extremism. La aceasta s-a adăugat și înțelegerea fenomenelor istorice, politice și morale pe care le-am trăit în calitate de român — o perspectivă încă o dată de natură să te facă să devii lucid, fără vreun deosebit efort de curiozitate și de inteligență.

Trebuia, cu alte cuvinte, să fii orb și să nu vezi realitatea comunistă, atît de aproape prin vecinătatea geografică a Rusiei bolșevice, de unde evadaseră atîția martiri, atîția informatori, atîția nenorociți. Chiar dacă nu te lăși influențat de propagandă anticomunistă din timpul războiului, de filmele naive și stridente făcute de nemți și italieni pe această temă, ne soseau totuși „oameni”, bieți oameni care în mod normal n-ar fi trebuit să fugă din „paradisul” ce se edificase pentru ei în marea împărăție de la Răsărit. În epoca războiului, în jur de un milion de români au trecut Nistrul în calitate de combatanți sau întovărășind armata; oricît de tendențios ar fi lucrul „propaganda” lui Antonescu, era cu neputință să nu-ți dai seama de partea ei de dreptate.

Am vizionat și eu câteva filme pe această temă, uneori fără voie, dar dintre toate n-aș aminti decît unul care s-o mai găsi poate printr-o arhivă, acela care s-a făcut în momentul descoperirii cimitirului de la Katyn, unde a fost prezentă și o comisie internațională de criminaliști, condusă de un „neutr”, dacă nu mă înșel, de un elvețian, deci prezentînd o garanție destul de serioasă de obiectivitate (Amintesc că reprezentantul român la această dezgropare a 11 000 de cadavre de ofițeri polonezi împușcați în ceață, întors în țară, avea să dispară după intrarea trupelor rusești în București, fiind probabil asasinat).

Voi semnala însă două împrejurări care pot apărea mai puțin semnificative pentru cititorul obișnuit, dar care pentru mine au fost decisive în lămurirea și adoptarea unei atitudini față de comunism. Una privește contactele mele (foarte reduse de altfel) cu un prizonier de război rus aflat în comuna în care familia mea se refugiase în timpul bombardamentelor aeriene din 1944 și cu care am stat puțin de vorbă, îndeajuns ca să înțeleg unele lucruri. Omul „lucra” pe moșia unui proprietar din zonă și detenția lui putea fi considerată destul de laxă, dar neplăcută totuși pentru cineva care-și pierduse libertatea. El bine, nu pot să uit spaima, apoi groaza care l-a cuprins pe măsură ce trupele empatcioșilor săi se apropiiau de acea localitate ca să-l elibereze și cum privea perspectiva întoarcerii sale acasă. Deși omul căzuse prizonier făcîndu-și datoria pur și simplu, el știa că pentru acest lucru ar fi fost tratat de autoritățile din țara sa mai rău decît un asasin la prima lui crimă!

Alta e și mai veche și are alt sens. În personalul ancilar al familiei mele s-a aflat în primii mei ani de viață și o femeie care a plecat de la noi ulterior „mă-

ritîndu-se”, mai bine zis găsîndu-și un bărbat cu care nu a izbutit însă să se împace; în decursul anilor mai venea pe la noi și era pusă la cîte o „treabă”, asurzînd-o pe mama cu jeremiadele ei la adresa seducătorului ingrât. Era o femeie lipsită de grație, care pe mine mă impresionă neplăcut și pentru că avea fața devastată de vărsat de vînt; îi ascultam și eu incidental și cu mari întemțențe necazurile intrucitva explicabile în situația ei. Cît despre „bărbatul” ei, din multe motive infidel, acesta m-a impresionat și el, dar în sens contrar: omul avea un atu formidabil pentru acea vreme, o motocicletă, ceea ce acum ar echivala cu posesiunea unui Mercedes!

L-AM VĂZUT doar de cîteva ori pe acest centaur care a dispărut poate curînd din viața bieteii mele, dar ea a continuat să ne facă vizite și drama ei a rămas una din cele mai neplăcute amintiri ale copilăriei mele. Țin minte că, la un moment dat, a intrat într-o sectă religioasă sau într-un grup de propagandiști religioși și în această calitate a început să țină cui o asculta discursuri edificatoare; în familia mea de închinători aproximativ ai Bisericii pravoslavnice ele nu puteau avea niciun efect, cu atît mai puțin în cazul meu care nu rețineam decît aspectul lor straniu.

La un moment dat însă, a venit la noi ca să ne vestească fericită că va pleca peste Nistrul, în Rusia comunistă, cu o echipă de astfel de predicatori pentru reevangelizarea țării! Era prin 1935 cîteva ani n-am mai văzut-o, cu toții crezînd că s-a mistuit definitiv în împărăția de alături, sau că i s-o fi întîmplat ceva. Și, într-adevăr i se întîmplase; cînd am revăzut-o, de data aceasta pentru ultima oară, venise din nou să se lamenteze și să ceară ajutor familiei mele, dar acum din alte motive: se întorsese de dincolo de Nistrul fără o mină! I se tăiasse mina dreaptă, nu știu de ce de la cot, poate fusese un accident, dar imaginea acestei infirmități pe care ea o oferea agitîndu-și cîtotul, poate chiar fără voie, a fost de natură să-mi tulbure conștiința dar să și-mi clarifice unele „idei” ce se infiripau încă de pe atunci în minte.

Cititorul va spune că toate aceste întîmplări nu te edifică asupra unui sistem politic, unei ideologii ce trebuie totuși analizată științific, unei experiențe istorice ce era încă în curs. Am dat însă aceste exemple doar minimale pentru ecurile ce ne veneau din comunism și care nu s-ar mai fi putut număra cîte erau de multe influențînd chiar mentalitatea populară. E, dacă vrem, o situație privilegiată a țării noastre de a se fi aflat chiar pe granița care a început să fie încă din 1917 o cortină de fier. Așa se face că în literatură română a apărut prima carte de lume cu acest subiect, *Rusoșia de G. Mihăescu*, iar mai tîrziu un alt roman foarte valoros, *Un port la răsărit* de Radu Tudoran, se face ecoul a ceea ce sciziuni tragice, care avea să ne afecteze și pe noi după cîteva ani. Ce să mai spunem de alarma trasă de Panait Istrati în chestiunea adevărilor din lumea bolșevică și care le precede cu decenii pe cele mult mai eficiente ale unor scriitori ce și-au cîștigat astfel celebritatea!

Căderea țării noastre sub comunism nu s-a făcut printr-o „dezbateră”, printr-o dispută, în care au contat argumentele de convingere, o parte ajungînd să triumfe; a fost o crimă, determinată de ocupația rusească, în cadrul căreia România a fost predată agenților moscoviți loșată de miini și de picioare. Partidul comunist a trecut de la zero la infinit în cîteva ani, la puterea absolută, și aderenții lui s-au recrutat mai ales dintre cei care au simțit cu oportunitate că e cazul să profite de situație, adversarul fiind anihilat în prealabil. Oamenii care au „optat” totuși sincer pentru comunism au fost ori naivi pînă la orbire, ori demenți, ceea ce nu-i absolvă de vină. Nici măcar atunci cînd, foarte rar au căzut ei înșiși victime ale sistemului criminal pe care-l edificaseră și pe care-l sprijineau. E cazul „grupului” Pătrășcanu, în care s-au repetat la noi, ca un anacronism, după decenii, procesele de la Moscova, înspira-toare ale cărții lui Koestler: cauza avea valoare supremă, persoana umană nici una. Și comuniștii români căzuți sub incidența legilor comuniste au fost tratați crunt, așa cum acestea (și ei înșiși) procedau cu adversarii lor — fie și fabricați. Lucrețiu Pătrășcanu, Belu Zilber și alții au fost victimele unui tip de „tribunal”, pe care doar primul, ca ministru al justiției, îl edificase pentru prima oară la noi în țară, exact așa cum Danton, Robespierre și acoliții lor au căzut, executați de tribunalul pe care primul îl introdusese în Franța pentru a-și lichida adversarii.

Cartea lui Koestler prezintă punctul extrem al nebuniei sub aspect juridic, într-un regim totalitar. Poate că o s-o recitesc, dar cu aceeași delăsare și fără a putea participa la „drama” pe care o înfățișează și doar cu oroare față de mecanismul care a făcut posibil totul.

VALORILE PERSONALE (1952)

Alexandru George

„Huliganii” lui Mircea Eliade

LICEAN fiind, citind romanul lui Mircea Eliade, **Huliganii**, imi plăcuse mult. Mi se părea atunci a fi un roman important al decenilor dintre războaie și îl recomandam, stăruitor, colegilor și prietenilor. Acum, la o nouă lectură, entuziasmul de odinioară s-a cam răcit, surprinzându-mă că mă întrebam cum s-a putut să-mi fi plăcut atât de mult. Mi-am răspuns imediat că se pot deosebi nu numai vârste ale creației ci și vârste ale lecturii. Încit o lectură coplesitoare la 17—18 ani nu se poate păstra la același diapazon al receptării la 60. Romanul stârnise scandal, la apariție, în 1935, intrând sub incidența stupidei campanii declanșată împotriva pornografiei, condusă de Ministerul Instrucțiunii (celebrul secretar general Kirițescu) la sugestia lui N. Iorga. Iar critica de întâmpinare a fost disociată în opinii, trecind de la negația tranșantă la elogiul. G. Călinescu, și în *Istoria literaturii* din 1941, după ce analiza toate cărțile lui Eliade (inclusiv proza fantastică), decidea repede și fără menajamente: „Ceea ce-i lipsește lui Mircea Eliade e talentul literar, credibilitatea onirică, inefabilul lingvistic”. Sentința e grea și tăioasă ca o ghilotină impecabilă. Pompiliu Constantinescu, unul dintre criticii de mare probitate, comentind romanul în revista *Vremea* (unde și Eliade avea rubrică) conchidea: „Romanul **Huliganii** este o mare izbîndă a dlui Mircea Eliade, într-un fel este și primul său adevărat roman” care, datorită calităților literare, „il fixează printre cele mai bune și mai autentice opere ale epicei noastre tinere”. E de observat că elogiile lui Pompiliu Constantinescu ascund o abia voalată notă relativizantă. Romanul e considerat a fi doar cel mai bun în spațiul operei literare a autorului iar, prin această carte, Eliade „se afirmă ca cel mai complex, mai tulburător și divers romancier al generației sale”. Nu e, deci, o izbîndă a romanului românesc în genere ci numai a autorului în complexul noii generații de prozatori. Nicăieri, în chiar această cronică entuziastă, nu aflăm o tentativă de apropiere cu opera marilor romancieri ai vremii din generația mai vîrstnică (Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Sadoveanu, Camil Petrescu). Doar Călinescu făcea o trimitere la romanele lui Cezar Petrescu. Dar referința era vădit diminuantă, știindu-se opinia hotărît negativă a marelui critic despre opera românească a autorului **Intunecării**.

De fapt, nici nu se puteau face apropieri productive cu proza vechii generații. Pentru că generația lui Mircea Eliade („generația de la '27”) propunea, în literatură, o cale nouă: așa-numita proză a autenticității. În fond, această nouă modalitate fusese inaugurată de Camil Petrescu prin **Ultima noapte...** (1930) și **Patul lui Procust** (1933). Dar noua generație, iconoclastă, a făcut eroarea de a nu recunoaște în Camil Petrescu un antecesor și un partener respectabil. Nervoză, dinamitară, avidă să demonstreze că lumea literelor începe cu ea, noua generație considera că își este suficientă sieși. Apoi, în special Mircea Eliade, cataliza în spațiul prozei (inclusiv în roman) ma-

siv escistica politică, filosofică și culturală pe care o revărsa, abia prelucrată, în țesătura epică. De aceea, mai toate cărțile în proză ale lui Eliade (cu excepția, poate, a lui **Maitreyi**) sînt funcționar politic, dezbătînd acute preocupări ale acestei generații care își avea mentorul spiritual în profesorul Nae Ionescu. Nu altfel va proceda Mihail Sebastian în romanul său **De două mii de ani** (1934) și acesta un roman politic care a stîrnit — mai stîrnește — aprige controverse. Politicul absorbant nu constituie, se vede bine, o piedică în calea izbînzii unui roman. Piedica sau pericolul e, firește, hărul autorului de a transfigura estetic motive politice. N-ăș spune că Eliade a știut să găscască întodeauna cheia auriată în acest fin și complicat proces de transfigurare. Într-un eseu din 1935 Eliade scria: „Cînd au început, în 1927, «polemicile generației», nimeni nu și-a dat seama că toți acești tineri, care umpleau pe atunci țara cu chioțele lor, erau obsedați de mitul vârstei lor; că nu căutau nici să parvină, nici să cucerească atenția opiniei publice, nici să-și răzbune accidentele personale — ci încercau, într-o formă nouă (Absolutul, Aventura, Mistica, Ortodoxia, Experiența etc., etc.), o formă biblică, dar totuși o formă nouă în cultura românească, încercu să cucerească acea «tinerețe fără bătrînețe» pe care o pofțiseră și alții înaintea lor, dar pe care, cu vîrsta, o uitaseră. Strigătul lor — orgolios, barbar, ridicol — era strigătul basmului...” Aprecieri aproape drepte. Pentru că, de prin 1935—1936, cei mai notorii combatanți ai acestei extraordinare generații l-au urmat pe Nae Ionescu în politica militantă, încadrîndu-se, alături de el, în mișcarea legionară. Utilizînd însă, în continuare, ideile lor forțate: absolutul, aventura, mistica și experiența. Dar într-un fel pernicos care avea să-i macine, să-i istovască și să-i năruiască, unii dintre ei ajungînd, mai tirziu (cum a făcut-o, superb, Emil Cioran), să repudieze nu numai idealurile nenorocite ale tinereții dar și cărțile care încorporau aceste idealuri. Din păcate, Mircea Eliade nu a apucat sau n-a găsit mijloacele utile pentru a se disocia de acest lest al tinereții vinovate, întrecînd și azi motivate controverse.

HULIGANII e un roman populat de tineri revoltăți, năzuind spre puritate morală, în dispută cu familia și cu vechia generație în genere, căutîndu-și drumul spre împlinire. Adesea, ce-i drept, puritatea morală se ipostaziază în amoralitate totală. Dar toți cred că ei sînt asanatori și că pentru asta le este îngăduit orice. Petru Anicet e un tînar compozitor de nici douăzeci de ani, sîrac dar mîndru și încrezător în steaua lui. Pentru a se realiza, acceptă să fie amantul unei prostituate de la rare primește și bani și, după ce-și seduce o elevă (cărora îi dă lecții de pian), îi cere să fure bijuteriile familiei. Iar conștiința nu-i e cu nimie tulburată, socotind că totul i se cuvine. Alexandru Pleșa, băiat bogat, a provocat sinuciderea unei fete pe care o seducea în timpul executării serviciului militar, face un pariu (pe care îl onorează) că se va logodi, în timpul unui bal, cu prima domnișoară săracă întîlnită, pe care apoi o abandonează în rușine și debusolare. Mihaela Gheorghiu, și el tînar cu stare, se îndrăgostește nebunește de o actriță în

devenire care, însă, îl refuză. Patima îl silește la cele mai extravagante decăderi lubriche. Își urmărește victima, o violează într-un closet de tren, o duce cu sine într-un hotel din Viena și acolo, dezagustat și dezabusat, o abandonează. Va ajunge alcoolice, îngrijit de fostele sale întreținute. Domnișoarele Lecca (Anișoara și Adriana), nimfomane, se dușmănesc, urîndu-se pentru că una (Anișoara) l-a cucerit pe Petru Anicet, iar cealaltă, mult rîvnitoare, a rămas mofluză. Felicia, tînră foarte bogată, fusese înșelată în amor și acum visează, lînguitoare, la o dragoste convenabilă. Actrița Marcella Streinu se dă primului filizon care afează relații în lumea teatrului, altfel spus îi face promisiuni pentru carieră. Cum stă bine lumii tinere, erosul e nu numai prezent peste tot, ci ocupă chiar locuri coplesitoare. S-ar putea obiecta că obsesia moralității superioare lipsește. Nu e așa. Pentru că toți acești tineri amînțiți (și alții cu funcțiuni episodice) se consideră exponenții altei morale, superioară celei a vechii generații căreia se simt datorii să-l încalce, aproape răzbu-nător, valorile. Ei se consideră a fi niște huligani. Conceptul îl explică, sobru și doctoral, raționeurul cărții, eticianul și eseistul David Dragu: „Există un singur debut fericit în viață; experiența huliganică. Să nu respecti nimic, să nu crezi decît în tine, în tinerețea ta, în biologia ta, dacă vrei... Cine nu debutează așa, față de el însuși sau față de lume, — nu va crea nimic. Să poți uita adevărurile, să ai atîta viață în tine, încît adevărurile să nu te poată pătrunde, nici întîmida — iată vocația de huligan”. Iar cei care ignoră această mentalitate înnoitoare (ca belferul romancier Dumitrescu) eșuează în platitudine, fie că e matrimonială, fie creatoare. Elita aceasta explozivă denunță deopotrivă sămănătorismul plîngăreț, expresionismul acomodant ca și vechile precepte ale artei cu tendință în care mai cred elitele vechii generații. Îngrozit de această vetușete, unul dintre eroii romanului, Al. Pleșa, exclamă: „Oamenii aceștia nici nu bănuiesc că se face o lume nouă, cu alți oameni, cu altă viață mentală”. De altfel, acest Alexandru Pleșa se va angaja în activitatea politică, mîrturisînd, abia voalat, încadrarea în mișcarea legionară. Undeva vorbește de „omagiul sincer adus tinereții, o nemărturisită încredere în băieții zdraveni care fură fetele oamenilor, care ies pe străzi în grupuri gălăgioase și cred într-o Românie mare și puternică”. Iar în altă parte îl previne pe interlocutor (același David Dragu) că „eu voi acționa”. Ce fel de „om al acțiunii” a devenit Alexandru Pleșa e lesne de înțeles. Apar, apoi, ușor prelucrate pentru trama romanului, comentarii despre provincia care ratează individualitățile creatoare, cum e cazul platului romancier Dumitrescu, profesor într-un oraș pierdut. Eliade fusese mult preocupat de această chestiune, închinîndu-i multe esuri. În unele, polemica vădit cu aceste opinii, socotind că nu numai provincia, ci și capitala contribuie la ratarea intelectualilor. Mai tirziu, la trei ani după apariția romanului, Eliade a reluat în dezbateri acest motiv. Un ciclu pe această temă a inaugurat în **Vremea** din februarie 1938. Cum atunci activismul legionar îl coplesise, scria: „Sunt destule semne că lucrurile se vor schimba. Legionarismul aduce o transformare radicală a mentalității provinciale. Cînd

educația legionară va da roade se va vedea că sensul vieții nu este parvenirea, cariera cu orice preț. Marea revoluție legionară schimbă centrul de gravitate al ființei românești din afară în lăuntru...” (*Provincia și legionarismul*, *Vremea*, XI, nr. 525 din 13 februarie 1938).

Rezistente sînt în roman mai ales mediile familiale surprinse. Vie este drama doamnei Anicet, moșiercasă rămasă văduvă și în mare sărăcie, căzută în beție și care se spînzură aflînd că fiul ei — ultima speranță — a îndemnat-o pe iubită să fure pentru el. E, poate, figura cea mai izbită literar din roman. Prega-nanță are, apoi, fizionomia familiei Lecca, cu o tipologie diferențiată ferm desenată, cu evanescența ei iremediabil compromișă de dușmănia dintre mamă și fiice, izolate de „stăpînul casei”, maniacul bătrîn, ridicul în erudiția lui inutilă, iar scena balului din casa Baly, redijată de Felicia, e o izbîndă efectivă a prozatorului preocupat să reliefeze morbiditatea unei generații nesatisfăcute, în ciuda exceselor în care se confundă. Cred, totuși, că în sfera literaturii nefantastice a lui Eliade cea mai izbită carte e **Maitreyi** și nu **Huliganii**. Accasta deși Pompiliu Constantinescu, am arătat, așeza **Huliganii** în fruntea beletristicii acestui prodigios prozator ce avea să se împlinească drept un mare, strălucit savant, unanim recunoscut.

EDIȚIA aceasta e o reeditare după aceea, din 1943, de la Editura „Cugetarea”. De noua ediție s-a îngrijit dl. Mircea Handoca, foarte cunoscut pentru interesul acordat operei lui Mircea Eliade.

Am colationat, prin sondaj, ca de obicei, ediția dlui. Handoca. Textul e transcris corect, minus cîteva extravagante (menținerea majusculată a zilelor săptămîinii și a lunilor anului) și a unor seapări scuzabile. Din păcate, prefața (prevenitor intitulată „Cuvînt înainte”) redactată de dl. Handoca este mult sub nivelul acceptabil. Analiza lipsește cu totul, cele cinci pagini fiind pedestră descripție, ba chiar și deficitară. (Nici mîcar nu se precizează că romanul a apărut, în 1935, în două volume). E evident că dl. Mircea Handoca nu e istoric literar și nu-i izbutesc analiza literară. Își menține însă statutul de bibliograf și de textolog. Ceea ce nu e puțin lucru, atunci cînd e făcut cum se cuvine.

MIC DICȚIONAR

EGALITATE. Cel de al doilea volet al tripticului Revoluției franceze, rostit cu vehemență de miliarder de ori, a provocat probabil de-a lungul istoriei cele mai multe victime: libertatea incinta pe toată lumea, cu atît mai mult cu cît definiția termenului plutește pînă astăzi în neguri dese; cu fraternitatea, același acord unanim: așa cum o înțelege majoritatea oamenilor, incontrollabilă „fraternitate” rămîne un deziderat pios și nu costă nimic pe nimeni să se declare, în vorbe, fratele celui a cărui ruină o planifică.

Dar egalitatea? Aici, lucrurile încep să se complice. Dintre cele trei, egalitate a rămas cuvîntul preferat al socialiștilor, al comuniștilor, al fasciștilor și al tuturor celor asemenea lor. Aproape nimeni nu mai are acum în minte — din nefericire! — sensul primitiv al tripticului de la 1789, aproape nimeni nu mai meditează la compromisul dintre francmasoni și dești, care a dus la crearea faimoasei lozinci din trei cuvinte. Lumea înțelege „egalitatea” în sensul cel mai direct al cuvîntului: cite hectare ai tu, atîtea sîm și eu, iar salariul tău să nu-l depășească pe al meu cu nici măcar o sută de lei.

„Să moară și capra vecinului” reprezintă suprema dolcanță egalitaristă.

Inventată de „cea mai bună și cea mai dreaptă dintre orînduiri”, fără îndoială. Nimeni nu poate nega egalitarismul profund adus pe lume de regimul comunist. În afara străutului superpus, format din menclatură, securitate și activiști (strat care, oricum, nu atîngea nici cinci la sută din populație), imensa majoritate a poporului se bucura, la modul cel mai deplin, de satisfacțiile unei egalități întru mizerie. Salariul profesorului nu-l depășea pe acela al cismarului, funcționarul public ciștiga cît și muncitorul de la calea ferată, țărănul, scriitorul și muncitorul îndurau exact aceeași foame, în timp ce idealul social al regimului fusese verbalizat de Conducătorul însuși: într-un congres al partidului, academicianul și membrul CAP trebuiau să vorbească la fel (ideal transpus în viață cu regularitate, la fiecare întîlnire de acest fel, un ideal cu atît mai ușor de atîns, cu cît chipa de redactare a discursurilor era aceeași).

În istorie, pînă și etimologia se răzbu-nă. Sensurile inițiatice originare ale formulei „Libertate, egali-

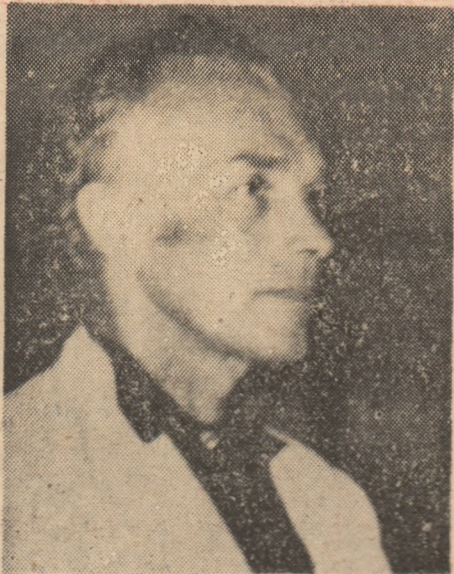
tate, fraternitate”, vulgarizate pedestru, au creat finalmente societatea secolului nostru, unde capitalismul exaltă libertatea, iar socialismul — egalitatea, amîndouă într-un dispreț aproape egal pentru fraternitate. Însă răzbu-narea erorii etimologice comise la cuvîntul egalitate a fost parcă mai crudă decît toate: tocmai atunci cînd egalitatea, prin împingerea tuturor capetelor sub apă, reușise să se impună pe o bună jumătate a globului, revolte — pe cît de spontane, pe atît de hotărîte — au prăbușit sistemul egalitarist în cîteva luni de zile. Ajunși la o reală egalitate a mizeriei, milioane de oameni au descoperit, brusc, deliciale diferenței. După ce s-a bătut timp de două secole în numele visatei egalități, omenirea sfîrșește veacul douăzeci în luptă pentru afirmarea inegalității.

A trebuit ca un vis de două secole să se transforme în coșmar pentru ca oamenii să se regăsească așa cum fuseseră totdeauna, de la începutul timpurilor: singuri, izolați, căutîndu-și fiecare propria salutare. Și, bineînțeles, profund inegali între ei.

Mihai Zamfir

MEMORIA (1948)

Interviu cu ION NEGOIȚESCU

Angajamentul politic al scriitorului

DUPĂ debutul din 1941, cu Povestea tristă a lui Ramon Ocg, a doua carte, Scriitori moderni, ați reușit să o publicați abia în 1966. În anii următori vă apăreau: Poezia lui Eminescu (1967), Sabasios (1968), Poezile lui Balduin de Tvaormin (1969), E. Lovinescu (1970), Însemnări critice (1970). Această impetuoasă reintrare în viața literară, după o atât de lungă absență obligată, a dumneavoastră ca și a altor scriitori din generația dumneavoastră (Ion Caraion, Șt. A. Doinaș, Adrian Marino ș.a.) a fost posibilă în climatul cultural și ideologic mai destins de la mijlocul anilor '70. Semnele erau încurajatoare și mulți au crezut în ele, sperând că vor urma, în cultură cel puțin, o reală deschidere și un proces emancipator de amploare. Nu a fost așa. În chiar anul de vîrf al crezutei liberalizări, 1968, publicarea, de către dumneavoastră, în revista Familia, a planului Istoriei literaturii române a fost întâmpinată în Știința cu o vehementă reacție negativă. Se adevăra bănuiala unora că liberalizarea este doar conjuncturală, că independența de opinie și spiritul critic nu vor fi tolerate de putere decât în anumite limite strict controlate. Acel episod din cariera de literatură prevestea, în plină epocă de „liberalizare”, îmi dau seama acum, spiritul deplin al nefastelor teze din iulie 1971. Totuși, în anii din urmă ai dictaturii lui Ceaușescu, mulți intelectuali își aminteau cu nostalgie de acea perioadă, considerată drept cea mai fastă pentru cultură, din anii postbelici. Dumneavoastră cum vedeți, din perspectiva actuală, acel interval? (1964—1971)

— Țin să fac o mărturisire, care poate da o imagine mai vie asupra acelei perioade. Când, în aprilie 1964 am ieșit din închisoarea Jilava, după mai bine de trei ani de constrîngere penitenciară, climatul social românesc era foarte diferit de cel din clipa intrării mele în lumea subterană a temniței (februarie, 1961). Făcusem parte din penultimul val de arestări: doar la eliberare aveam să aflu că îi urmasse alt val, căruia îi căzuseră victime, dintre cunoscuții mei, un Edgar Papu, om admirabil pe atunci, strălucitor de lumină în creației, ori la acea dată foarte tinăr și zvăpăiatul Marin Tarangul. Detenția o suportasem foarte greu, deși regimul la care am fost eu supus era mult mai „blind” decât înduraseră antecesorii mei de la Pitești, Aiud sau Râmnicu Sărat, pînă la cei risipiți în stuful dunărean. După un an de chin în beciurile securității, la Malmaison, cu o prelungită anchetă degradantă țesută din absurdități, căci falsitate acuzațiilor făcea să mă cred într-un balamuc, după încă un an de sever regim celular, la Jilava, urmasse cel de al treilea, tot acolo, dar sensibil „îmbunătățit” atât prin faptul că temnicerii au început să ne distribuie spre lectură gazete (Știința și Contemporanul) și cărți (literatură română clasică și contemporană), cât și prin faptul tor-turant că ni se promitea o eliberare iminentă. Am spus „torturant”, căci eliberările nu se făceau după criteriile uzuale (gravitatea pedepsei, comportamentul în detenție), ci după altele care nouă celor vizați ne scăpau, încît în fiecare zi așteptai să-ți vie ție rîndul și, fără a invidia cu răutate pe cei mai norocoși, decepția ta era teribilă constatănd că ai fost „uitat” — și această tensiune nervoasă chinuitoare a durat la mine, zi de zi, tot anul, căci eu fusesem condamnat doar la pedeapsa „mică” de cinci ani și deci mă socoteam mai îndreptățit la speranță. Spre deosebire de colegii mei de suferință, eu mă bucurasem că ni se dădeau numai cărți ro-

mânești, deoarece cu Neculce, Caragiale, Sadoveanu, pînă la Risipitorii de Marin Preda sau Ție-ți vorbesc, Americă! de Maria Banuș, adică pînă la acel gen de literatură de care înainte de a intra la pușcărie nu voiam să iau act, m-am pus pe treabă, pregătindu-mă de Istoria literaturii române, la care încă de la debuturile mele critice rîvneam. Acolo am conceput, mental, Planul din Familia, apărut abia la începutul anului 1968, o provocare la adresa tablei de valori a realismului socialist. Din gazetele în fine accesibile descoperisem simptomele „liberalizării”. O liberalizare ce nu era încă atât de mare încît să facă una cu pămîntul realismul socialist. Și aici ajung la mărturisirea propriu-zisă. Pentru că suportasem atât de greu biata mea închisoare (mereu mi-am dorit „acolo” moartea, o primă tentativă de sinucidere făcusem încă la Malmaison), cînd mi-am dat seama că eliberarea totuși se apropie, mi-am propus ca pe viitor să nu mă mai las prins în capcana adevărului estetic, ci să-mi îngădui concesiia supremă, să public scrieri așa cum „se cere”. Comunismul părea merit să trăiască mai mult decît durată „maximum previzibilă a existenței mele și — vorba aia — doar o viață aveam... Mi s-a părut atunci și acolo, între zidurile reci de sub pămînt, că nu merita să mi-o sacrific pentru artă. A te plimba cu cineva drag pe alea unui parc era mai de preț decît a compune poezii hermetice. Lecturile mele penitenciare avuseseră drept rezultat și faptul că ajunsesem să prefiuisc o carte atât de mizerabilă (în prima ei versiune!) ca Risipitorii. La un film „educativ” oferit nouă de Jilava, în care juca Lica Gheorghiu, fiica dictatorului, și în care apăreau mineri oprimați de regimul burghez, am plîns înduioșat, reproșîndu-mi uscăciunea sufletească de „estet”, din trecut... Nu știu ce s-ar fi întimplat dacă după ieșirea de la Jilava aș fi dat de domnia atotputernică a realismului socialist: l-aș fi practicat cu resemnare ori i-aș fi rămas totuși un inamic neîmpăcat, ca mai înainte? În definitiv, dacă era vorba de viață, poate că aveam să-mi dau seama de îndată că fără artă veritabilă viața nu mai prezintă pentru mine niciun interes. Oricum dacă încercarea de reabilitare a lui Maiorescu întreprinsă de Liviu Rusu în Viata Românească mă îndreptătea să nădăjduiesc într-o formă mai atenuată de realism socialist, poeziile ciclului Sabasios — concepute acolo, tot mental, ca și Planul — nu le imaginam tipărite sub îngrijirea mea vreodată. Desigur, după ce mi-am redobîndit libertatea, am avut de întâmpinat destule dificultăți umilitoare (lecții de scriere și de gîndire) din partea unor monștri „ideologici” ca Ion Brad, Dodu Bălan, Dinu Săraru, satrapii revistelor Gazeta literară și Luceafărul, unde mă străduiam să-mi reiau activitatea publicistică. Realismul socialist nu mai era însă obligator. Erai obligat doar să îți seamă de ierarhiile lui valorice, să nu minimalizezi, să nu descalifici pe practicanții lui decorați și premiați. Ceea ce m-a încurajat în cea mai mare măsură, retrezindu-mi decisiv conștiința estetică, împiedicîndu-mă de la început de la orice compromis, au fost însă poezii tineri care, prin versurile ce le publicau chiar atunci, sub ochii mei, dovedeau că se desprinseseră ca un soi binecuvîntat de realismul socialist, dovedind totodată că literatura română n-a murit, că lirismul românesc a reinviat, pur și strălucitor. Dacă Nina Cassian întorsese spatele erorilor cărora le dăduse tribut, ea se întorcea cu vigurosul ei talent la uneltele părăsite, iar dacă Doinaș sau Caraion, după ce trecuseră prin temniță, înobilau acum iarăși, după destulă tăcere, paginile revistelor, ei proveneau din școlile unde se predase adevărul estetic — poezii tineri de care tocmai luam cunoștință cu rară emoție veneau direct din noaptea mucedă a neantului marxist-leninist care se spetise să-i nască. Am hotărît să-i salut critic prin eseul ce le-am dedicat în Gazeta literară sub titlu Glosse la poezii tineri de azi, eseu în care mă desfățam printre versurile citate din Cezar Baltag, Nichita Stănescu, Grigore Hagiu, Ilie Constantin, A-

drian Păunescu, Ana Blandiana, Ion Alexandru, Ion Gheorghe. Nu-mi aduc aminte să fi avut greutăți la publicarea acestui text, deși este oricum de presupus că foarfecele cenzurii redacționale m-a silit să renunț la unele citate sau formulări critice: asta ținea de firea lucrurilor, atunci! În schimb alt text, dedicat Ninei Cassian, care în poemul ei Tînguirea lui Adrian Leverkühn tratase aceeași temă ca și mine în poemul penitenciar Moire, a apărut în Gazeta literară doar după ce insistența mea încăpățînată a învins rezistența lui Ion Brad; am „dulmecat”, întîia oară, în atitudinea viitorului ambasador al lui Ceaușescu („de ce tocmai Nina Cassian?” stăruia el să mă întreb), antisemitismul prinziind aripi sub oblăduirea partidului comunist. Și critica literară nouă se trezise la viață sub schimbatele auspicii mai cu seamă prin Nicolae Manolescu, Matei Călinescu și Eugen Simion: în primii doi aveam să găsească curînd aliați de temei, prieteni fideli, Virgil Nemoianu (pe care îl lăsasem la arestare student) și amicul său Toma Pavel aveau să facă parte și ei de îndată din rîndul susținătorilor mei spirituali din noua generație. Cel mai mare ajutor pentru reintrarea deplină (îngăduința de a tipări cărți) în literatura fără realism socialist mi l-a dat Ileana Vrancea care, reprezentînd tot noile generații, a devenit apoi unul din cei mai străluciți istorici literari români. Au urmat oniricii, care au înnoit esențial proza românească și m-am aplecat cu deosebit interes critic asupra scrierilor lor, de la Tepeșeag la Florin Gabrea și Sorin Titel.

— Revin la planul Istoriei literaturii române a cărui divulgare a alarmat și scandalizat nu numai autoritățile ideologice dar și, îmi amintesc, pe mulți scriitori care au întrevăzut citîndu-l, în ce-i privește, perspectiva unui tratament inconvenabil în cuprînsul lucrării. Azi Istoria este încheiată, după cit știu, urmînd să apară atît în occident cît și în țară, la editura Minerva. În ce raporturi se află cartea dusă la bun sfîrșit cu planul ei făcut public în urmă cu douăzeci și cinci de ani și mai bine? L-ați „respectat”?

— După cum am arătat, Planul din 1968 a fost doar un manifest împotriva realismului socialist. Istoria literaturii române de acum este cu desăvîrșire altceva, deși în substanță rămîne tot o lucrare cu caracter polemic (nu alt fel decît era Istoria literaturii române moderne, din 1937, a lui E. Lovinescu, în concepția ei ostentativ liberală, anti-naționalistă). Planul este depășit prin însăși schimbarea perspectivelor odată cu trecerea vremii: el era conceput în vederea anilor '60, pe cînd Istoria se adresează anilor '90. Deși am lucrat-o aproape în întregime înainte de evenimentele din decembrie 1989, ea nu

este cu nimic tributară inhibițiilor regimului — chiar și liberalizat um — al epocii comuniste. Mereu am întrebat, în cursul elaborării îndelungate, cum situez literatura din exil (fără vorba de vechiul exil, dinainte de '80) față de cea din țară. Întotdeauna am răspuns: în măsura în care aveam de a face cu opere adevărate, singure de luat în seamă, și nu doar cu vîlătăți oricît de bine intenționate, pe unele realizări ale exilului nu se o sebesc de cele de acasă în concepțelor, ci numai în libertatea lor. Pe lângă însă ce înaintam cu lucrarea mea, mi-am dat seama că eu însămi mă angajasem într-o operă specifică de exil — continuînd de fapt concepția mea din țară, care ținea de exilul terior: confruntarea permanentă reală (nu numai iluzionară) cu valorile literare și cu etosul occidentalului; înțelegerea valorilor sufletești, iarăși reală, nu iluzionare, scoase la lumină prin literatura noastră: încercare deci a etosului românesc. Pe scurt, am căutat să aflu, cu ajutorul literaturii noastre, ce simțeam și cum simțeam noi românii. Nu pretind a fi găsit răspuns la această întrebare deloc ușoară, dar faptul mi-am pus-o de fiecare dată, obsesiv, înseamnă o concepție ce poate fi înzestrată de cititorii atenți atît din țară cît și din străinătate. În publicațiile din țară, cît și din străinătate, mai demult publicate în România, de pildă cele despre Rebreanu, Sadoveanu, Blaga, Aderca etc. Rădăcinile întrebărilor și căutărilor mele urmărite deopotrivă în corespondența mea cu Radu Stanca, dezvoltată în special în Romanul epistolar din 1978, în acest sens, Istoria mea are un caracter de pamflet, oricum polemic, atrăgînd și tr-un anume fel atenția compatrioților mei români, iar străinilor oferind accesul spre originalitatea românească și nu programatică. Cînd Blaga caracterizează prin spațiul mic-fantasmagoria sa este produsul creației unei minți excepțional de profunde. Eu nu sînt o minte profundă, dar pe care m-am îndreptat spre diagnostic mi se par mai adecvate. Întrucît lucrarea mea a luat proporții mai mari cît prevăzusem, am împărțit-o în două volume: întîiul, în curs de apariție la editura Minerva, tratează literatura română de la 1800 la 1945. Al doilea, în bună parte elaborat, privește literatura noastră de la 1945 la prezent (datele acestea, ca și la primul volum, sînt abstracte și rigide), în mîna adolescent rezervat literaturii române de la 1800 la 1600, adică în cronologia inversă, conformă capacității noastre de înțelegere (după cum ne înțelege teoria receptării). Am predat lucrarea terminată Academiei româno-americe la 1 martie 1990, așa cum ne-a fost înțelegera, spre a putea fi editată într-o sesiune din iunie din Canada. Academia nu s-a grăbit să o pu-

AMANTII

Orului este o problemă de etică socială

Intrucît în vara aceea mi-a solicitat și Z. Ornea pentru *Minerva*, i-am predat un manuscris, cu condiția să-l tipăresc în a doua ediție, înfîia fiind rezervată Academiei: ambele instituții au fost de acord cu aceasta. Pînă la urmă însă Academia a renunțat la editare, din motive care îmi scapă. Regretul meu a fost mare, deoarece *Istoria* fusese concepută, cum am spus, ca o operă de exil, și ca atare ar fi trebuit să apară mai întîi în exil, mărturie a exilului românesc. Sper ca acum, la *Minerva*, apariția ei să nu mai întârzie, căci altfel voi constata cu amar nu peste mult că au trecut doi ani de cînd ea a fost gata de tipar.

— După 1979, anul stabilirii dv. în străinătate, ați fost nevoit să urmăriți de la distanță desfășurările literare din țară. Afirmarea ultimelor promoții literare, printre care și a „optzeciștilor”, s-a petrecut după plecarea dumneavoastră din România. Cum s-a răsfrînt acest fapt asupra lucrului la *Istorie*? (capitolele privitoare la literatura contemporană)

— Mi-a fost în general mai dificil lucrul privitor la perioada literaturii contemporane, căci operele îmi erau mult mai greu accesibile (această literatură lipsește în cea mai mare parte din bibliotecile publice din străinătate). Comunicarea mea cu țara nu se putea face direct, căci eu mă aflam în situația de adversar declarat al regimului (am primit și scrisori de amenințare cu moartea) și prea puțini scriitori din cei care călătoreau în occident au avut curajul sau au dorit să mă contacteze. Deși bănuiesc că în România se știa că mă dedicasem acestei lucrări, pentru că activitatea mea la BBC era „grăitoare”, iar în diferite rînduri am vorbit de proiectele mele la posturile de radio străine, mult prea puțini scriitori tineri s-au arătat interesați de ceea ce eu elaborasem deja sau elaboram, încercînd să-mi transmită operele lor. Nici după decembrie 1989 nu s-a schimbat radical situația. Sînt destui scriitori, tineri sau mai puțin tineri, despre care am vorbit la radio și despre care am publicat acum în revistele din țară fie recenzii fie prezentări sintetice generale, dar rari sînt cei care s-au grăbit să-mi trimită noile lor lucrări apărute, spre a-mi completa vederile critice asupra lor. Probabil că ceea ce scrisesem despre ei nu i-a convins. Desigur, aș fi dorit să mă întinsec interesul, dar dacă mă plîng o fac doar din motivul că procurarea cărților și revistelor din țară îmi cere un prea mare efort. Nici măcar revistele în care public nu-mi sînt totdeauna accesibile, încît trebuie să recurg la diverse binevoitori spre a afla ceva despre soarta textelor mele pe care le-am pus la dispoziția acestor gazete. Mi se pare că am scris și publicat despre aproape toți autorii generației '80, chiar înainte de decembrie 1989.

— În urma evenimentelor din decembrie '89 s-a pus chestiunea oportunității revizuirilor literare, aducîndu-se argumentul că sub dictatură, chiar în momentele de oarecare relaxare, judecățile critice, critica literară ca instituție au fost supuse presiunilor de tot felul, injoncțiilor ideologice și administrative. Aceasta ar fi condus la destule false evaluări, la situații improprii și anomalii de interpretare care se cer îndreptate. Orgoliul unor critici s-a simțit însă lezată: aceștia nu ar avea de corectat nimic sau aproape nimic, ei ar fi rezistat eroic pe pozițiile estetice, nealterate, scara de valori pe care au propus-o rămînînd și azi, integral, în vigoare. Dumneavoastră cum vedeți chestiunea revizuirilor?

— Am mai făcut declarații în această privință, începînd din ianuarie 1990, într-un interviu din revista *Familia*. Prăbușirea comunismului, atît de bruscă și de radicală în ce privește libertatea de expresie, aduce cu sine în mod inevitabil schimbarea perspectivelor de evaluare literară. Sechelele realismului socialist sînt sesizabile și în romanele impregnate de critică socială ale lui Marin Preda și Augustin Buzura, care s-au impus în primul rînd (mai ales publicului) prin „îndrăzneala” lor. Sechele izbitorale mai ales în considerarea crimelor comuniste (colectivizarea, naționalizarea etc.) drept o etapă trecătoare în drumul spre o lume mai bună, astfel că utopia marxist-leninistă rămîne, în concepția lor inatacabilă ca atare. Doar N. Breban și D.R. Popescu au sesizat demonia implicită mentalității comuniste (Breban sub influența lui Dostoievski, D. R. Popescu prin propensiunea lui spre fantastic), dar nici ei nu și-au desăvîrșit viziunea, ridicînd-o la planul conștiinței morale. Pe o linie asemănătoare se află Mihai Sin și George Bălăiță. În ultimele lor romane, atît Preda cit și Buzura, orbîți de critica socială ce o practicau fără a scruta adevărul la temeiurile lui, oboșiți probabil de agitația lor literară pe suprafețe, au făcut concesii estetice cu totul regretabile. Cine mai poate azi citi romane ca *Delirul* sau *Cel mai iubit dintre pămînteni*? Iată de ce, romanele adevărate ale lui Paul Goma au devenit mană cerească pentru publicul ca și pentru critica din România. Fără îndoială, *Dimineața pierdută* de Gabriela Adameșteanu are toate șansele (prin jumătatea primă, admirabilă artistic) să rămînă neatinsă de schimbarea perspectivelor, iar un roman atît de inteligent și fin conceput precum *Galeria cu viță sălbatică* de C. Țoiu va supraviețui și el, ca un model al curiozităților epocii însă nu altminteri decît bucolicul *L'Astrée* de Honoré d'Urfé, din Renaștere sau barocul *Voyage dans la lune* de Cyrano de Bergerac. Critica noastră literară a dat opere vrednice de toată atenția, după abolirea realismului socialist, modernizînd

zind linia celei interbelice, pe care de fapt a continuat-o, dar a fost oare mentalitatea noastră liberă de prejudecățile inculcate de regimul cenzurii? Am putut noi oare judeca aceste opere în toată semnificația lor umană și socială? Cred că pe toți ne-a pălit un estetism (formalism) care ni se părea nu numai consolator ci și eficient, întrucît îl consideram drept substitut de protest politic. Eu mă simt dator să mărturisesc că despre romanele lui Preda, Buzura, Petru Dumitriu, Ivăsiuc n-am putut scrie (toate aceste texte au apărut deja în țară) decît în libertatea ce mi-a oferit-o exilul. Doar poezia și-a urmat drumul firesc, de îndată ce i s-a îngăduit a fi tristă ori metafizică.

— Un domeniu al revizuirilor îl constituie și situația literară a scriitorilor români din emigrație (a aceluia, desigur, care au continuat să scrie în românește). Comportă dificultăți întregarea lor în circuitul de valori național?

— Nici o dificultate. Dovadă succesul de critică și de public al lui Paul Goma: despre romanele lui se scrie azi în România nu altfel decît am scris eu însumi cu ani în urmă, în exil (textul meu a apărut și în *Tribuna*, în primăvara lui 1990).

— În *Manifestul Cercului literar din Sibiu*, al cărui autor sînteți și pe care îl republicați în volumul apărut anul trecut la editura DACIA vorbeați pe drept cuvînt despre antagonismul dintre cultură, un factor al permanenței, și ceea ce numeați „caducitatea intereselor politice”. Disocierea celor două planuri, întreprinsă de T. Maiorescu la vremea lui, o socoteați, în 1943, din nou plină de actualitate, în împrejurări care iarăși favorizau confuzia, amestecarea criteriilor. Cineva ar putea susține că puterea actuală acționează în spirit maiorescian atunci cînd dezaprobă, și o face insistent, implicarea în politică a scriitorilor. Puterea este foarte preocupată, s-ar spune, de păstrarea autonomiei estetice. Recent guvernul și-a anunțat intenția de a sprijini material revistele literare, grav primejduite de criza economică, dar numai pe acelea care se feresc de orice atingere pîngăritoare cu sfera politicului. Cum apreciați această atitudine și, în general, care credeți că trebuie să fie, în momentul de față, poziția față de politică a scriitorului român?

— În volumul de anul trecut de la *Dacia* mi-am expus ideile politice — în calitate nu de politician ci de scriitor — subliniînd propria mea evoluție de la *Manifestul Cercului literar din Sibiu* pînă astăzi. În *Istoria literaturii*, care este un fel de operă „angajată” (dacă răpim termenului coloratura de stînga), mai bine zis — repet — operă de exil (interior și exterior), n-am părăsit nici o clipă criteriul estetic, în sensul că m-am străduit să pun accentul pe operele estetice valoroase; maiorescian și lovinescian, am avut grijă să disociez mereu valorile, să nu confund criteriile. Textul din *Istorie* dedicat lui Adrian Păunescu, apărut anul trecut în *Familia*, după ce îl publicasem mai demult în exil, este de pildă foarte „politic”, dacă ne gîndim că am tratat poezia acestui curtezan deplorabil ca un produs liric al abjecției, bazîndu-mă însă numai pe versurile și poemele sale artistice incontestabile. L-am portretizat astfel prin ceea ce îi este mai propriu și mai profund, ceea ce îi constituie originalitatea. Totuși, una este literatura și alta este politica. Angajamentul politic al scriitorului este o problemă de etică socială, de civism (în scrierile literare, autorul lor poate rămîne un estet ireconciliabil, dacă aceasta-i e vocația). Angajarea ne-o impune astăzi situația tragică în care se află țara noastră, prinsă încă în ițele comunismului. A milita pentru democrația veritabilă, pentru reinstaurarea monarhiei, pentru reîntrirea României în lumea valorilor sociale ale Europei, este o chemare căreia scriitorul nu-i poate rămîne indiferent. Pretențiile și recomandările actualilor conducători ai României față de scriitori sînt cu totul străine gîndirii democratice,

care se întemeiază pe simțul civic al tuturor categoriilor de cetățeni. Dar ce te poți aștepta de la președintele Iliescu și de la premierul Roman, care au fost formați politic în spirit marxist-leninist și practică democrația, atît cît o practică, fără vocație și fără plăcere, doar de ochii lumii, siliți de împrejurări istorice mai tari decît voința lor? Ei se află la cîrma țării prin impostură, constituind astfel frîna cea mai importantă în calea democratizării mentalității românești, care prin rîvna lor și a celor ca ei are șansele să nu se realizeze nici în cei douăzeci de ani programați de dl. Brucan.

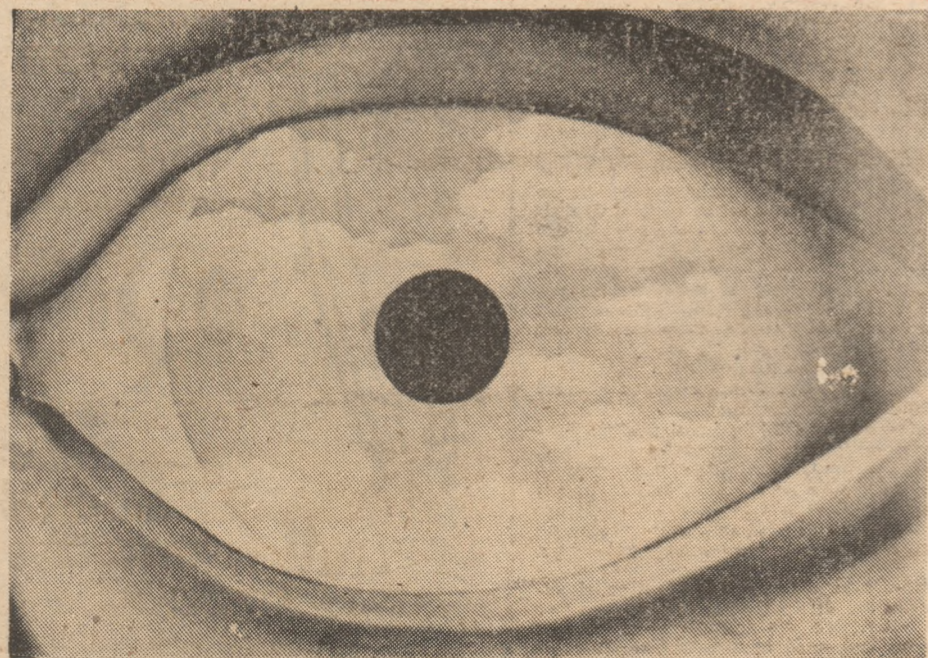
— Într-un interviu recent, apărut în *COTIDIANUL*, Mircea Iorgulescu, întrebînd ce ar face dacă ar fi acum în România, răspunde inezitant că s-ar angaja în lupta politică propriu zisă. La aceeași întrebare ați da un răspuns asemănător?

— Un ins supus din partea adversarilor la atacuri privind viața lui particulară, mai cu seamă într-o societate din acest punct de vedere atît de inapoiată, nu are ce să caute în politica de partid. Nu poate decît dăuna partidului respectiv.

— Într-o convorbire pe care ați avut-o la 1 august 1989 cu I. Solacolu (reprodusă în *DIALOG*) aduceați grele reproșuri generației tinere, studențimii. Desprind următoarele rînduri din acel text: „Mentalitatea politică a studențimii, a intelectualității române tinere este un dezastru. Sînt neinteresați de politică: își văd de interesele lor personale, de distracțiile lor — și asta e tot. Nu se poate prevedea, absolut deloc, că în România s-ar putea întîmpla ceva ca în China, cu studențimea — care este intelectualitatea cea mai nouă! Așa ceva e de neconceput în România.” Peste puțină vreme aveți să fiți dezmințit punct cu punct în aceste judecăți. Și eu le-am împărtășit, neîn stare să trec de aparența de apatie și de dezinteresare de politică a tinerilor. Credeam despre ei exact ce credeți dumneavoastră în august 1989. Iată încă un prilej de revizuire, un bun prilej. Bănuiesc că și punctul dv. de vedere despre tineri este acum altul. Ce credeți despre șansele de afirmare politică ale tinerilor? Ei au fost dezamăgiți amar și cum să nu fi fost astfel după tot ce s-a întîmplat din decembrie '89 încoace, culminînd cu episodul sinistru al mineriadei? Credeți că vor trece de acest șoc? În momentul de față nu par dispuși să se mai angajeze politic dar fără contribuția lor România este într-adevăr pierdută.

— Chiar finalul acestei întrebări trebuie să ne dea răspunsul. Nu pot decît să mă închin în fața singelui vărsat și a curajului dovedit de studenții timișoreni și bucureșteni în decembrie 1989. Am făcut și eu declarații publice prin care mi-am manifestat adevărată la lupta tinerilor din Piața Universității, din păcate nu în măsura cuvenită susținuți de intelectualii noștri de frunte, al căror loc firesc era în balconul Universității. Nu se mai angajează politic studenții, după șocul teribil provocat de invazia minerilor chemați de președintele Iliescu în Piața Universității? Pleacă astăzi din țară pe rupe tineretului român, căuțînd pe meleaguri străine o soartă mai bună? Toate acestea cred că se datorează faptului că studențimea română n-a avut mentori și adevărați conducători politici nici înainte de decembrie 1989, nici în Piața Universității, nici după barbara „mineriadă”. Dacă noi nu am avut *samizdat* românesc, dacă altele au fost preocupările scriitorilor români, dacă astăzi revistele românești cele mai bune, care luptă sincer pentru democrație, propagă tineretului pe Nae Ionescu, aceasta creează o confuzie din care studenții români nu pot să culeagă decît ceea ce semănăm noi... Doina Cornea este una din figurile cele mai luminoase ale istoriei noastre contemporane: cîți scriitori și universitari au propus-o drept model tineretului român, cînd ea lupta cu atîta curaj și putere de sacrificiu împotriva comunismului?

G. Dimisianu

OGLINDA FALSA (1928)

Fotografie de Ion Cucu

Rodica IULIAN

SCRISORI DE LA MIEZUL NOPTII

PICIOARELE Malvinei se umflau. O văzusem fără să vreau, înainte să mi-o spună ea, urmărind-o cum urca scările. Ca de obicei, ascensorul era în pană. O văzusem și o uitasem în aceeași clipă, căci nu-mi plăcea să știu că gleznele ei se puteau deforma în așa hal, că pielea de pe pulpe poate să se întindă, lucioasă, gata să pleznească sub presiunea singelui negru, lenevind în rețelele lui.

— Mi s-au umflat picioarele, mă dor, mi-a mărturisit Malvina mult mai târziu.

Făcusem deja o bună bucată de drum, căram fiecare cite un scaun, în lungul trotuarelor largi ale bulevardului Energeticii, sau al Rezistenței Electrice, sau alt nume timpit care nu ar avea ce să caute pe fruntea unei străzi omenești. Ne aflam într-unul din noile cartiere de blocuri de la marginea orașului. Cazemate-dormitor, în jurul cărora copacii fantomatici nu au învățat încă să dea umbră și unde norocul vecinilor săntiere năvălește pînă pe scările imobilelor. Pe fațadele netencuite se deschid în beton guri de pești: ferestrele.

Am pus pe marginea trotuarului scaunul pe care îl căram. Am ajutat-o pe Malvina să-l pună pe al ei alături și am invitat-o să se așeze.

Malvina a izbucnit în ris, s-a așezat și mi-a spus recunoscătoare:

— Bună idee!

— Păi cum?

Mulțumit, m-am așezat și eu pe scaunul meu. Bărbatul va alege întotdeauna acel scaun care se găsește chiar la marginea trotuarului, în așa fel încît să ferăască femeia de circulația mașinilor.

Sigur, inițiativa mea rezolva doar parțial necazurile Malvinei. Ar fi trebuit să-i cuprind picioarele și să i le urc pe genunchii mei. Orice cretin știe că nu e bine să stai cu picioarele atarnate cînd te dor sau se umflă. Trebuie să le ții măcar la orizontală, întinse, dacă nu chiar sprînjinite de un perete, la verticală. N-aveam perete. Și nici curajul să fac gestul descris mai sus. Ar fi semănat cu cine știe ce intenție erotică. Ar fi fost o intimitate de neiertat. O intenție de tentativă de atentat la pudoarea cetățenilor.

Cetățenii umblau într-un sens și în altul, ocolindu-ne. Malvina și cu mine ne odihneam cuminți, cu tălpile pantofilor sprijinite pe asfaltul trotuarului. Eram foarte fericiți. Ni se deschidea un nou univers. Soluția pe care o alesesem nu era mai proastă decît oricare alta pentru a contempla lumca și nu ceea ce vedeam ne incinta, ci faptul că alesesem acest unghi de privire.

— Cum de nu ne-a dat prin gînd mai devreme?

— Se cuvine să obosești mai întîi, ca să ai idei...

— ...adică mai de mult... altădată?

— Mai de mult, nu aveam cum, cînd am mai cărat noi scaune?

Scaunele erau și ele foarte mulțumite, nici lor nu li se mai întimplase așa ceva, să se trezească în stradă. Ce este stradă? Scaunele își aminteau vag de o scurtă trecere prin orașul de odinioară. Cățărărate într-o căruță trasă de o mirtoagă, traversaseră Bucureștiul și, ca două mirese, se lăseseră purtate peste pragul noii lor locuințe. Una din nenumăratele case joase cu acoperișul de țiglă. Pe semne că își aminteau și de ocolurile soartei, pînă la eșuarea lor în blocul de unde le luasem astăzi, Malvina și cu mine. În orice caz, scaunele erau mîndre de noi, ne dovedeam a fi buni stăpîni, ne așezasem pe ele la prima ocazie ivită. Poți să mă crezi, un scaun e și el fericit, ca și un om, cînd e folosit după rostul său pe pămînt. Are și el o mîndrie. Mîndria scaunului stă în spătar.

Scaunele noastre aveau spătarele drepte, — deși dintr-un lemn tăiat cu siguranță înainte de cel de al doilea război mondial, spătarele nu crăpaseră, încheieturile nu se deslețiseră. Vechii stăpîni frecaseră scaunele cu ceară frumoasă mirositoare, cîndva, ceară preparată în minăstiri, cîndva, cu esențe scurse tot din lemnul pădurii peste miera de albine, cîndva, preparată de călugări as-

tăzi dispăruți sau de multă vreme goști din comunitățile lor. Orice obiect, ca și orice ființă, își are demnitatea lui. Demnitatea scaunului stă tot în spătar. Cea mai mare demnitate stă în spătarul scaunului domnesc.

— Parcă am fi doi prinți, am zis, adică Prințesa și Prințul.

— De ce nu Regina și Regele? s-a bucurat Malvina.

— Ia să ne vedem supușii, am propus eu.

Supușii treceau în sus și în jos pe trotuarul nostru, pe cel de peste drum și în troleibuzule de pe bulevard. Și în mașinile Dacia. Supușii se uitau lung la noi, întorceau capul și priveau în urma lor, mult după ce ne depășeau, iar cei din troleibuzule, la fel, și cum se uitau așa prin sticla geamului, palizi, aburiti, păreau niște chipuri fantomatice, lunecătoare, niște prinși ce nu vor putea niciodată să comunice cu noi.

— Nu-și recunosc Regele și Regina, am spus.

RIDEAM în hohote, și scaunele erau acum prietenele noastre, se crease între noi și ele tocmai intimitatea pe care nu o puteam a-răta noi, aștilalt. Asta e: scaunele, orice ar face ele, nu pot fi acuzate de indecență. Chiar de le pui unul peste altul, nimanui nu i-ar trece prin cap să le acuze că fac dragoste în public. Cînd sunt acuplate mai multe, cum se întimplă la închiderea berăriilor și restaurantelor, nimanui nu i-ar trece prin cap să le acuze de provocare imorală colectivă. Ultimii clienți le primesc indiferenți, oamenii ordinii camuflați în clienți le primesc și ei, scobindu-se în dinți. Scaunele se pot îmbrățișa, da, îmbrățișa public, ele nu vor fi niciodată acuzate de atentat la pudoare.

Scaunele suportă greutatea noastră, fac corp comun cu noi și ne împrumută cele patru picioare ale lor pentru ca ale noastre să se odihnească și mintile să pornească, ele, la mers sau să stea și mintile în repaus, într-un fel de copilărie. Așază-te și odihnește-te, creier al meu!

Cerul se întunecase, te puteai aștepta la ploaie dintr-o clipă într-alta. Ar fi fost timpul să plecăm. Dar nu ne venea să părăsim această insulă-a-nemaiîntimplatului. Malvina și cu mine ne credeam... nu ne credeam, chiar eram creatorii insulei. Știi tu ce-am descoperit cu ajutorul a două scaune? Libertatea de a ne așeza. Libertatea de a fi priviți de sus și libertatea de a privi de jos în sus.

Celor priviți de noi li se vedeau mai cu seamă bărbile și gurile în prim plan.

— Ce agresive sunt bărbile oamenilor, s-a mirat Malvina.

— Poate că nu chiar agresive, doar urite, e o deformare a imaginații.

— Da nu ceva agresiv.

— Asta le vine din felul cum privesc.

— Ce are a face bărbia cu vederea?

— Are, am zis, uite că are.

Avca sau nu avea vorbeam ca să prelungim timpul. Mi-ar fi părut rău să plecăm tocmai acum, cînd ne-am să mă las cu toată greutatea pe spătar și pe cele două picioare de dinapoi ale scaunului, băkănsindu-mă ușor, ca la mine acasă.

— Dar nimeni nu ne împiedică să ne așezăm încă o dată, dacă obosem, a propus Malvina.

Ne-am luat scaunele în spătar și am pornit mai departe. Să mai facem o insulă. Să mai plantăm scaunele într-un loc și astfel să-l sfîntim: acolo unde te așezi, plîngi, te veselești tubost și locul devine casa ta.

Am mers noi ce am mers și scaunele erau ușoare pe umeri, partice pau din toată inima lemnului lor la aventura noastră, astfel încît, așezîndu-ne din nou, n-am făcut-o din pricina oboselii, și nici Malvina nu a mai spus nimic despre starea picioarelor ei, ci așa, din dragoste pentru prietenia noastră cu scaunele. Și din dragoste pentru noi înșine, descoperîndu-ne atît de tineri, nemișcări de cari, mîrosînd încă a ceară de minăstire și esențe de pădure.

Lăsasem în urmă bulevardul Hidrodinamicului sau Tranzistoarelor sau Socialismului Biruitoar și ajunsesem într-o piață, un spațiu rotund, gol, pe care troleibuzule îi dădeau roată, greoaie, tirîndu-și tîrțile pînă aproape de pămînt.

— E ora de vîrf, a remarcat Malvina. O dormne!

Supușii noștri ațirneau de scări, țînîn-

du-se de bare și de trupurile altor supuși, într-o împieticire de brațe, picioare și vestimente. Am pus scaunele lingă un stîlp electric și ne-am așezat. Nu mult după aceea a trecut un troleibuz care, în viraj, s-a apîecat către stîlp, gata să-și răstoarne încărcătura pe genunchii noștri. Ne-am împins cu scaune cu tot mai înlăuntrul trotuarului, exact în clipa cînd cineva ne-a strigat:

— Huooo, nu vă e rușine, vă bateți joc de...

Strigase cineva de pe scara troleibuzului, un bob din ciorchinele de pe scară, uite că mai avea timp, uite că mai avea putere! De cine ne bateam joc? De cine și de ce să ne fie rușine?

Scaunele s-au făcut mici sub șezuturi și spinări și și-au ascuns picioarele de după picioarele noastre. Nu erau obișnuite cu insulte. Ah! minunată aventura, schimbarea, dar nu le era ușor scaunelor: trăiseră în case de oameni, în case e alt. Cum, ești întreai tîi, se mai îngăduie cearta, așa trîntită, scaunul împins cu nervozitate, dar în cele din urmă stăpîni lucrurilor se întorc și se impacă. În jurul mesei. Așezăți pe scaune.

Cu gîndul la rușinea pe care ar fi trebuit s-o simțim și n-o resimțeam, nu văzusem pe cei doi puști care se apropiaseră piș-piș de noi. Ne priveau în tăcere. Am vorbit primul:

— Ce aveți de zis, băieți? Și cum de nu sunteți la școală?

— Am ieșit acum, a deschis gura șeful celuilalt. De ce stați, nene și tanti, pe scaune?

— Am oboșit. Aveam scaunele cu noi, pentru că tocmai le-am cumpărat. Ne-am așezat.

— Aha, a zis șeful.

— De acord?

— De acord, a răspuns, dar cit era el de sof, s-a lăsat tras de celălalt, cel ce tăcuse și care oocca ceva sub fruntea bombată, acoperită pe jumătate de cirionți blonzi. Au luat-o la fugă amîndoi.

MIA PĂRUT RĂU, eram pus pe vorbă. Nu, să nu crezi că mă plitiseam cu Malvina, dar noi știam totul despre noi și despre scaune, urcaserăm o treaptă a cunoașterii și ne aflam pe treapta a doua, cea de pe care trebuie să împarti și altora darurile iluminării tale. Iiazărul ne trimisese, întîi și întîi, doi copii. Adică, de fapt, în al doilea rînd, după insulta bobului de ciorchine de pe scara troleibuzului. Iiazărul ne trimitea o incurajare. Era o dreptă reasezare a firii.

Da, mi-ar fi plăcut să stau de vorbă cu copiii. Ei mi-ar fi povestit puțin din viața lor scurtă, eu le-aș fi spus cite ceva din a mea. Sunt sigur, m-as fi oprit la episodul din urmă, cu scaunele, dar fără lirism, ci sec, ascemnea unui mod de întrebuintare. Nu mai merge lirismul, nici la copii nu mai merge. Ei trebuie să accepte ideea de folosință, după rostul lucrului sau ființei în cauză.

— Aș fi plecat de la rostul lemnului, — acum îi spuneam Malvinei ce aș fi dorit să le spun puștilor.

M-am incins am pornit un discurs. Cu copii sau fără, era posesivă inevitabil. M-am pompat gesticulînd sub nasul unei trecătoare. Căra o sacosă plină ochi cu „pufuleți”, nimicurile alea semînd cu oocasi viermilor de mătase, mîndria industriei noastre agro-alimentare. Ți se topește în gură, îți lasă un gust sărat-dulceag și îți smulg orice rest de convingere că ar mai exista o hrană ca lumea pe pămînt. Trecătoare, nici tînără, nici bătrînă, îmbrăcată într-un impermeabil pososit, mai scurt decît fusta groasă din lină, ne-a măsurat cu simpatie și s-a adresat Malvinei:

— Mai e mult pînă departe...

...așa, din mers, fără să aștepte răspunsul.

Apoi s-a făcut gol în jurul nostru. Treceau troleibuzule, cum puteau ele, rar, greoaie chinuite, scîpătînd din coarnele lor. Trecea cite un pieton. Totuși, în jurul nostru se făcuse golul. Pînă acum, deși nu eram prea simpatizați, toți cei ce ne văzuseră nu evitaseră să ne privească, să ia cunoștință de existența noastră. Și reacționaseră, fiecare după mîntea și sufletul lui.

— Măcar dacă ne-ar mai înjura cineva, a ris ultima oară în ziua aceea Malvina.

Poate oboșiserăm noi de jocul asta cu scaunele. Poate că oamenii fuseseră egali cu ei înșiși și înainte, și acum. — și doar nouă ni se înmuia exaltarea. Par-

că și scaunele erau acum mai reci, agasate.

— Ei, ar trebui să participe mai mulți la un joc ca ăsta.

Eram puțin decepționat, și imi era ciudă pe Malvina, sperasem să preia ștafeta și să mai prelungim...

— Mi-e și cam frig, a spus Malvina, și ori din frigul ei ori din golul ciudat care ne înconjura s-a născut o pereche de cizme care umblau rar, dar sigur, veneau spre noi, s-a născut, zic, Militianul.

Noi am rămas pe scaune, asta era poziția noastră în lume în acea clipă, și de ce să fi renunțat la ea?

— Actele!

Am scos frumos actele, și eu și Malvina, și le-am înminat tovarășului lucrător de Militie.

El le-a răfoit îndelung, a comparat fotografiile cu mutrele noastre și țînîndu-le mai departe în mină, a grăit:

— Ce faceți dumneavoastră aici?

— Am oboșit. Aveam scaunele cu noi. Ne-am așezat.

— Aha! a zis Militianul. Dumneavoastră vă credeți pe stradă ca acasă.

— Păi, suntem acasă. Strada asta...

— Dumneavoastră să veniți cu mine la secție!

— De ce, tovarășe? am sărit eu de pe scaun, ce-am făcut?

— Tulburare a liniștii cetățenilor pe calea publică, a început să enumere Militianul, tînd acru cu buletinele noastre reunite între degete. Adunare publică fără autorizație, Nerespectarea regulilor de circulație.

— Cine s-a neliștit din cauza noastră? a întrebat blind Malvina, de pe scaunul ei.

— Nu dumneata pui întrebări! Scoală-te, tovarășă! Circulați, vă rog.

— Se consideră adunare numai de la trei oameni în sus, am țipat eu, noi suntem doi...

— Dumneata nu mă înveți pe mine legea! De unde aveți scaunele? Ce căutați cu ele pe stradă?

Asta mai lipsea! Să dau adresa de unde le cumpărasem... Legea te viră ușor la comert ilicit, la mai știu eu ce...

— Ascultați, tovarășe militian, am spus, schimbînd tonul, nu vreti să luați puțin loc? Oți fi și dumneavoastră oboșit. Scaunele le am de la un prieten care le avea de la o matusă bătrînă a nevestii, care a murit, adică matusă a murit...

Am vrut să plătesc scaunele, dar prietenul meu n-a vrut un leu pe ele. Vi le dau dumneavoastră, zău, și dumneavoastră ne dați buletinele și isprăvim treaba. Sincer, n-am știut, n-am... Luați-le, ares-tați scaunele, tovarășe militian!

— He, he, he! a ris el minzește.

Nu s-a așezat, dar pusese mîinile pe spătarele scaunelor și ca să le poată pune pe amîndouă, mi-a întins mai întîi dreapta în care avea buletinele noastre.

Se adunase lume. Se umpluse golul. Îi auzeam pe unii și pe alții dîndu-și cu părerea: Nebuni. Hoți. Poate nebuni. Și vocea Militianului: „Circulați, tovarășe, circulați!”

Apoi, l-am văzut pe Militian plecînd cu scaunele noastre, unul în fiecare mină.

Am tras-o pe Malvina din mulțime și ne-am îndepărtat fără să mai privim înapoia noastră.

Laș și fricos — ăsta sunt. Știu că sunt, am citit-o în ochii Malvinei.

Nu merită, Malvina, nu merită...

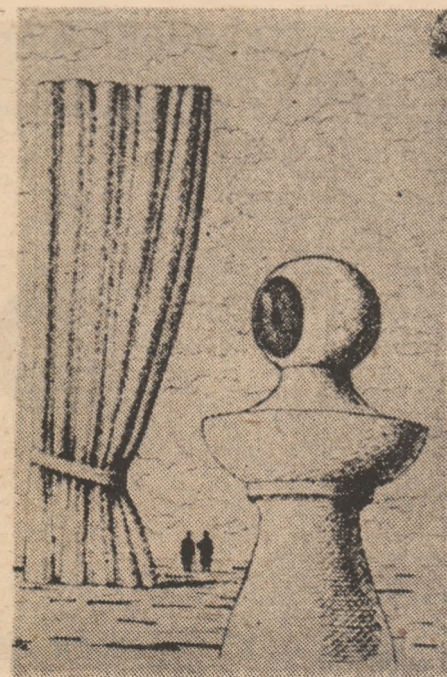
Malvina încuviința din cap, moale, neconvinsă și o cunosc destul ca să știu că nu regreta valoarea materială a scaunelor.

Ele căpătaseră pentru noi o valoare afectivă, în acel scurt interludiu de libertate a gestului de pe bulevardul Rezonanței, Ecoului Siderurgiei sau Victoriei Rosii și în Piața celui mai mare Gol al vieții noastre de pietoni.

Și noi, cu, trădasem. În schimbul libertății noastre provizorii, dădusem scaunele pe mîna Militiei și ne luasem tălpășița.

București, 1979

(Din culgerca cu același titlu, în pre-gătire)

La televizor...

MA CHEAMĂ Tama. Am douăzeci și opt de ani. Nemăritată. Clar? Încă zece minute. Mă uit la ceas. A cita oară? Sfirșitul programului de lucru abia se țirile. În jurul meu agitația crește. Toate colegile se pregătesc de plecare. Le-așteaptă bărbatul, copiii, grijile casnice.

Încă cinci minute. Imi privesc miinile. Miinile, oglinda sufletului. Miini murdare, suflet curat. Se potrivește și invers. Conversații risipite în firimituri: „măcă-mea nu citește, își omoară timpul cu ala mie. Știi ce fac? Se duc afară, în fața blocului, unde-i un paré, și stau o oră-două la soare. Sau ea stă în fotoliu, acasă, da drumul la televizor; dacă-i ceva de dimineață, iar p-ala mic îl lasă prin cameră să se joace, dar nu-l scapă din ochi. Și uite-așa își trece ea timpul, are o ocupație, un scop pentru care trăiește.”

Încă două minute. Sint întrebată dacă n-am o plasă disponibilă: obisnuitele birgueli. Nu. Plasă n-am. Timp, da. Aici sint ceva disponibilități.

Pe scări, imbulzeală. „Sărut mina!” imi zimbeste radios portarul, de mă face să mă simt frumoasă, dar așa e el, și-l iert. Ne grăbim acasă. Toți o singură ființă. Acum, la ora plicării, oamenii sint egali. Numai prostii refuză să-nțeleagă asta.

Aș trece prin piață să cumpăr câșpuni. Și piine? Da, cred că și piine. Oricum, nu strică una în plus. Intru la Neptun să iau pește pentru motan. Că nu vrea de-cit stavrizi fierți. Da! Exact! Stavrizi fierți. Uneori, dacă n-avem rasol de stavrizi, acceptă mică bucățete de pui pané, carne slabă-albă, dar numai uneori. Ador piața la-nceput de vară! Aș zăbovi ore întregi printre tarabe. O explozie generală de verde, produsele pământului, nu?! Bucuria abundenței vegetale. Sint multe și bogate valorile pierdute de om în viață. Fără să-l intereseze. Cu nimic, însă, nu se poate răscumpăra irosirea timpului unui început de vară. Iar dacă irosirea aceasta poartă motivația iubirii nimeni nu ne salvează. Poate de-aceia m-apucă-așa, tam-nesam, o zgircenie stupidă la un leu, doi, cind cumpăr un kilogram de cireșu, un ardei iute, sau chiar flori.

Am înțeles deodată că-i în preajmă. Și bucuria plimbării s-a risipit. Încă nu-l văd, dar îl simt, fir-ar-al dracului! E undeva foarte aproape. Și cit mă-nfurie, idiotul! Ocolesc tarabele cu flori, invălmășeală de culori și parfumuri, ies în drum, în hărmălaia de mașini, traversez strada. Și, „absolut întâmplător”, imi taie calea. E tot un zîmbet.

— Sărut mina! zice, pedant ca totdeauna. Ce bucurie să te-nîlnească!

Mincinosul! De ce o trebură să mă pîn-dească!?

— Bună! răspund.
— Te duci acasă?
— Acasă.

— Pot să te-nsoțesc?
— Știi ce? Lasă! Iasounele! N-am chef de tine, dar decit să te ții după mine, ca o javră, mai bine condu-mă!

— Văd că ești supărată.
— Așa-s manifestările mele de bucurie cind te văd.

Nimeni nu ne observă. În jur, oamenii trec nepăsători și inocenți în lipsa lor de receptivitate. Știu că nu alta decit des-teapta de mine sint vinovată de iubirile ratate, eșecuri înfăptuite. Sint supărată și-n astfel de clipe tot ce pare frumos devine rău și inaccesibil. Și-atunci m-apucă dracii și toate astea din cauza lui!

— Mergem?
— Mergem.

Și n-aș mai merge.
Iar o zi de-ai cind totu-i cu curu-n sus. M-a enervat șefu' azi la serviciu, ca niciodată, m-a enervat Gil, prea curtenitor cu toantele-alea de colege!, sint totuși în primul rind femei, și stie cit sint de geloasă, mă nervează oboseala care se tot adună fără să scap și, colac peste pupază, exact ce lipsea, a apărut Platin. Pe care-l aud vorbind:

— Păcat că n-ai reușit să mă iubești. Cit de puțin. Ceva, acolo.

Măi, să fie! Asta nu-i stilul lui. Auzi, „ceva, acolo”.

— Mi-ar fi plăcut, continuă el, fără s-aștepte răspunsul, să știu că simți și tu o parte din bucuria dimineților noastre care-s acum numai ale mele. Imi pare rău că, nu sintem împreună.

Mergem tăcuți unul lângă altul. Oare asta să fie tot ce-avea de spus? Nu cred.

Îl privesc, s-a maturizat. Nevastă-sa e cel puțin mulțumită, dacă nu fericită.

Am ajuns în stație. Lume multă grăbindu-se acasă. Jos, pe asfalt, zeci de tichete călcate-n picioare.

- Nu te mai caut.
- Să nu uiți.
- Răutățile-s inutile.
- Ca și prezenta lîngă mine.
- Plec. Rămii cu bine.
- Cu bine. Platin.

M-AM INSELAT, n-a zis nimic. Mă uit cum se depărtează furat de suterul viu de oameni. Este, de ce mă?, un bărbat bine. Nu-i o frumusețe, dar după ce-l cunoști, prezența lui devine o necesitate, un refugiu unde simți cum te liniștești. Poate că răvineam împreună, dar n-a vrut copilul. Durerca lepiăcării a fost mai tare ca puterile mele. Bucuria dimineților noastre care-s acum numai ale lui. Și totuși avea să-mi spună multe.

În autobuz, zăpuzat cu miros de sudore. Se-apropie, a început vara. Mi-e cald, sint obosită, mi-e foame, adică toate bebelele obisnuite, domestice. În rest lupta, pe care încă o pierd, cu nevasta de-a trăi.

E seară. Televizorul e deschis. Tocmai am lesit din baie și-mi usuc părul. Imi place să-mi trec degetele prin el, să-i simt răcoarea umedă. Și-mi place halatul ăsta mare și curat, care mă-nfășoară. Imbrățișările lui Platin. Numai că pe Platin va trebui să-l uit. Prostii!

Se deschide ușa și intră mama. Cea mai bună cafea tot mama o face. Pe lîngă ea se strecoară motanul. A mîncat patru pești fierți și cinci măsline. A gusea-l undeva, rostogolită sub bufetul din sufragerie. Vine lîngă mine. Îndrept ușa-torului spre el. Fuge sub masă. Mă fixează cu ochii galbeni, strălucitori, dar fără ură. Opresc uscătorul, mă ridic, îl lau în brațe. Se-alintă grăsanul, toarce, de pare-a-nghițit un motoras electric. Îi simt corpul cald și greu. Îl depun pe canapea lîngă mama. Știu că ea îl iubește cel mai mult. Dar și sîi-mea. Acum doarme în camera ei. A-mbăiat-o mama, apoi a culcat-o. Fiica mea are trei ani, cind luni și două zile.

Imi reiau locul și acțiunea de uscare a părului. Atmosferă casnică, liniștită. Fără bărbat. Cafeaua aburită, pe măsuta din apropiere. Întind mina, iau coașca, sorb o înghițitură, pun coașca la loc. Imi privesc miinile, ogînda sufletului, nu-i așa?, atîta doar că acum miinile sint curate, manichiurate unghiile lăcuite, sîde-fii, pielea moale, catifelată, parfumată. Miini curate inseamnă curățenie. Simplu. Doar la televizor e-aceasi situație internațională complicată.

FILOZOFIA IN BUDOAR (1947)

TREPTELE VERII

Dan Constantinescu

La 13 martie anul acesta a murit în exil, la Freiburg, (n. 6 febr. 1921, în Hunedoara), Dan Constantinescu.

Dans, înecat politic și moral, a fost un poet de rară stirpe, un cărturar de mare profunzime, cunoscător la perfecție limbile de mare circulație, filosof, („magna cum laudae” la Lucian Blaga), un specialist în cultura orientală, în deosebi chineză.

A publicat în jur de două volume de versuri originale. Parcimonios exprime cu sine. A fost singurul poet care s-a încumetat și a izbutit să traducă în întregime Sonetele către Orfeu și Elekzila din Daino de R.M. Rilke. Deputa marturie că a lucrat la aceste traduceri cam trezeci — treizeci și cinci de ani. Dintre traduceri mai amintesc o serie de haiku și o carte de versuri din Oskar Pastior.

Știu că a depus la Biblioteca română din Freiburg trei volume de

versuri originale, care își așteaptă editorul.

Am lăsat cu bună intenție să menționez în final traducerea integrală (aflată, în manuscris a operei lui Lao-tse, Tao-te-king, carte unghiulară, în filosofie și cultură, care i-a luat, ca volum de lucru, 40 de ani din viață).

„Aș obliga pe orice om politic să citească și să adincească Tao-te-king-ul înainte de a începe să conducă pe alții (sint scria). Căci ce lipsește mai mult oamenilor astăzi este „simțul reciprocității”, care include iubirea în toate corelațiile ei: milă, ajutorul aproapelui, dăruire de sine, în simțirea suferinței celui alt”.

Încă un om și un poet ne-a părăsit. Odihnească în pace în pământul primitiv din Freiburg.

Iv Martinovici

Speranță

Cruce, crucei...

Cea infinită
indurată din vecie de Domnul,
cea a pământului
pe care a purtat-o, ca nealtul,
Iisus,

crucea ta pe care, uneori,
ai vrea s-o treci pe umerii altuia
cind (și se pare prea grea,

Și, totuși, din atîtea cruce,
chiar nevolnic țirite,
nu va iradia odată,
de sus și pină jos,
de-a lungul și de-a latul tuturor
lumiilor,

mulcomitoarea, izbăvitoarea,
denemaiintunecata Iubire?

Tablou anonim I

Singur, pe cărarea aproape
nesfirșită

către Lacrimă.
Spada, rămasă în urmă,
nu-l mai poate lovi.
Jos de tot, balaurul

se destramă pe-nctul.

Ce s-ar mai putea întimpla
ca nici măcar singuratecul
acesta

intunerecului să nu ajungă Acolo?

Tablou anonim II

Cerul, deasupra, -tăciune.
Iisus, între lacrima Domnului
și vulturul beznei
își poartă Crucea

mintuirii pământului
daurind
și Crucea Infinitului
ce-l străbate deasemenca.

Lauda Nimicciei

(STIH DIN POPOR, ÎN MINE POGOR)

Lui Emil Cioran,
autorul cărții
„De l'Inconvenient
d'être né”

Viață, viață lup hain
ființa datu-mi-ai tain.
Cine (și-a dat acest drept?
De-aș putea, te-aș lua de piept!

Vine, vine valul rău
și mă trage-n fund de hău.
Vine, vine și nu trece,
zilele mi le petrece.

Simt că Domnu-n cer veghează
și ne ține-n a lui pază, —
dar sunt frint și ostenit,
urgisit, nemernicit.

Încotro mă-ntorc să strig
mă înșfacă-un mare frig,
încotro mă-torn să chem
chiar și pietrele greu gem.

Roata morții mă-ngrozește,
seamăn semenul lovește,
decit iar și iar robie,
Nimiccia să tot fie!

Teatrul Național din Cernăuți

ÎN SECOLUL XIX funcționa la Cernăuți un teatru german, în care dădeau reprezentatii trupe locale și formații berlineze și vieneze. Activitatea acestuia a avut o anumită semnătate pentru formarea unor actori și compozitori români. Pe scena sa au jucat și actori români, printre care Filip Sireteanu (tatăl viitorilor actori bucureșteni Nicolae și Dorin Sireteanu), Adriana Costin de Kola — și au avut loc premiere cu piese românești traduse în germană, printre care și *Năpasta* de Caragiale în versiunea lui Adolf Last (ianuarie 1897 — cf. Ioan Massoff, „Teatrul Românesc”, Ed. Minerva, vol. IV).

În ultimul pătrar al veacului, mișcările naționale intensificându-se, s-au creat diferite asociații și reuniuni culturale românești. Evident că, în primul rând, au avut pondere acțiunile cărturarilor, scriitorilor și ale gazetelor. G. Călinescu pomeneste mereu de familia Hurmuzachi (Doxaki bătrînul și fiii săi Constantin, Eudoxiu, Gheorghe, Alecu, Nicolae). Ziarul „Bucovina”, pe urmă „Focea Societății pîntru literatura și cultura românească în Bucovina”, Aron Pumnul, Iacolie Porumbescu, Ștefan Ștefureac, satiricul Mihai Teliman (citad adesea pentru foiletonul cunoscut *Moartea lui Dulea*, 1890), Emanoil Gregorovitz și alții, revista „Aurora Română” (a lui Ioan Bumbac — aici publicind și T. Stefanelli piesa *După teatru*, „după subiect francez”) insufleteau, cu patriotism, viața culturală bucovineană. „Focea” a publicat și două articole de Alex. Hurmuzachi, emoționante și azi ca documentare, despre „Teatrul Național în Cernăuți” într-o vreme cînd instituția nu exista ca atare. S-a făcut loc în paginile revistei lucrărilor teatrale trimise de Vasile Alecsandri, *Barcarola*, proverb într-un act, opereta *Florin și Florica*, comedia *Millo director*, precum și proverbului „în 4 scene” *Impăcarea* de I. Negruzzi.

De însemnătate și durată a beneficiat „Societatea de cîntare „Armonia”, inițiată de mitropolitul Silvestru Morariu-Andreievici, Leon Golan și Ioan Bumbac, care și-a propus stimularea corurilor bisericesti dar și încurajarea celor doritori să dea reprezentatii teatrale și să prezinte compoziții muzicale cu subiecte naționale. Printre animatorii Societății s-a aflat și muzicianul Tudor Cavalier de Flondor (1862—1908) care a compus muzică de scenă pentru comediile de Alecsandri și opere ori vodeviluri pe librete ale poetului — *Rămășagul*, *Nunta fărâncăscă*, *Rusalii*, *Cinel-Cinel* — precum și opereta *Lița pescărița* după un libret de N. A. Bogdan, de asemenea numeroase coruri pe versuri de Alecsandri, Eminescu, Bc-lintineanu. Din aceeași Societate mai făcea parte și Grigore Pantazi, actor și regizor. Împreună cu Ioan Procopovici el a organizat „Trupa de diletanți români”. Au dat primele spectacole în limba noastră în decembrie 1882, montările lor de la hotelul „Moldavia”, fiind recenzate, cu promptitudine și înflăcărare, de „Aurora Română”, care constata că „au reușit foarte bine”, actorii achitîndu-se de roluri „cu multă grație și șic”, „întreprinderea națională... fiind foarte bine cercetată de către onoratul public român, fără deosebire de rang și stare” (cf. „Istoria literaturii române”, vol. III, Ed. Academiei). Încurajați de buna primire a localnicilor, au hotărît să susțină reprezentațiile de două ori pe lună, alegînd un repertoriu de piese românești, în care frecvent erau și comedii bucovineanului Costache Stamat-Ciurea (*Fricosul*, *Cinofitul*, *Singurătatea unui holtei*) strîns apoi într-un volum masiv. Artiștii „Armoniei” au pus în scenă operele *Noaptea Sfîntului George* de Teodor Alexa, cu muzică de T. Flondor, mai tîrziu *Crai nou* de Alecsandri, cu muzică de Ciprian Porumbescu, abordînd treptat și marele repertoriu: *Conu' Leonida față cu reacțiunea*, *O noapte furtunoasă*, *Ovidiu*.

Cu deosebire stimulativă pentru mișcarea teatrală bucovineană a fost prezența trupelor românești profesionale sosite aici în turnee triumfale — de la un moment dat barate de autoritățile imperiale, pentru efectul exploziv pe care-l aveau. Primul turneu pare să fi fost întreprins de echipa condusă de Fani Tardini (martie 1864) care a dat în Bucovina 20 de reprezentații cu piese de Alecsandri, C. Negruzzi, Matei Millo, unele din ele fiind oprite de poliție după prima seară (*Radu Calomfirescu* de I. Dumitrescu-Movileanu) mai ales că la ieșirea din teatru vestita actriță avea obiceiul să răspundă mulțimii ce o aștepta, aclamînd-o, cu rostirea de „versuri incendiare”. În 1868 a venit pe aceste meleaguri și trupa lui Mihail Pascaly, jucînd piesa acestuia *Vasile Lupu*, iar în anii următori un ansamblu condus de Matei Millo. În 1885 „Armonia” a subvenționat un turneu al marilor artiști bucureșteni Aristizza Romanescu și C. Nottara, însoțiți de un numeros ansamblu. În 1887, N. A. Bogdan a pus bazele Societății dramatice „Concordia”, compusă din artiști ai mai multor centre, cu scopul de a face turnee regulate în Bucovina. Publicul a primit-o cu mult entuziasm, „i-a oferit banchete și obiecte ca amintire” (T. T. Burada, „Istoria teatrului în Moldova”, Ed. Minerva). În 1893, „Armonia” a invi-

Victor Ion Popa ; Jules Cazaban ; Georg, baron de Loewendal ; George Mihail Zamfirescu ; Mișu Fotino

tat trupa craioveană de operetă condusă de A. L. Bobescu.

Deși nu se primea totdeauna autorizația austro-ungară, iar Ministerul Instrucțiunii și Cultelor din București elibera și el greu aceste autorizații, uneori cu mențiunea „cu rizicul și pericolul dumnea-voastră”, artiștii moldoveni, munteni, olteni veneau din ce în ce mai des la Cernăuți, aceste călătorii culminînd, în 1911, cu spectacolele de o penetranță extraordinară, aduse de un ansamblu de 30 de persoane, printre care se aflau Aristizza Romanescu, C. Nottara, Petre Liciu, Zaharia Bărsan, Ion Iancovescu, Ion Petrescu, Cazimir Belcot. Au reprezentat, în aer liber, în decor natural, *Apus de soare* (Delavrancea, prezent, a declarat că „nicăieri nu s-a jucat mai frumos piesa mea” — cf. Ioan Massoff), *O noapte furtunoasă*, *Năpasta*.

IMEDIAT după război, (în 1920, în condițiile întregirii teritoriului național) din ținutul eliberat a pornit spre București un memoriu semnat de Constantin Cehan-Racoviță, George Voevidca și Teodor Nastasi (unul din întemeietorii teatrului de păpuși profesionist din țara noastră) în numele direcțiunii „Teatrului popular „Delavrancea” din Cernăuți”, adresat ministrului Octavian Goga. Era rugat să subvenționeze acest teatru, înființat din inițiativă locală. În „Istoria teatrului în România” (vol. III, Ed. Academiei, 1973) se consemnează că memoriul n-a rămas fără ecou. Directorul general al teatrelor, Alexandru Mavrodî, telegrafiază directorului Naționalului ieșean, Mihai Codreanu, pentru a-l anunța că, în conformitate cu recomandările Ministerului Artelor, ansamblul din capitala Moldovei urmează să inaugureze Teatrul Național din Cernăuți la 1 februarie 1921. Li se recomandă ieșenilor să deplaseze acolo „elementele artistice cele mai de seamă” pe care le are teatrul și să prefere „o piesă din repertoriul original cu subiect istoric național”. Conducerea ieșeană optează pentru *Vlaicu-Vodă*.

Reprezentăția augurală e primită cu mare bucurie, iar actorii Aurel Ghițescu, Sorana Topa, Lucia Braborescu sint ovaționați și pe stradă, nu numai pe scenă.

Director fu numit profesorul-animator Constantin Berariu. El săpă pe frontispiciul clădirii noua titulatură: „Teatrul Național”. Era om de cultură, scrisese și piese. Nu izbuti să obțină, de la început, subvențiile promise. Se mulțumi deci să fie gazdă bună pentru turnee ale teatrelor din București și Iași. Ministerul Artelor îi propuse, de la un moment dat, să-i accepte ca ajutoare pe soții Alice și Petre Sturdza (acesta ca director artistic). Noii veniți angajară, la rîndul lor, cîțiva artiști buni — Ovid Brădescu, Lilly și Nae Bulandra, Ilie Cernea, Nello Bucevschi, tînărul Jules Cazaban. Deschiseră și o școală de artă dramatică, despre ale cărei rezultate mi-a vorbit și Cazaban (în monografia ce i-am închinat-o, Ed. Meridiane, 1964) și le-a pomenit și Birlic celor care l-au intervievat. În *Schiță pentru istoria teatrului românesc* (Ed. Vreimea, 1938) Ion Anestin arată că, în 1925, a fost numit ca director tînărul profesor Dragoș Protopopescu. El căpătă o subvenție mai mare (și... reală) de la Minister. Constituit o nouă trupă, din care făceau parte și tinerii actori Gina Sandi, Petre Bulandra, Silvia Fulda, Vasile Lăzărescu și elevii de Conservator N. Sireteanu, Grigore Vasiliu. E acceptat ca regizor Aurel Ion Maican (va rămîne aici între 1926—1928), iar ca scenograf, baronul George von Loewendal — pictor, grafician și ceea ce numim azi scenotehnician. Colaboratori regizorali sint aleși Victor Bumbesti și Victor Ion Popa.

În stagiunea 1926—27 se reprezintă *Trandafirii roșii* de Zaharia Bărsan, *Nyu de Osip Dimov*, *Glauco de Morselli* (toate semnate regizoral de Victor Bumbesti), *Henric IV* de Pirandello, *Cămila trece prin urechile acului* de Fr. Langer și *Pantalloni* de James Barrie, în direcția de scenă a lui Victor Ion Popa, iar *Anonimul*, *Cinematograful*, *Crimă și pedeapsă*, *Kiki* (de A. Picard) în aceea a lui Aurel Ion Maican. După definitivarea sa în postul de regizor permanent, Victor Ion Popa iscălește spectacolele *Daria* de Lucian Blaga, *Un erou de N. Kirilșescu*, *Cuiburi sfărîmate* de Sandu Teleajen, *Elena* de Radu Sbierea și *Anno Domini* de Ion Marin Sadoveanu.

Lui Dragoș Protopopescu, demisionat, îi succede la direcție Victor Ion Popa. Acum montează Aurel Ion Maican *Viforul*, *R.U.R.* de Capek și *Teatrul din Castel* de Fr. Molnar. Directorul pune în scenă (cit a stat în acest scaun, 1927—1929) *Unchiul Vanea*, *Azilul de noapte*, apoi *Colportaj* de Kaiser, *Vis rîu de Șismanov*, *Phedra* de Racine, *Clopotul scufundat* de Hauptmann, *Dr. Knock* de Jules Romains, *Ca școlarii* de Birabeau, *Ratații* de Lenormand, *În larg de Sutton Vane*, *Eroul și soldatul*, *Pygmalion* și *Androcles și leul* de Bernard Shaw, *Oedip de Sofocle*, *Poveste de iarnă* de Shakespeare, *Liga tinerimii* și *Strigoii* de Ibsen, *Ulciorul spari* de U. von Kleist, *Volpone* de Zweig, după Ben Jonson, *Omul care a văzut moartea* de V. Eftimiu, *Manechinul sentimental* de I. Minulescu, *Omul cu mirsoaga* de G. Ciprian. Premierile se înșirau rapid, repetițiile durînd uneori doar cite o săptămîna. Dar se muncea intens și publicul participa cu satisfacție. În materie repertorială se alegeau aproape numai piese noi; unele din titluri au alimentat, de-atunci majoritatea formațiilor profesionale din țară, citeva continuînd a fi fructificate și azi, datorită selecției cernăuțene de atunci. *Istoria teatrului în România* subliniază, cu îndreptățire, că viața teatrală bucovineană se inscria pe coordonatele unui program substanțial, statornicit de V. I. Popa: „O idee de continuitate cu tradiția — dar cu tradiția cea mai îndepărtată, a jocurilor populare și a zicătorilor — o idee de reactualizare pe datele proprii ale geniului creator local, ideea unei școli de regie națională, prin care să se valorifice muzica interioară a cuvîntului și puterea de expresivitate a limbii românești”. E cert că omul de teatru com-plet care era V. I. Popa a reprezentat în arta românească o conștiință, un crez, o teorie și o practică, înaltă, un avanspost intelectual. A editat și o revistă, „Spectator” (coperta desenată de Ion Anestin) întocmită cu îngrijire, în care el și ceilalți regizori semnau articole, studii, mărturii, traduceri — printre colaboratori fiind poezii Otilia Cazimir, Radu Bouraeanu, A. Pop Marțian (și actor) — știri de interes din țară și de pe alte meridiane. A inițiat primul ciclu de conferințe experimentale, a organizat spectacole speciale pentru școlari, soldați, muncitori, a întreprins turnee pe tot cuprinsul Bucovinei. L-a angajat pe G. M. Zamfirescu ca regizor (acesta debutează aici punînd în scenă, printre altele, în anii 1929—1930, *Vlaicu-Vodă*, *Înșir-te mărgărite* și *Akim* de Victor Eftimiu).

Maria Ventura trecînd prin Cernăuți (ori ducîndu-se special să-l vadă) îi oferă condiții avantajoase energicului și inspiratului regizor ca să vină la București, la teatrul ei. Odată cu el pleacă mai mulți actori buni. Noul director, profesorul universitar Alexandru Procopovici, aduce alți oameni în trupă: Mișu Fotino, Gheorghe Aurelian, Dem. Moruzan. Nici acest directorat nu are zile multe. Profesorul Eugen Bădărău, căruia i se încredinșase conducerea, preferă piesele ușoare, în care se evidențiază ca actoc comic Mișu

Fotino, el făcînd și direcție de scenă. În stagiunea 1931—32 s-au reprezentat — după cum informează Ioan Massoff în vol. VII din istoria sa „Teatrul românesc” — Gheorghe Lazăr de Nicolae Iorga, *Molima* de Ion Marin Sadoveanu, *Crima din strada Instituției* de G. Costăchescu, regizor fiind Sică Alexandrescu, iar scenograf același G. Loewendal, *Madame Sans-Gêne* de Victorien Sardou și Emile Moreau, *Ploaia* de W. Somerset Maugham, *Taifun* de Melchior Lengyel, interpretat printre alții și de Grigore Vasiliu (viitorul Birlic, „care-și cucerise, piesă cu piesă, în roluri ușoare, simpatia publicului”), *Hoțul* de Ed. Bernstein, o dramaturgie după *Tiganiada* de C. Frunză, *Ginerele domnului prefect*, localizare de Paul Gusty. Tînărul și simpatizatul actor pomenit mai sus a mai apărut și în *Mușcata din fereastră* de Victor Ion Popa, *Poissach și Perlmutter* de Dick Glanway, *Siloul* de Fodor Lazslo, *Panșarola*, debutul dramaturgic al lui Tudor Mușatescu.

Directorul Leca Morariu a deschis stagiunea 1933/34 cu *Viforul*, dar pe urmă a făcut loc mai ales unor piese fragile, presupunînd că va atrage astfel publicul și va mai birui din marile anevoinți economice ale teatrului. De la 5 la 7 de André Mery, *Necunoscuta* de A. Bisson, *Crima mea* de G. Beer și altele. Însă printre ele s-au intercalat și *Nora* lui Ibsen, *Revizorul* de Gogol, *Boieri și ciocoi* de Vasile Alecsandri, *Așa cum mă dorești* (Come tu me voi) de Pirandello. N-au însemnat și lucrări scenice de valoare, pentru că regizorii erau în bună parte actori, — și nu totdeauna din cei mai buni — și pentru că se lucra gîfînd. „Leca Morariu — spune I. Massoff — n-a știut ce să mai inventeze pentru atragerea publicului — abonament cu prețuri reduse, organizarea de așa-numite «cicluri culturale», sezători, concerte, «cuvinte introductive» înainte de ridicarea cortinei — dar strădaniile sale n-au dat rezultatele urmărite”.

S-a continuat cu *O noapte furtunoasă* și cu *Plicul* de Rebreanu, *Idiotul* după Dostoevski, *Sinziana* și *Pepelea* de Alecsandri, *Conu' Leonida față cu reacțiunea* și *Năpasta*. Neputîndu-se descurca altfel, directorul a acceptat și o revistă, *Pardon d'expresie* de Atanasie Mitric și Victor Handra, pe care a susținut-o toată trupa.

Însă la sfîrșitul sezonului, guvernul liberal a hotărît anularea subvenției de stat, desființînd Teatrul Național din Cernăuți, așa cum s-a întimplat și cu cele de la Chișinău și Craiova. Comunicatul publicat în presă suna: „Pe 1 aprilie 1935, o dată cu aplicarea noului buget, se suspendă, pe exercițiul 1935—36, activitatea teatrelor naționale din Craiova, Cernăuți, Chișinău”. Interpelările din Parlament n-au obținut nici un răspuns. Nici protestul unit al Societății Scriitorilor Români, Societății Autorilor Dramatici, Societății Compozitorilor, în care se spunea: „...recunoaștem că vitregia timpului șiștește Ministerul Artelor ca pe atîtea foruri administrative să recurgă la mari reduceri bugetare (...) credem însă că aceste instituții trebuie privite ca nobile instrumente de propagandă a culturii românești (...) socotim că în lupta ce se dă astăzi de către toate neamurile pentru afirmarea geniului național o asemenea desființare ar echivala cu retragerea din tranșee a unor unități de pe frontul înaintat”.

E posibil ca în condițiile politice ce se coc acum și în ambianța unor afirmări românești impetuoase în Bucovina de nord să se repună pe tapet chestiunea unui Teatru Național la Cernăuți.

Pînă atunci poate ne reamintim lecția, din veacul trecut, a turneelor românești în acele locuri.

Valentin Silvestru

Intre cloacă și cer

INCREDIBIL dar adevărat: afișul cinematografic bucurestean a atins, săptămîna trecută, o performanță spre care tindea de mult: nici un film românesc, la nici un cinematograf. Legea pieței, legea cererii și a ofertei? Oricum, firesc nu este. Difuzarea a trecut din lac în puț. Dacă înainte repertoriul era pompat forțat cu filme românești, în circumstanțe pe care nu le mai amintim aici — acum am căzut în extrema cealaltă. Filmul românesc pare să fi ajuns o corvoadă, de care responsabilii cinematografulor sînt fericiți să scape, măcar pentru o săptămîină!

Presupunind că unui cinefil străin aflat în capitala României în perioada 2-8 septembrie i-ar fi trecut prin cap ideea, oricît de excentrică, de a merge la cinema ca să vadă, la întâmplare, cum arată un film românesc, el ar fi descoperit, cu uimire, un lucru cu care, mai mult ca sigur, nici o altă capitală europeană nu s-ar putea lăuda: nici o protecție din cinematografia națională, toată săptămîna. Indiferent care ar fi circumstanțele atenuante, situația rămîne foarte tristă. O cinematografie națională nu poate supraviețui închisă în arhive. Se impune, evident, tot o politică protecționistă (dar un protecționism inteligent) în difuzarea filmului românesc, în rulara permanentă a filmelor sale valide, atîtea cîte sînt. Altfel, pierdem publicul filmului românesc, fără să cîștigăm nimic în schimb. Pentru că pretextul comercial nu se soldează întotdeauna cu efectul scontat. Bunăoară, filmul în premieră la „Patria”: *Viu sau mort*. American, nou, făcut în '89, western, tot tacimul pentru încasări grase, și totuși, înăuntru, o sală cu multe rînduri goale. Dacă tot am intrat, să rămînem.

Cel dorit (wanted) viu sau mort, omul pentru anihilarea căruia se oferă ritualica recompensă, e șeful unei bande criminale, de o ferocitate grațioasă. Membrii ei ciopîrtesc femeii și bărbații necunoscuți, dar nebunia e armată cu principii religioase (ucigașii sînt din secta mormonilor).

În rolul sadicului criminal, regizorul (John Guillermin) a distribuit un actor cu o figură blindă, de copil mare — Scott Wilson, pe care spectatoriul nostru trebuie să și-l amintească din *Anul soarelui* lui Zanussi, în care juca ofiterul american îndrăgostit de personajul Majei Komorowska. În schimb, în rolul justițiarului care urmărește bandiții, nu de dragul recompensei, ci ca să-și răzbune prietenul ucis și să recupereze o fetiță răpîtă — e distribuit un actor cu o figură chinuț, roasă de neîmpliniri și îndoieli (Kris Kristofferson, prezent pe

ecranele noastre mai demult, în *Alice* nu mai locuiește aici, și nu demult în polițierul *Străfulgerarea*). O distribuție „interșanjabilă”; totul ar fi fost cel puțin la fel de convingător și în cazul în care actorii ar fi schimbat rolurile între ei. Se vede că regizorul nu e din cale afară de entuziasmat de haina simplă a westernului clasic, și se străduiește să-i adauge mici ornamente, să complice personajele prin definiție stereotipe, să le supraetajeze psihologia primară, să acorde mare atenție detaliilor, să iasă din tipar. Rezultatul e un film nehotărît. Cele mai bune momente ale lui sînt tocmai cele care urmează, pas cu pas, calea tradițională, stingăcia, inocența, simplitatea unei scheme liber asumate.

Justițiarul din film, erou nefericit al Vestului sălbatic, și-a trimis băiatul la școală pe coasta de Est, „ca să nu se uite nimeni chiorșii la el, în viață”. Peste ani, tinărul absolvent de drept se întoarce acasă, într-o vacanță, și, prin forța lucrurilor, își însoțește tatăl la vinătoare de oameni. „Habar n-ai să tragi, să hăituești un om ca pe un animal! Crezi că-l ridici de-acasă cu mandat?”. Ii spune tatăl feciorului cel manierat ca o domnișoară. Dar, la o adică, d-ra arată că știe să boxeze ca un profesionist-artist. Un artist printre barbari. Un cavalier care ezită să tragă în adversar, printre canale care nu ezită să omoare pe la spate. Zilele de inițiere în Vestul sălbatic ale unui tinăr educat în Est, s-ar fi putut intitula filmul, dacă ar fi avut umor. Ceea ce nu are. Are, în schimb, tristețe, pentru că, în final, contrar bunelor obiceiuri ale happy-end-ului, scenariul face ca victoria bunilor asupra răilor să fie nu triumfală, ci amară, iar Nemesis (pomenită în treacă, la începutul filmului, ca „zeița dreptății” și nu a răzbnării) să pedepsească personajul de oțel al tatălui, cu orgoliul lui nemăsurat, cu siguranța invincibilității lui, și să-i trimită, din spate, un glonte. Dar omul se va retrage din scenă în același stil lucid-dominant: „Singele e negru. Glonte e în ficat. Mai am de trăit o oră.” Personajul își dezvăluie, murind așa, o dimensiune superioară. Pentru că, se pare, există ceva mult mai greu de atins decît luciditatea în fața propriei vieți: luciditatea în fața propriei morți. Este și ideea unui alt film în premieră la noi, tot american, *Joni sau cîntecul speranței* (regia James F. Collier), destul de mediocru ca film în sine, dar interesant de văzut ca document. Interpreta rolului principal, Joni Eareckson, își joacă propriul personaj. Personajul unei handicapele celebre, care a reușit să-și înfrîngă handicapul. O fată ca oricare alta, blondă, suplă,

sportivă, sare în mare, de la o trambulină și își fracturează coloana vertebrală. Urmează ani de zile de spital (vedem și condițiile de spitalizare ale Americii anulului 1967, cam așa cum ne imaginăm noi spitalele noastre în mileniul următor), urmează ani de antrenamente grele pentru recuperare, și urmează aflarea sentinței definitive: Joni rămîne paralizată pe viață. Cu picioarele și brațele moarte „tetraplegică”. Își poate mișca miinile, dar nu și degetele. În ziua ieșirii din spital i se spune că nu va putea niciodată să se pleptene sau să se rujeze singură. Urmează depresiunea. „La școală nimeni nu ne-a spus că lumea asta e o cloacă”. Insingurarea. Ura. Disperarea. Apoi, într-o zi, descoperirea Bibliei. Și, sub ochii noștri, Joni devine altcineva. Figura ei desfigurată de suferință se armonizează. Joni devine ceea ce este: o tinără frumoasă și inteligentă, o făptură luminoasă, strălucind de fericire, într-un scaun pe roți. Cum s-a întimplat miracolul? „Dumnezeu a adunat cioburile vieții mele și a făcut ceva minunat cu ele”, zice Joni, într-o stare de exaltare (dar o exaltare mistico-sportivă, reconfortantă, de tip american). Joni devine emblema „handicapatului american care a reușit în viață”: înconjurat de atenție, echilibrat, bine îngrijit, bine hrănit, bine îmbrăcat, perfect sănătos în handicapul lui. Joni are o viață plină: pictează (ținînd pensula în gură sau într-un dispozitiv de la incheietura mîinii), are expoziții, vorbește în fața unor stadioane întregi, care o aplaudă în picioare, are o familie, părinți și surori care o iubesc și o vor fericită. La un moment dat, un tip straniu, care se crede îndrăgostit de ea, o duce pe scaunul ei de invalidă în fața unui altar, într-o biserică pustie, ca să se roage pentru vindecarea ei, convins că rugăciunea făcută cu credință o va vindeca. „Cuvîntul Tău spune că toate sînt posibile pentru cei care cred”. Și, pragmatici creștului la școala materialismului dialectic sau mistic care au văzut capodopera lui Dreyer *Ordet*, în care o femeie e trezită din moarte, prin credință, — toți spectatoriile așteaptă minunea, așteaptă ca Joni să înceapă să miște măcar un deget! Dar nu. Nici o minune nu se întimplă. În afară de minunea că un om condamnat la nemiscare, la pietrificare, a reușit să rămînă cu adevărat viu. Și recunoșcător pentru această viață. Și fericit că „a reușit să întindă o punte între el și Dumnezeu”. „Prefer să stau în scaunul ăsta și să-L cunosc, decît să pot merge fără El... Distanța dintre „cloacă” și „cer”, în acest film, nu e decît o chestiune de nuanță. ■

Elvira Godeanu

ERA în amurg... Răsfoiam o revistă de teatru și film. Deodată, auzul mi-a fost atins de un sunet ușor, ca un suspin. Am ridicat privirea. Din vaza subțire de cristal cădeau petaleletrandafirului roz-pal. Un flor. Ca o presimțire. Mă trezesc, murmurînd primele cadente din rondelul lui Macedonski: „E vremea rozelor ce mor”...

Peste cîteva momente aveam să afl, din știrile de seară de la televizor, că Elvira Godeanu, marea noastră actriță, a trecut în ne-ființă...

Da, femeile se aseamănă florilor. Pentru mine, Elvira a fost roză învoaltă și parfumată din buchețul ales al frumoaselor noastre actrițe. Întreaga ei făptură, de la portul capului încununat de razele blonde ale bogatului său păr pînă la armonioasa-i siluetă, cu majestoașă ei ținută, te îndemna către această nobilă comparație.

Cu cîteva luni în urmă ne adunaserăm în primitoria sa casă pentru a-i sărbători ziua de naștere. Știam cu toții ce rău necruțător o macină și totuși și-a jucat rolul de desăvîrșită amfitrionă cu aceeași grație, eleganță și distincție care i-au marcat toate strălucirile sale apariții pe scena teatrului românesc.

Adun, în palme, petalele, una cite una: Zoe, Marguerite Gautier, Mașa, Arkadina, Claire Zachanassian, Doamna Maria, Airmée...

Răsună în mine finalul rondelului, care se potrivește parcă și sfîrșitul ei:

„Și-n marea noapte care vine/
Dulce-și pleacă fruntea lor/.
E vremea rozelor ce mor”.

Fie ca trecerea ta *Dincolo* să-ți fie luminată de dragostea și prețuirea noastră care te-au însoțit întotdeauna.

Nu numai în cîmîtîre sînt mormintele celor dragi, ci și în inimile noastre.

Nu te vom uita.

Irina Răchiteanu Șirianu

CAMIL PETRESCU:

1930 — cu ocazia premierii *Care din ele*: „Aplauzele la scena deschisă au dovedit că este vorba de un frumos talent de comedie”.

1931 — la premiera piesei *O noapte furtunoasă*: „Una dintre cele mai bune actrițe ale Naționalului în ultimii ani!”

În același an, la *Sapte gîste potcovite* de Claudia Millian: „O justete de ton, o lipsă de intenție de sarjă, o vervă fină, fără pereche la Național”.

1932 — la premiera *Judecătorul din Zalamea*: „O vivacitate rară, un joc cald, voluptuos, o precizie de vedetă”.

MIRCEA ȘTEFĂNESCU:

„Am urmărit-o pe Elvira de la prima ei apariție pe scenă, cînd aducea, împreună cu o frumusețe care părea sortită idolatrării, o stingăcie de o rară gingășie. Dacă frumusețea ei ar fi fost arogantă, Elvira putea să rămînă superbă și rece, adică o statuie impozantă în afara scenei. Dar frumusețea ei, reflectînd o fire deschisă, umană, dăruită prieteniei și bunei colegialități, a fost prima ei armă cu care și-a cîștigat ceașă simpatie, care în viață creează punți între suflete. Iar în teatru trece caldă și biruitoare peste rampă, anulînd distanța dintre actor și public.”

P.S. În acest an, Televiziunea a realizat un admirabil medallion al actriței (autori: Ludmila Patlanoglu și Constantin Paraschivescu).

CRONICA PLASTICĂ de Tudor OCTAVIAN

Stîncile din Mingan

CIND am văzut pentru prima oară reproduceri bune după lucrările *Georgettei Crainic* din Montreal mi-am dat seama că artista trăiește într-un chip unic, extrem de intens, motivul. Era ca și cum aș fi așteptat de mult o astfel de imagine, care venea să implinească o nevoie dominată de straniu și majestuos. Cartea lui Ionel Jianou — *Artiștii români din Occident* — unde aflăm și fișa „canadienei” îmi dovedea, odată mai mult, că orice panoramic al creației contemporane e lipsit de consistență, dacă nu ia în seamă arta exilului. Pentru că creația miilor de plasticieni din afara granițelor patriei, cu drama ce se produce la orice strămutare, cu excentricitățile marcate adesea de tragism ale integrării culturale, pune tușa de patetism ce dă un nou înțeles, cel autentic, întregului. Fără o reconsiderare complexă a tot ce-au înfăptuit artiștii „de origine română” cîdem într-un păcat cultural de neiertat. Trecînd timpul, acesta aduce a fărâdelege. Cu cît se amină marea expoziție a artiștilor noștri de pe aiurea, cu atît se acutizează o suferință.

Am vrut cu tot dinadinsul să cunosc atelierul doamnei Crainic. Nu-i tocmai simplu să ajungi la Montreal. Mai ales cînd nu te ajuți decît cu voința și jocul întîmplării. Astfel că abia la a doua încercare am reușit. Pe lângă informațiile din „Dicționarul” lui Jianou, date la zi despre lucrul pictoriței le-am primit din două monumentale antologii de texte și imagini realizate de criticul canadian Sam Aberg: „Art et tendances du Quebec”, 1988 și „L'Art — Miroir de sa réalité”, 1990, ambele la Editura Renaissance din Montreal.

Georgette Crainic s-a născut în 1926 la Ianca, județul Brăila. A absolvit o facultate economică și a profesat pînă în 1971, cînd s-a stabilit peste Ocean. De atunci a preocupat-o pictura și numai pictura. Conform sistemului didactic românesc, ar urma s-o numim artist amator. Ar fi să săvîrșim o eroare, deoarece în Canada instrucția în Belle Arte are alte rigori și alte țeluri. Corect e să zicem că doamna Crainic a trecut într-o a doua specializare care, ca orice tirzie regășire de sine, aduce satisfacții atât de mari, încît atenuază mult din teama unor lacune de ordin tehnic. Un artist plastic e, în Canada, altceva decît ce este ori, mai bine zis, ce socotim că trebuie să fie în România. Nu există Soluz-uri care să acorde sprijin financiar și pensii, indiferent dacă ai însemnat sau nu un nume în artă, iar galeriile se dezinteresează de tot ce nu e formulă și anume formulă comercială.

Georgette Crainic are priceperile majore ale lucrului la șevalet cu excepția darului de a-și imita confrății. Ea a simțit că trebuie să înfățișeze un ținut plin de o poezie solemnă și virilă. Ea a învățat să picteze pentru a portretiza un astfel de ținut. E cazul, care trebuie să-l pasioneze pe literați și psihologi, al artistului chemat obsesiv de o lume. Odată descoperind-o, arta sa, pînă atunci de un interes mediu și încă neașezată ca mijloc, capătă statură, siguranță și un farmec durabil. Probabil că e vorba de o sensibilitate ancestrală la primordialele tocități de timpurii moderne: foc, apă, rocă. „Pentru cei ce se întrebau unde se găsește această fabuloasă galerie de stînci — îmi scrie doamna Crainic — pot preciza: în largul fluviului St. Laurent. Se

cheamă arhipelagul Mingan. E situat la Nord-Est de Quebec. În 1981, aflîndu-mă cu soțul meu în regiune (drumul pentru turism fusese deschis abia cu doi-trei ani în urmă) am descoperit aglomerarea de stînci. E o zonă de o sălbăcie extremă, care respiră multă demnitate. Mi-a amintit imediat de stîncile singuratiche și semețe de pe înălțimile Carpaților. Am lucrat mai mult de douăzeci de tablouri și am scris tot a-tîtea poeme. Atunci mi-am dat seama că am o pasiune neștîlută dar foarte puternic conturată pentru stînci. În titlurile pinzelor, pe lângă impresia de forță și interiorizare ce o degajă, rețin și spiritualitatea zonei: „Marele coridor din insula Niapisca”, „Sculpturi milenare”, „Spațiu-timp astral”, „Poarta sălbatocului întrepid”, „Iluzii spulberate”, „Privire rătăcită în spațiu”, „Putere și ingeniozitate (insula Quarry)”.

În decembrie 1990, Georgette Crainic a prezentat seria sa de „viziuni după natură” la Centrul de conferințe din Complexul Guy Favreau. Ulterior, doamna Crainic a intitulat un eseu, unde-și dezvoltă ideile despre propria-i pictură, „Realitatea unui vis”. În Canada, șoselele spre Nord te întîmpină cu anunțuri care-ți permit să gîndești că realitatea e, într-adevăr, vis: „Nu mergeți mai departe. Nu mai găsiți nici pompe de benzină, nici case, nimic”. Georgette Crainic face parte din categoria oamenilor foarte imaginativi care se simt atrași de necunoscut, de „regatul tăcerii”. Suprarealiștii au încercat să sugereze prin forme inventate un imperiu al misterului: liniște și infinit spațial. Georgette Crainic n-a trebuit să inventeze nimic. A trebuit doar să privească în jur cu supunere și uimire și să se lase învățată de duhul locului. Eu nu pot să comentez grta sa independent de scopul îndrăznit. Criticii români pot fi dezamăgiți de faptul că nu refer la construcția propriu zisă a imaginii și la calitatea mijloacelor. Prefer să procedez însă ca americanii, care dau înțietate efectului. Cînd acesta e, bineînțeles, viguros, stăpînit de emoție. ■

Beamonul care se ține după „Călăuza“

ULTIMUL Istvan Szabo al „Telecinematecii“ a fost suficient de slab — în pofida temei majore, cum s-ar fi spus pe vremuri — ca, de-a lungul exercițiilor lui prea laborioase de expresionism, să-mi pot aduce aminte până și ziua când l-am cunoscut pe regizor, la Budapesta, la hotel „Royal“...

Eram în '68-ul acela, toamna, la două luni după Praga, cu o delegație de la „Difuzare“, să cumpărăm filme unguerești. În fiecare an, fiecare țară socialistă organiza un tirg al filmelor ei pentru frații din C.A.E.R. care, pe masă și casă bune, scadeau ore întregi în vizionări să cumpere ce le convenea reciproc avantajos. Era o viață ideologică... Îi ziceam „ORACA — film“ dacă se mai știe ce era ORACA, organizația însărcinată cu achiziționarea vitelor. Făceam prima oară parte dintr-o delegație ca asta, de cîteva luni mă angajaseră la „Cinema“ redactor, după 12 ani sănătoși de șomaj „pentru Budapesta“. Cam la atât mă „condamnaseră“ fiindcă susținusem în '56, cu cîteva luni înainte „contrarevoluției“ maghiare, teoria nu numai abjectă, dar și dușmănoasă a adevărului integral. Pe românește și fără clăbuc, nu-mi ținusem gura și atacasem cenzura (nu zic sistemul, pentru a-mi păstra decența, cea mai dificilă și non-conformistă poziție în zilele noastre). Mă dăduseră afară din presă tot așa, pe toamnă. — „rahată!“, vorba lui Caraion, „ce-s 12 ani de șomaj, dragul meu?“ În '68, cînd mulți amici curați ziceau că „acum e de intrat în partid“ și chiar intrau, eu m-am gândit că nu e cazul, dar se poate încerca o nouă formulă: să mă înclin dintr-o leafă a lor, fără să mă înclin și rahatul acelorași! Era posibil? Oricum, m-am ținut de atunci încoace ca om al „generației Budapesta“ care-și permitea să privească fratern și taciturn iluziile roz-bombon ale „generației Praga“. Incit la acea ORACA, dublam vizionările cu plimbări luni pe bulevarde, căutînd, cu un patetism mult clădirile ciuruite de gloantele și sronnelele din '56, ca noaptea să mă afund în barurile lor, nu blind — n-am știut-o niciodată! — ci doar pentru a mă uita la oamenii aceia, în halul mult mai bune ca ale noastre, cu „boate“ și muzică mai evolu-

late decît la „Monjul“ meu, cu filme mult mai îndrăznețe, cu o libertate ceva mai suplu supravegheată de către ocupanți. Sint nuanțe care contează atunci cînd știi că totul rămîne nemiscat, cu excepția gîndurilor tale. Nu puteam însă să mă comport oficial. Mi-a fost silă, de cînd mă știu, de tot ce e solemn, lemn, țepăn sau în vată, cu vestă și cravată. Într-o seară, am agățat o femeiușcă și m-am dus cu ea într-un café, apoi am luat tramvaiul — totul în franceză, mă credea italian! — rugînd-o să-mi arate pe unde a copilărit, eu făcînd mereu scăderea anului '56 din anul '68, a Budapestei din Praga... La 5-6 ani, nu văzuse „une guerre“? M-a plantat pe unde-va, departe — cînd am ajuns, tirziu, la hotel, șeful delegației m-a privit de parcă eram „Miinile lui Orlac“. Era un om care-mi inspira încredere, dar puteam să-i explic obsedata mea aritmetică, a scăderii Budapestei din Praga? Am preferat să risc nota informativă pentru o aventură ratată, dar relatată. A doua zi de dimineață Viscopoleanu, la olimpiada din Mexic, ciștigase „lungimea“, după cum citisem în ziarul lor de sport! — în timp ce vedeam cel mai bun film al selecției lor, despre doi tineri care vroiau să treacă granița în Austria (ce se putea produce la ei, în '68?), m-am gândit că trebuie să-l văd pe Istvan Szabo. Era „omul meu“, înainte de a-l fi descoperit pe Kundera, în literatură. Szabo făcuse „Apu“ (Tatăl) — cel mai tare film antistalinist pe care-l văzusem în semi-legalitate, cu voia unei poliții tot mai atente la criteriul estetic, sus, la Consiliu. În descuiata sălă de la etajul 8. După masă, la protecția filmului lui Bunuel, „Belle de jour“, cu Catherine Deneuve în femeia de lume bună care practică bordelul (era un „hors d'oeuvre“ al gazdelor — iar puteai ameli din dezvoltura tolerantă, acolo, în cea mai veselă baracă a lagărului) am rugat-o pe interpreta noastră dacă-mi poate face legătura cu Szabo Istvan, fiindcă am văzut „Apu“ și am fost și eu odată copil mic și prost. Segara, la clasică recepție de protocol, dansînd cu ea, mi-a șoptit, cu aceeași artă a parolei de trecere, că i-a comunicat și ne vom

vedea ca membri ai aceleiași Internaționale formate din foștii copii prostuți. Ne-am văzut în ultima zi, în ultima clipă, după vreo trei zile fără de semn, eu fiind convins că înțilnirea nu va avea loc. Era după masa de prînz, mi-a bătut la ușă, nu m-a lăsat să discut cinema, artă, cultură, idei, m-a ținut într-un eseu despre recordul mondial la lungime, stabilit cu o zi înainte, la Olimpiadă, de Beamon, acel 8.90... Vorbea bine franceza și părea mulțumit că a găsit un interlocutor a cărui competență în problema se măsură după tăcerea cu care-l asculta. Nu l-am întors nici o clipă la filmul lui. Nu se intrerupe — o știam din înțelepții ani de șomaj — un om care transmite un cifru. Hotelul, ca și cinema-ul, era locul mesajelor încifrate între noi, cei care călcăm pe filme la fiecare pas de la o baracă la alta a lagărului. Susțin și azi că Istvan Szabo nu a mai dat — nici prin „Colonelul Redl“, nici prin și mai bine elaboratul „Mephisto“ — un film de spontaneitatea inspirației și subversivitatea dinamitară a „Tatălui“. A prins performanța din prima săritură. De aia filmul lui de marți seară, începea și se sfîrșea, prea rotund, cu „Tatăl nostru“!

...Interpretez abuziv, prea cu ochi și cu sprincene? Ei da, realitatea e mai pudică, mai discretă, mai „artistă“! Mai seriile trecute, după ce l-am văzut pe Powell la 8.95 și pe Lewis la 8.91, dîncolo de Beamon — trupele sovietice, la „Actualități“ păraseau Lituană: camioane grele treceau prin dreptul unei placarde pe care scria pentru toți miopii lumii: Zona. Cum se numea teritoriul pe care se desfășura — straniu încrîțat, cu demență calmă — „Călăuza“ lui Tarkovski? Zona! „Lungimea“ se ține după mine — ludicul nemintuit care văd în toate, sportul! — ca un cifru al acelei suprarrealism planetar în care semnificațiile fie că se calcă pe picioare, fie că sar dîncolo de Beamon, fie că se agată ca femeiuștile vesele de cite un bărbătel angosat. Și mai sint prosti, tot ca mine, care cet decență între un 8.95 și Tarkovski! Cumpărati „Secolul 20“ — vă revine mai ieftin decît o friptură la grătar, în Sinaia!

Invitatul nostru, Cristian Munteanu (I)

Cristian Munteanu, conduceți din 1990, departamentul de teatru radiofonic. Care este cartea dvs. de vizită? Sau... de muncă. Adică o schiță de autobiografie.

Autobiografia (artistică, desigur, altfel pe cine ar interesa?) reală sau imaginată? Să încep cu cea dintîi. 300 de piese montate în studioul radiofonic, 30 montate pe scenele teatrelor, 3 la teatrul t.v. Și pentru ca armonia cifrică să fie perfectă, adaug că am scris piese de teatru, dintre care 3 mi se par ceva mai reușite. De asemenea, scenarii de radio și televiziune, dintre care aș alege, cum bănuți, tot 3. Autobiografia imaginată am presărat-o printre rîndurile scrise. Pe urmă, am renunțat. Mi s-a părut primejdios să continui. Pentru ceilalți. Apropo de cifrele înșirate mai înainte. Dacă ar fi fost mai mici, cred că ar fi crescut șansele de a nu rata prea mult. Îmi sună mereu în minte începutul unui sonet de Shakespeare: „Cu cit te mputinezi, cu atîta crești...“. E, ar putea fi, și o definiție a travaliului artistic.

Care este punctul cel mai înalt al acestui palmares? Dar cel mai de jos?

Cred că sint mulțumit de 3 spectacole: Istoria ieroglifică (la radio), Alexandru Lăpusneanu (la Teatrul Național) și Inocentul (tot la Teatrul Național) dar de data asta mai mult de textul semnat de mine decît de spectacol. Regizorul Cristian Munteanu a fost într-un consens permanent cu autorul în loc să-l ia în răspăr. Și uite așa, a ieșit o coabitare dulce. Punctul cel mai de jos al existenței mele artistice s-a situat în jurul anilor 1986 — 1988, cînd repertoriul teatrului radiofonic a fost infestat de maculatură. Ca regizor, am produs și eu atunci subrebuturi. Nu contează că numărul lor a fost mai mare sau mai mic decît cel al colegilor de breaslă. Contează că am închinat ochii minții, le-am făcut și le-am semnat. Pe atunci mă consolam cu ideea că alături de ele străluceau ca niște oaze de lumină spectacolele după piese clasice sau după cele citeva fericite excepții din literatura dramatică contemporană, trecute, nu se știe cum, prin furcile caudine ale exigențelor „epocii“. Acum îmi dau sama că nimic nu poate să scuze obnubilarea conștiinței și înregimentarea artei în politică și conjunctură. Ea nu trebuie să slujească decît sieși. Imperativelor estetice, așadar. În acest sens, lecția pe care ne-a dat-o marele om de teatru Liviu Ciulei prin cele două spectacole recent montate la Teatrul Bulandra mi se pare pilduitoare.

Cum se simte regizorul și dramaturgul Cristian Munteanu în calitate de coordonator al așului radiofonic?

O! „Ar trebui un cîtecat încăpător precum...“. Dar să nu alunecăm pe panta confesiunilor puțin interesante pentru cititori. Respect noua mea ocupație (nu cred că e o „funcție“) tocmai pentru că o consider trecătoare. Propunerea redacției noastre vizează pe de o parte restituirea capodoperelor dramaturgiei naționale și universale care fuseseră exilate de cenzură: umplerea unor goluri, reintroducerea în circuitul valorilor a unor opere uitate, mutilate, trunchiate, falsificate deci. Considerăm că este de datoria noastră să facem eforturi (pe care în această lună de septembrie le apreciem ca insuficiente încă) de a prezenta noutățile de pe mapamond în materie de dramaturgie contemporană în general și de teatru radiofonic în special, spîrgînd astfel cercul autarhic în care am fost închiși (și ne-am complăcut) atîția ani. Ne simțim responsabili și de ceea ce se întîmplă cu producția originală. E absurd să negăm în bloc dramaturgi de certă valoare și opere importante, invocînd criterii extra-estetice. Așa s-a născut Festivalul dramaturgiei originale (noiembrie), care anul acesta va fi la a doua ediție și va cuprinde piese de N. Breban, Ion Băieșu, D. R. Popescu și Iosif Nașghiu. La prima ediție, oaspeții noștri au fost Marin Sorescu, D. Solomon, Leonida Teodorescu și Paul Everac. În februarie, am organizat un studiu experimental al tinerilor dramaturgi în care au răsănat „vocele“ ultimului deceniu: Matei Vișniec, Horia Gârbea, Olga Delia Comăneanu, Hanibal Stănculescu, Valentin Petculescu, Emil Paraschivoiu. Un studiu pe care dorim să-l permanentizăm. Pentru echilibrarea repertoriului, am apelat și la ciclul pe care le bănuim de audiență: muzicaluri, ora enigmelor, festivalul de comedie (august), dar, și, pentru această toamnă, teatrul document și dramaturgie comentată. Un punct de onoare: Fonoteca de aur a teatrului radiofonic. O cit mai largă deschidere, așadar în timp și spațiu. Să fie această dorință de exhaustivitate pură utopie? Sint voci care amendează propunerea noastră, considerînd-o ușor anacronică și cerînd cu vehemență o mai acută implicare în realitate. Mai precis, în politic. Și, iată, revenim de unde am plecat.

Pentru a putea mai ușor relua discuția săptămîna viitoare.

A consemnat

Antoaneta Tănăsescu

TELEVIZIUNE

Contre, nedumeriri, reclame

SE PARE că a stîrnit vilvă, la conducerea Televiziunii, preambulul în afară de program al d-lui Mitu, la Actualitățile de sîmbătă. Dl Mitu, ferindu-se să spună cum a ajuns în postura de crainic al unor știri pe care le-au redactat alții, ne-a mărturisit că rolul nu-l prinde. Asta îl privește, ceea ce ne privește e că un redactor al secției de știri externe a încercat să se ferească de ogorul știrilor interne, ca și cum ar fi fost trimis în misiune într-o zonă minată. Semnificativ, nu? Acesta să fie motivul pentru care la secția știrilor interne a fost detașat dl maior Hamza, iar în ultima vreme a apărut și tinărul locotenent Ciuchită?

Dl Claudiu Iordache l-a cerut președintelui Adunării deputaților să demisioneze, acuzîndu-l de atitudine duplicitară în perioada pucului de la Moscova. Evident, directorul TVR l-a invitat, pe dl Marțian la o convorbire televizată. Se pregătește dl Birlădeanu? Probabil, fiindcă în intervenția sa din prima zi, în Parlament, dl Iordache a cerut și președintelui Senatului să demisioneze.

De tot ridicolul argumentația tovarășului Verdeț în legătură cu cererile formulate în Parlament pentru scoaterea în afara legii a partidului său. Deci (rezum), dacă la țărăniști și la liberali, luați în parte, sint mai mulți foști membri ai Partidului Comunist decît în P.S.M., acestea sint partidele care ar trebui scoase în afara legii. (Las deoparte că prudentul tovarăș n-a trecut în enumerarea sa și F.S.N.-ul). Dar i-a auzit cineva pe țărăniști și pe liberali bătîndu-se cu pumnul în piept că sint moștenitorii P.C.R.-ului? Confundă aceștia democrația cu „victoria finală“ pentru care s-au rugat membrii P.S.M.-ului la congresul lor, cu vreo lună în urmă? Tov. Verdeț ar putea replica la o asemenea întrebare că așa se obișnuia să se spună „înainte“, dar că între timp gîndirea politică a camarazilor săi s-a modernizat. Din intervenția sa la t.v. ceea ce am mai remarcat a fost însă tocmai că între gîndirea și limbajul activistic se manifestă știuta armonie.

Schîmbul de contre între P.N.L.A.T. și P.S.M., apropo de invinuirea adusă d-lui Patriciu, că a fost secretar de partid sau ceva pe-aproape, de reprezentantul pesemiștilor, se pare că se va încheia la tribunal. Dl Patriciu consideră că a fost calomniat atribuindu-i-se o asemenea funcție. Și cînd te gîndești ciți dădeau din coate, cu nu prea mulți ani în urmă, să se vadă unși secretari de partid! Poate că pentru cariera politică a d-lui Patriciu fap-

tul că i s-a pus în spinare o asemenea funcție să constituie o calomnie, altfel însă ceea ce contează sint faptele omului avînd o asemenea funcție. La urma urmelor Gorbaciov, care a primit Nobelul pentru pace, a fost secretarul general al celui mai mare partid comunist din lume, iar salvatorul procesului de democratizare din Uniunea Sovietică, Boris Elțin, a avut și el ceva funcții înalte în același partid, pînă să fie mazilit. Oricum, dacă o asemenea funcție, de secretar de partid într-o instituție, a ajuns să fie resimțită ca o insultă, probabil că peste vreo cîțiva ani mulți dintre noi ne vom întreba cine a fost Ilie Verdeț, iar copiii noștri vor consulta dicționarul pentru a se lămuri ce era cu partidul comunist...

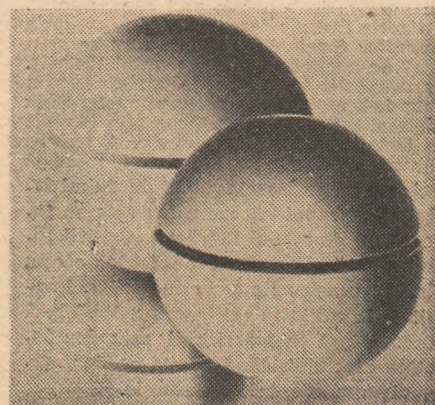
Pînă atunci, cit o vom mai auzi pe d-na Rodica Becleanu dînd cu tifla, sîmbăta, la 7 x 7, celor care, spre deosebire de d-sa, au avut de suferit atîtea și atîtea din partea totalitarismului? Nu înțeleg de ce se miră președintele Iliescu de ne-mulțumirea celor care îi cer să demisioneze, cînd are asemenea susținători.

TVR își face reclamă de una singură, amintîndu-ne de mai multe ori pe zi că ne ține la curent cu noutățile din lume și din țară pentru doar 1,78 lei „per“ zi, vorba Gabrielei Neagu. La capitolul reclamă aș situa și ediția de săptămîna trecută a emisiunii d-lui Tatulici, la care au fost invitați gazetari de la felurite ziare și reviste. Dl Tatulici i-a muștrat părintește pe toți și numai că nu le-a zis-o verde în față cit sint ei de neindependenți spre deosebire de Televiziune.

Să recunoaștem însă că dacă într-o discuție despre libertatea presei s-au găsit, printre cei prezenți, unii care să elogieze organizarea presei din perioada comunistă, atunci chiar că telespectatorul are dreptate să nu înțeleagă rostul dialogului cu pricina. Presa comunistă era proastă, dar bine organizată, cam asta se poate înțelege dintr-un astfel de elogiu, complet nelalocul lui.

Lipsa de timp e tot mai vădită la Simposion. În mod normal, dialogul d-nei Lucia Negoită cu autorul Istoriilor ar fi trebuit însoțit de opinii ale criticilor literari despre acest ciclu de romane, opinii cu atît mai necesare cu cit Istoriile lui Mircea Ciobanu au apărut la mari intervale, încît o privire obiectivă de ansamblu ar fi venit în sprijinul cititorilor. Dar, la concurență cu Festivalul „Enescu“, despre care, iarăși, publicul ar merita mai multe informații, prima parte a emisiunii s-a desfășurat contra-cronometru, eliminîndu-se un element indispensabil în receptarea literaturii, punctul de vedere al criticii. Acesta trebuie să figureze de fiecare dată în cadrul Simposionului nu numai pentru a respecta un protocol consacrat în toată lumea, ci și fiindcă, lăsat la voia întîmplării, gustul publicului în formare se poate îndrepta spre sublitteratură. Decît să ajungem în situația de a deplînge dezorientarea cititorilor (cum de altfel se și întîmplă) e mai bine să se acorde criticii locul ei, săptămînal, în cadrul acestei reviste televizate, așa cum se întîmplă în cele tipărite.

Cristian Teodorescu

VOCEA AERULUI (1932)

MARELE RĂZBOI (1964)

Anchetă: Starea cărții

1. Cite manuscrite existau în editură la începutul anului 1990?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului?
3. La cite v-ați oprit?
4. Cite s-au publicat? (Vă rugăm să exemplificați prin câteva titluri).
5. Există cenzură? Cauzele nepublicării?
6. Au existat „cărți de sertar”? Le-ați publicat?
7. Acest an editorial este mai bun?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte?

EDITURA PENTRU TURISM

Director: VICTOR CRĂCIUN

1-4. Editura noastră s-a înființat în primăvara anului 1990 prin desprinderea de Editura Sport-Turism. Am considerat că ne vom profila în domeniul cărților despre turism, iar vechea editură în cel al sportului. Deocamdată însă, obligați de manuscrite, astfel de profiluri n-au fost încă precis delimitate. Principalul, ne-am spus, e să publicăm literatură bună. Fiindcă, în mare parte, cărțile noastre sînt de reportaje literare, de eseuri literare și memorialistică, ba, unele chiar de versuri și proză.

Am păstrat cîteva colecții care s-au impus publicului cititor, cum ar fi: *Pe urmele lui...*, am înființat o colecție nouă, ca, de exemplu, *Capodopere ale literaturii române* (firește, în primul rînd, în domeniul călătoriilor) și una și mai nouă *Floare Basarabia*, în care vor fi publicate scriitorii de peste Prut precum Dimitrie Matcovschi, Grigore Vieru, Leonida Lari, Ion Druță, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi etc.

La mijlocul lunii august, editura noastră, laolaltă cu alte edituri din București și din țară, a participat la *Tirgul de carte de la Neptun*, unde ne-am bucurat de un real succes. Între alte volume am expus la standul nostru următoarele cărți mult solicitate de vizitatori: Gellu Păltineanu — *Fermecătoarele poteci*, Ioan Erhan — *Tărmuri în sud*, Radu Bogdan — *Jurnal spaniol*, Alexandru Predescu — *Vremuri vechi bucureștene*, Emil Bejan — *Călător pe Valea Cibinului*, Ion Talabă — *Turism în Carpații Orientali*, Constantin Zmeu, Ion Istrate, Petre Baron — *Cu noi la drum*, Panțelimon Nițescu — *Dămini strămoșești*, Mihai Orinji, Ion Neamtu — *Sub zodia lui Bachus*, C. Brănduș, C. Grasu — *Valea Moldovei*, Ion V. Strătescu — *Salut Basarabia*, Mariana Senilă Vasiliu — *Drumuri, cărări, poteci*, Ion Preda — *Muntele — frumusețe și educație*, Gabriel Cheroiu — *La început a fost pădurea*, Alexandru Brăduț Șerban — *Singurătatea verticalelor* (*Jurnalul unei vieți frînte*) publicat post-mortem (e vorba de studentul alpinist în Bucegi, Șerban, mort într-o misiune a Salvamontului în 1984, o carte

impresionantă), Dan D. Farcaș — *Extraterestrii printre noi*, Ștefan Duicu — *Pe urmele lui Petru Maior*, Aurelia Baciuc și Petre Baciuc, — *Pe urmele lui Aurel Vlaicu* (în curînd va apărea și *Pe urmele lui Ștefan Luchian*), Ion Mitican — *Cu Mihail Eminescu și Ion Creangă în Tîrgul Ieșilor*, Vasile Smărăndescu — *Carte insingurată*, (versuri) precum și volumele traduse din limba chineză: Zhon Shirong Ou Guang'An — *Călător la Grotă de foc*, Xu Wende — *Supa de ginseng* (povestiri umoristice) iar din limba gruzină: Vantang Celidze *Pe drumurile Caucazului*.

5-6. Nu există cenzură. Principalul nostru criteriu este valoarea cărții. Avem în editură și manuscrite vechi care n-au putut să apară în trecut, dar pe care le vom publica acum. La noi cenzura a funcționat cu prisosință nu atît prin tăiere, cit prin adăugire, prin completare, prin împlinirea, chipurile, a unor volume cu citate din Nicolae Ceaușescu, „Vinătorul și călătorul cel mai avizat”, care avea pentru fiecare zonă a țării sau domenii de activitate cîte o indicație. S-au stricat astfel cărți extrem de frumos scrise, atrăgătoare, elegante prin stil și captivante prin peripeții, din pricina acelor citate și răsturnări de capitole în conformitate cu cerințele cenzurii impuse, de fiecare dată, editurii, în spiritul celor subliniate mai sus. Au fost și cazuri cînd s-a schimbat chiar structura cărții, ca de exemplu interesantul volum al inginerului silvic Gellu Păltineanu care, pornind de la o întimplare vînătorească, a prezentat editurii Sport-Turism, cu doi ani în urmă, o excelentă năvelă de 150 de pagini. Năvela însă a trebuit transformată într-atîtă încît autorul, scriitor talentat, a predat în locu-i, păstrînd doar unele elemente din acțiune, un amplu reportaj turistic, interesant, desigur, dar una-l una, alta-i alta.

7. Anul 1991 se va încheia pentru noi nu ca un an economic bun, ci ca un an al unei bune diversificări tematice și o bună calitate a cărților.

8. În medie o carte dintre care mai avem și azi cu un preț de 25-40 lei, va costa 70-80 lei. Bineînțeles, dacă nu va crește și mai mult prețul hîrtiei.

Lexiconul teatrului românesc

● Direcția Teatrelor din Ministerul Culturii, anunță începerea lucrărilor pentru realizarea *Lexiconului teatrului românesc*, sub coordonarea unui colectiv de specialiști în domeniul teatral.

Rugăm pe toți cei care dețin informații biografice despre actori, regizori, dramaturgi, critici și teoreticieni, scenografi să se adreseze la Direcția Teatrelor din Ministerul Culturii pe adresa următoare:

Mircea Ghițulescu — Direcția Teatrelor, Casa Presei Libere nr. 1, sector 1, București. Telefon: 18 29 40 sau 59 71 95.

Documentele originale, fotografiile precum și actele oficiale de interes vor fi achiziționate prin Ministerul Culturii.

PE ECRANE: Viu sau mort. Un western produs în 1989

Lansare

● **MIERCURI 11 septembrie** a.c. la ora 12 a avut loc la librăria „Mihail Sadoveanu” din București lansarea Albumului de artă dedicat operei sculptorului Constantin Popovici, apărut la Editura Meridian, cu un studiu introductiv și antologie de texte de Dan Grigorescu. Prezentarea volumului a fost făcută de criticul de artă Gheorghe Vida.

Premiu

● **LA Festivalul internațional de la Edinburgh, Teatrului Național din Craiova** i s-a atribuit **Premiul pentru valoare excepțională** acordat de către Fundația britanică „Hamada” pentru spectacolul *Ubu rex cu scene din Macbeth*.

Zilele culturale „Poesis”

● **IN PERIOADA 26-28 septembrie 1991** se vor desfășura, la Satu Mare, Zilele culturale „Poesis”.

Vor avea loc colocviile: „Poezia și politica”, „Evocări literare sătmărene”, „Nouăzeciștii — Programe și delimitări în poezia contemporană”; sesiunea de comunicări „N. Steinhardt — Prin alții spre sine”, decernarea Premiilor anuale „Poesis”, colocviul revistei de cultură maghiară Szamoshat, „Probleme ale literaturii maghiare contemporane”, excursie documentară în Tara Oașului, întâlniri ale creatorilor cu publicul sătmărean.

CRONICA MONDENĂ

DA, și nu e nimic rău în asta, ne-au convins Cornel Nițorescu și Ion Cristoiu în elegantul Palat „Elisabeta”, intrat în administrația Ministerului Culturii, la o conferință de presă eșuată într-o întâlnire profitabilă (și plăcută) a oamenilor de cultură, ziariștilor, actorilor, regizorilor, implicați sau invitați pentru a marca semnarea contractului de realizare a filmului *Cel mai iubit dintre pămînteni*, după romanul lui Marin Preda, coproducție a studiourilor de creație „STAR 22”, „SOLARIS”, „GAMA”, „PRO” — FILM și societății „EXPRES”. Ne-au convins și grija enunțată de dl. Ion Cristoiu „de a lua sub protecție opera lui Marin Preda”, și angajamentul regizorului Șerban Marinescu, și prezențele valoroase din jur, și atmosfera, și ambițiile — nu e greu să te lași convins cînd argumentele sînt nobile iar propunerile pe măsură. S-au luat

TOP: VINZAREA CĂRȚILOR

(Centrul de librării Constanta, Unitatea nr. 136, Neptun, șef unitate: Mirela Dorobanțu, 20.VII-20.VIII.1991)

1. Conan Doyle — *Crima ciudată* (Ed. Vreimea, 70 lei) — 450 ex.
2. Rodica Ojog-Brașoveanu — *Crimă prin mica publicitate* (Ed. Editorial-Odeon, 44 lei) — 400 ex.
3. Vasile Alecsandri — *Porojan* (Ed. Ion Creangă, 24 lei) — 350 ex.
4. Régine Andry — *O femeie singură* (Ed. Eminescu, 76 lei) — 300 ex.
5. Marguerite Duras — *Emily I.* (Ed. Babel, 35 lei) — 280 ex.
6. Liviu Rebreanu — *Nuvele* (Ed. Minerva, 49 lei) — 250 ex.
7. Titus Popovici — *Cuția de ghețe* (Ed. Elit-Comentator, 50 lei) — 200 ex.
8. Michal Choromanski — *Gelozie și medicină* (Ed. Cartea Românească, 50 lei) — 180 ex.
9. Anatolie Panis — *Domnișoara* (Ed. Eminescu, 23 lei) — 150 ex.
10. Grigore Ilieși — *Portrete în timp* (Ed. Junimea, 38 lei) — 95 ex.

...ROMĂNEȘTI

(Centrul de librării Constanta, Unitatea nr. 132 Olimp, șef unitate: Maria Macsim, 20.VII-20.VIII.1991)

1. Mihail Sadoveanu — *Povestiri* (Ed. Minerva, 30 lei) — 420 ex.
2. Tudor Arghezi — *Cuvinte potrivite* (Ed. Minerva, 29 lei) — 400 ex.
3. I.L. Caragiale — *Nuvele și povestiri* (Ed. Albatros, 30 lei) — 390 ex.
4. Vasile Alecsandri — *Porojan* (Ed. Ion Creangă, 24 lei) — 380 ex.
5. Michal Choromanski — *Gelozie și medicină* (Ed. Cartea Românească, 10 lei) — 360 ex.
6. Damian Stănoiu — *Camere mobilate* (Ed. Evenimentul, 67 lei) — 300 ex.
7. Panait Istrati — *Spovedanie pentru invinși* (Ed. Dacia, 47 lei) — 250 ex.
8. Dan Bogdan — *Scorpionul de Durango* (Ed. Militară, 25 lei) — 210 ex.
9. Petre Ispirescu — *Povestiri* (Ed. Ion Creangă, 28 lei) — 200 ex.
10. Mircea Deac — *Pendula nu merge înapoi* (Ed. Eminescu, 57 lei) — 170 ex.

Și cultura e comercială, nu-i așa?

interviuri, s-au făcut mici escapade (culturale) în grădina palatului, direct supravegheați de ochiul vigilent al unora dintre invitați — purtători de cuvinte ori de imagini — convinși poate și ei că fără cultură... iar cultura fără bani... Eveniment cu adevărat important în cinematografia românească, realizarea acestui film, după unul dintre cele mai iubite romane ale lui Marin Preda, este o așteptare, o speranță și o șansă pe care cei implicați au promis că nu le vor înșela ori rata. Nu știu ce se afla înainte de decembrie '89 în Palatul „Elisabeta” și nici cum se cheama el — convențional — dar e bine să vezi oamenii de cultură din sens sălilor, saloanelor, grădinițelor, e bine că Petru Popescu, întors din America după optsprezece ani, să-și întâlnească prietenii, colegii scriitorilor, să meargă la mormîntul tatălui, a putut fotografia aici cu emoție biroul la care a ab-

dicat regele Mihail, să se mire copilărește că există un astfel de loc în București și că el este în sfîrșit deschis oamenilor obișnuiți... și totuși neobișnuiți prin ceea ce lasă ei în universul cultural al unei națiuni.

Seară de început de toamnă. Societatea „Expres” este gazdă. Cel mai iubit dintre pămînteni își semnează ieșirea din carte în film. Victor Bengiuc (fost și actual Moromete) dispăre împreună cu Ion Caramitru, Ștefan Iordache, viitorul Petrini, se lasă în mina reporterilor. Directorul Mihail Cărciog are alura unui om de afaceri occidental. Gazoul este ud. Prin grădina palatului Coriolan Babeți trece cu tomuri grele la subraț în drum spre casa Iorga din Veneția. Vara a trecut. Aventurarea comercială a culturii române continuă...

CARMEN FIRAN

Calendar

● **24 SEPTEMBRIE.** S-au născut: André Fleury Gropceanu (1897), Dem. Bassarabeanu (1900), Victor Nistea (1930), Corneliu Omescu (1936). Au murit: Paul Mihu Sadoveanu (1944), Mihail Sevastos (1967).

● **25 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Henri Jacquier (1900), Marcel Marcian (1914), D. Vatamaniuc (1920), Mihai Giugariu (1929), Pop Simion (1930). Au murit: Constantin Ghiban (1959), Ion Th. Ilea (1983).

● **26 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Vasile Bogrea (1881), Dan Botta (1907), Xenia Stroe (1916), Cleopatra Lorințiu (1957).

● **27 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Al. Papiu-Iliarian (1827), Grigore Hagiu (1933), Ilarie Hînovceanu (1934).

● **28 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Vasile Pârvan (1882), Chiril Tricolici (1924), Valeriu Răpeanu (1931), Leonida Teorescu (1932), Sina Dănculescu (1934), Ion Iancu Lefter (1940). A murit Ion Teodorescu (1931).

● **29 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Eudoxiu Hurmuzachi (1812), Iorgu Iordan (1888), Ion Dămian (1908), Marosi Barna (1931).

● **30 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Maria Constantinescu-Pitești (1908), Ovidia Babu-Buznea (1932), Negoită Irimie (1933). A murit Mihail Săulescu (1916).

Începutul

TOTI AVEM cele mai bune sentimente și naideji în legătură cu actualul — al XII-lea — „Festival Enescu“. După cum au subliniat Ludovic Spiess, directorul manifestării, și Andrei Pleșu, ministrul culturii, lumea dorește, așteaptă, se pregătește sufletește pentru o mare sărbătoare a frumosului, a artei, a spiritului; în fapt, se îmbracă mai atent, după puțină proprie, își dă seama că nu e lucru de glumă cu muzica, dat fiind că ea ne poate ajuta să trăim chiar când mincarea este prea scumpă și găsită „pe sponci“ și chiar când avem, la propriu, grija zilei de mâine. Miine însă, știm că vom merge la un concert bun, că vom întâlni oameni talentați, că vom putea vibra împreună cu semenii noștri. Este un lucru neprețuit într-o clipă când îți se pare — sau chiar așa este — că cel de alături nutrește gânduri cel puțin ne-curate ca să te împingă pe tine în jos și să se ridice el (incă o iluzie, până la urmă sfînta mizerie ne unifică). Am citit adesea că oamenii de artă „nu trebuie să facă politică“. Iată un punct de vedere, numai că el înseamnă că cei care îl susțin nu au griji prezente, că se simt apăsătoritate — recunoscută — a oamenilor ce gîndesc.

Am încercat sentimentul solidarității tuturor celor ce vin într-o sală de concert, deunăzi, la manifestarea inaugurală a Festivalului. I-am ascultat mai întâi vorbind pe cei care — direct sau mai „de sus“ — au răspunderea pentru hrana sufletelor noastre, ne-au părut bine pentru că, interpreți sau cărturari, ne doresc cu sinceritate să profităm de prilejul care ni se oferă, de a trăi aproape o lună slăvind-l pe Enescu (întă o slavă proiatabilă, fără indolală!) și nutrirind convingerea că el patronază de dincolo destinul a tot ce se întimplă, cel puțin în acest răstimp, în muzica săvîrșită pe pămînt românesc.

Apoi, a urmat o dezihuzie. Unii, mulți, au aplaudat fiindcă veniseră să le placă ce ascultă, să trăiască momente desebite. Nu am reușit să mă supăr pe cei care, neștiutori, aplaudau între părțile unui concert sau ale unei simfonii, dacă vor fi cîștigați de ele vor învăța și cum să le respecte desfășurarea de la început până la sfîrșit, dar m-am necăjit că nu a fost bine gîndită această inaugurare. În dorința de a se crea senzații noi și a atrage prin mister și neașteptat un public — oficial sau plătit — s-a recurs la artiști luați doar după criteriul unor fișe impresariale. Este încă o dovadă că în artă mița în sac nu se dovedește recomandabilă. Cunoșteam numele de Sanderling de la tatăl, Kurt, care a fost probabil un dirijor excelent, judecînd după faima cîștigată prin multe locuri. Însă, chiar dacă Lawrence Foster — un dirijor american cu mari merite în propagarea mondială a muzicii lui Enescu — ne-a cam incurcat promițîndu-ne că vine și apoi neținîndu-și cuvîntul, trebuia să începem cu un eveniment enescian autentic și garantat. În loc de asta, Thomas Sanderling, fiul lui Kurt, ne-a oferit la pupitrul Filarmonicii bucureștene, care nu are de data asta nici o vină, o *Rapsodie*

a II-a de zile negre, crispată, fără fluid, fără expresie. Apoi, am așteptat pe Cyprien Katsaris în Concertul nr. 3 de Beethoven. Am cunoscut un pianist care și-a învățat bine meseria, care ne-a spus la televizor că „îi place muzica populară românească“ și că posedă discuri bune în domeniul respectiv, care are o certă îndemînare în fața claviaturii și a cîștigat cu ea concursuri de renume, dar nu prea îi pasă de ce spune nenea în lucrarea respectivă, pe care o parcurge sportiv și indiferent. În schimb, optează pentru o cadență proastă ca niște cercei de tinichea în prima parte a do minorului, iar ca supliment inventează pour épater le bourgeois o prelucrare plină cu bibiluri pianistice a unor melodii de Bellini și Wagner. Măcar dacă ne-ar fi cîntat o parafrază a Liszt, că știe din asta destule!

Pentru Dumnezcu, sîntem la Festivalul „Enescu“ — măcar aici să fim feriți de cei care se adaptează preferinței actuale exagerate pentru performanța tehnică în stare pură și să le preferăm pe alții, care tind să comunice ceva prin deprinderile lor interpretative, măcar așa să ne gîndim la cei pe care sîntem presupuși să-l onorăm! Cea mai puțin rea a fost Simfonia a IV-a de Brahms, mai cu seamă în ultimele două mișcări. Dar dacă ne gîndim că și pe parcursul ei ne-am luptat cu acustica sălii mari a palatului, că un timpan sună a strachină lovită, ce să mai spunem...

A DOUA ZI, am fost la Operă ca să ne dregem, să vedem Oedipe dirijat de Mihai Brediceanu, în versiunea regională a Cătălinei Buzoianu. Este o ipostază în care creația maestrului român a fost prezentată — se pare cu succes — și la Lucerna în anul centenarului Enescu, 1961. A fost o convenită satisfacție să ascultăm din nou o lucrare pe care (am primit ca mărturie un articol amplu recent din Musical America) au început să o considere specialității din toată lumea o capodoperă nedreptățită și în fine repusă în drepturi a teatrului liric din secolul XX. Sentimente iscate de spectacol au fost totuși amestecate. Lucrul cel mai pozitiv este că o echipă fundamental înfăptuită a fost determinată să se lupte și în bună măsură să biruiască intensele dificultăți ale partiturii. Attila Kovacs, interpretul lui Oedipe, are o voce frumoasă și o muzicalitate comunicativă, el ne împrietenește cu personajul printr-o naturală aprecieabilă, chiar dacă nu reușește să erodeze tensiunea unor supraomenească (este termenul lui Enescu însuși) zămislită de desfășurarea dramei. Îi stau alături Gabriela Drăgusin — o Iocastă fermecătoare mai înainte de a fi tragică, Ecaterina Tuțu — un Sfinx „sexy“ și totuși puternic și perfid, Melania Ghioaldă — diacohă și pură Antigona, un Mare preot cu voce și prestanță promițătoare — Paul Bascopol ca și unii studenți mai vechi sau mai noi ai Colegiului Operei bucureștene — Pompei Hărăsteanu, bas cu voce de generozitate statică (Forbas), Dan Zancu — bariton demn de rolul lui Creon, Adrian Ștefănescu (Tiresias), Florin Diaconescu (Păstorul), Gabriel Năstase (Laios) etc. Concertată la mai puțin de trei ore (Corin-

tul lipsește, ca și alte fragmente, lată o proastă tradiție care se continuă, întru amputarea gîndirii autorilor — Enescu și libretistul francez Edmond Fleg), agumentată de o coregrafie pigmentată dar discutabilă — Adina Cezar, slujită de decoruri — Cătălin Arbore — ce au drept prim argument maniabilitatea lesnicioasă și funcționalitatea, tragedia lirică ce ar trebui cunoscută pretutindeni își mai așteaptă încă versiunea definitivă. Care presupune o studiere și o rafinare superioară a părții orchestrale (cu toate că eforturile ansamblului instrumental al Operei Române se cuvin apreciate), o regăsire a parametrilor deveniți clasici ai corului dirijat de Stelian Olariu și în fond o împăcare între atractivitate, respect creator al textului și stilului, putere creatoare egală a tuturor factorilor interpretării. Recunoaștem că sînt multe dificultăți — dar ele trebuie și vor fi rezolvate, pentru că Oedipe este chemat să biruiască scena românească, timpul.

ANSAMBLUL „VOCES“ este printre cele mai bune formații de cvartet de coarde existente — iată o certitudine, sper familiară și pe plan internațional. În orice caz, în clipa cînd vor afla toți impresarii din lume cit sînt de extraordinari, vom rămîne poate și fără dragii noștri leșeni adoptați de Radiodifuziune. În Festival, după cum era și cazul, s-au întrecut pe sine, oferindu-ne un amestec supra-rafinat și totuși firesc de sonorități, o concentrare supremă a expresiei, o vehiculare palpabilă a noțiunii de stil, astfel că în ziua a treia am aflat ceea ce s-ar putea să rămînă culmea sărbătorii muzicale bucureștene. Din fericire, asemenea calități au fost evidentiate mai întîi de redarea uneia din capodoperele absolute ale lui Enescu, Cvarțetul op. 22 nr. 2 în sol major, care este planificat mai tîrziu și în recitalul colegilor români-parizieni din grupul „Athenaeum-Georges Enescu“. Poate că prin repetare — mai cu seamă cu interpreți de asemenea calitate — lumea mai puțin familiarizată cu asemenea substanță nobilă și rarefăită, de înălțime, va învăța că în muzica românească aflăm modele în fața cărora trebuie să ne descoperim cu dragoste și respect, așisderea ca în contact cu cele mai reputele pagini universale. Ne-am delectat apoi cu un Cvarțet de Mozart — KV 458 — „Vinătoarea“, ca pentru a nu uita să mergem neapărat la ce a mai rămas din integrala de la sala Radio înfăptuită de „Voces“ și în incheiere ne-am desfătat cu culorile pastelate — dublate de o senzualitate atît de fină încît abia o observăm — ale Cvarțetului în Fa de Maurice Ravel. Plecăm îmbătați de perfecțiune și sperînd să o reîntîlnim...

FORMAȚIILE RADIOTELEVIZIUNII și-au prezentat convingător cartea de vizită printr-un concert dirijat de Iosif Conta, la care a participat și Corul „Madrigal“ — numele mai tinărului Aurel Grigoras alăturîndu-se celui al maestrului Marin Constantin în ce privește îndrumarea ansamblurilor vocale. Culmea serii a fost Missa încoronării de Mozart (KV 317), redarea fiind de o calitate care — faceți

un efort să mă credeți — nu ne-a lăsat să tinjîm după intonarea aceleiași partituri filmată dintr-un concert la Vatican sub conducerea lui Karajan, la desfătarea noastră auditivă participînd și un cvartet vocal (Irina Săndulescu-Bălan, Laura Chebeleu, Ionel Voineag, Ioan Țibrea — cu dominația necontestată, determinată de structura partiturii, a primei, care n-a fost mai prejos de amintirea fenomenalei Kathleen Battle). La început, Vox Maris de Enescu, îndelung lucrată de dirijor, dar la asemenea partituri oricînd este loc pentru o gîndire și mai elaborat-transmisibilă a emoției. Fie vorba între noi, s-ar putea găsi poate și soluții mai bune pentru pasagerile contribuții vocale solistice, ridicate din rîndurile corului. De fapt, singura umbră a serii a fost determinată de regretul că n-am aflat-o pe violonista noastră Mihaela Martin — acum locuind în străinătate — chiar în forma sperată. Ni s-a părut puțințel schimbată sufletește, fără energia explozivă care făcea farmecul cîntului ei instrumental și ceva mai mată ca sonoritate, nereușind să se ridice spre culmile Concertului în re major de Beethoven. Sau poate, preocupată de pedagogie, nu mai are apariții solistice tot atît de frecvente? Noi o chemăm să revină pe la noi, sperînd la exuberanța victoasă de altă dată!

ÎNAINTE DE ULTIMA AMINTIRE a zilelor trecute, dați-mi voie să regret că n-am fost prezent la Seara Jora realizată de Georgeta Stoleriu și Ilina Dumitrescu. Centenarului maestrului s-ar fi convenit ca programul excelent alcătuit și competența interpretelor să nu fi suferit de pe urma suprapunerii de programare cu Oedipe, mai ales că ambele manifestări se adresează cu precădere unui public asemănător. Georgeta și Ilina trebuie să ne promită că vor relua Seara Jora în stagione!

VIRTUOZII DIN BUCUREȘTI, sub bagheta lui Horia Andreescu, ne-au reamintit că odinioară Filarmonica (pe atunci se subînțelegea și era vorba de cea bucureșteană) ne mobilă sufletește în primul rînd dimineața de duminică. Așa a fost și de rîndul acesta, evenimentul demn de a individualiza contribuția celor ce devin tot mai mult exponenții clasicismului muzical la noi fiind constituit de înfățișarea unei Misse — brevis de Haydn, directă, concisă, entuziasmantă; alăturarea imaterialului cor „Madrigal“ îndrumat de Marin Constantin și a unei soliste vocale de ultimă oră, Adriana Croitoru, produsă de școala clujeană, sînt elemente adjuvante de esențială contribuție la calitatea întregului act de artă.

Apoi, pianistul Mathias Weber — să-i mulțumim că a preluat la scurt timp rolul absentului Michael Roll — ne-a spus din nou cit este de dificil și esențial să umpli pasagiile faimosului Concert al încoronării, în re major, KV. 537 de Mozart cu un cuprins de finețe sensibilă convenit oricărui opus al maestrului omagiat în 1991 de toate viețuitoarele planetei. Am înregistrat la colegi și opinii mai rezervate, însă mi se pare că de data asta Schweizer-ul este mult mai important decît găurile lui...

În fine, Simfonia „Haffner“ tot în re major, dar KV 385 a aceluiași Mozart, a cărui vrajă rămîne departe de a se fi consumat, cum se insinuează la răstimpuri. Mai ales că Horia Andreescu o dirijează cu vervă și entuziasm, luminînd și dedesubturile planului cel mai vizibil în primul Allegro, dozînd bine dușoșia în Andante; face din Menuetto o emblemă a solemnității dansului aristocratic și mobilizează spiritul operii buffe în Finale, unde doar lătușala prea accentuată ar mai putea fi temperată.

Alfred Hoffman

Ioan FLORA:

Să beau apă din mileniul trei

— Ce mai faci, Ioan Flora?

— Mă mir că încă mai exist! Și parcă lucrurile din jur, aparent simple de tot, aparent la îndemîna oricui, nu vor să se așeze, își caută cu îndîrjire matca fără să o găsească, lăsînd în urma lor un fel de spumă în creștere continuă, care-ți acoperă și viziunea și viziunea, vorba poetului. Deci, nu știu cum să spun, simt, de mai bine de un an, un fel de neliniște și neîmpăcare ce pare-se că iau amploare, de parcă prin vine mi-ar curge alt singe, încît, vorba unui prieten, nu mai am nici-un haz (în fața propriilor mei ochi, desigur).

— Care mai e starea poeziei tale?

— O stare fără nici o stare. Nu numai că nu pot să scriu cum mi-aș dori, dar nici măcar nu reușesc să trăiesc acele stări ce preced actul scrisurii propriu-zis. Nu știu dac-o fi adevărat, dar am senzația că poezia (și o bună parte a prozei, pentru a nu mai vorbi de eseistică) s-a mutat în altă parte. În textele publicistice, bunăoară. De aici sentimentul că poezia e cam de prisos. Sentiment fals dar îndreptățit, desigur. Pe de altă parte, trebuie să-ți mărturisesc că, recitînd, cu foarte multă plictisală, unele poeme scrise de mine pe la sfîrșitul anilor șaptezeci și începutul anilor optzeci, constat (nu chiar, surprins) că seamănă cu unele micro-eseuri sau micro-articole de ziar de săptămîna trecută. Și, ca să răspund direct la întrebare: de vreun an și

mai bine mă tot pregătesc pentru scrierea unui volum de poeme (central, dintr-o proiectată trilogie), un volum liric, poros și strîmb, care deocamdată se încrîncenează să rămînă mut.

Deci, vremuri grele, bătrîne!

— Ai vrea să ne spui ceva despre situația din Iugoslavia, unde ai... să trăiești și ce influență are ea asupra românilor de acolo?

— Situația-i deosebit de incandescentă, cu riscul de a rupe barajul și atunci... doamne ferește! Cred că nu sînt singurul care nu mai are nici o părere, avînd totodată în față mii de variante și posibilități, toate îngrijorătoare, privitoare la viitorul Iugoslaviei.

— Cum și se par schimbările din România și ce speră vezi tu pentru țara asta?

— Totu-i în mișcare. Bucureștiul e un mare carnaval, care, treptat, s-ar putea transforma într-un spectacol respectînd măcar parțial rigorile clasice. Deocamdată reguli nu prea există. Se joacă și se poartă toate jocurile. Bîntuie doar ideea de cîștig, de negustorie. Poate că e o fază inevitabilă. În orice caz, sper să fie bine.

— Ești la curent cu presa literară și cu cealaltă care apare aici?

— Doar parțial și sporadic. Și totuși, pot spune că presa românească actuală este de-a dreptul fascinantă, de parcă

s-ar fi descătușat peste noapte munți de cuvinte și pasiuni. Impresionează mai puțin literatura propriu-zisă, beletristica. Nu și eseul, care-i fulminant și uncori extraordinar.

— Ai dat un interviu ciudat unui albanez din Macedonia, care trăiește la București. Ce s-a întîmplat cu el?

— Este „ciudat“ tocmai deoarece nu este un interviu, ci o părere răpită de pe buzele mele și care nu a fost menită publicității. Asta nu deoarece așa avea și eu o părere și n-aș fi de acord cu ea, ci, în primul rînd, deoarece e un text fără cap și fără coadă, un „text oral“ pe o anumită problemă care se cerea mai întîi structurat, autorizat și mai apoi publicat. Cam acesta este, după cum bine știi, procedeu. Cu atît mai mult cu cit i-ai pus în vedere autorului tocmai acest lucru. Or el, avînd senzația că-ți face un imens serviciu, îl publică la „Românul“ și-ți și trimite ziarul-acasă! Scurs și foarte clar: n-am acordat nici un interviu. De era să fac asta, alegeam și cui îl dau și unde-l public.

— Despre prietenii noștri comuni din Iugoslavia, în frunte cu Adam Puslojić, ce poți să-mi spui?

— Sînt și ei în bună parte descumpăniți, ca noi toți, de altfel. Vezi, politicul. În Iugoslavia, a scăpat și de sub controlul scriitorilor care pînă nu de mult l-au îmbrățișat cu atîta ardore, ba chiar și de sub controlul oamenilor politici, încît nu mai

știți ce să crezi... Poate că tocmai de aceea unii scriitori s-au făcut lideri politici, iar mai apoi chiar ideologi para-militari (vezi cazul Drašković, respectiv Sešelj). Dar, unde e clocotismul de altă dată!

— Îți faci planuri de viitor?
— Desigur, ca tot omul. Primo: să-mi pun gardă de corp care să-mi pescuiască toate cuvintele și să le arunce la coș. Și, secundo: Să beau apă din mileniul trei. Înduioșător, nu-i așa?!

Interviul de Nicolae Prelipceanu

Poetica a murit. Trăiască poetica!

NU E UN SECRET pentru nimeni că, de câțiva ani buni încoace, gândirea umanistă, în Franța, se află pe o placă turnantă. Dintre vedetele de odinioară — Kristeva, Todorov, Sollers, Derrida (cînd la întimplare) — unele se recalifică, altele abandonează sau, pur și simplu, ies din formă.

Într-o perioadă în care poetica se vede marginalizată, complexată de celelalte discursuri intelectuale (rezervându-și doar șansa de a se „crampona”, într-un fel sau altul, de ele), e firesc să ne întrebăm ce se întâmplă cu fondul ci francez, Gerard Genette?

Se pare că se simte foarte bine, nelăsându-se, pînă acum, intimidat de deconstrucționism, de voga diachroniei, de reabilitarea subiectului ca și de diversele rebuscări spectaculoase, unele profitînd de binecuvîntarea postmodernismului. Mai mult, așezîndu-se hotărît împotriva curentului, a publicat recent o carte, pe cît de solidă pe atît de semnificativă: *Fiction et diction*, Ed. du Seuil, Poétique, 1991.

Fără să o înnoiască spectaculos, Genette consolidează identitatea poetică, extinzîndu-i prerogativele dincolo de teritoriul literar canonic, dar nu și dincolo de cel al literarității. Operația presupune anumite riscuri și, după cum se va vedea, costurile ei nu sînt mici.

Cartea se compune din patru capitole, autonome dar nu independente: *Fiction et diction*; *Les actes de fiction*; *Récit fictionnel, récit factuel și Style et signification*. Ele răspund unui sistem de întrebări fundamentale, privind statutul poeziei ca și pe cel al literaturii. Genette caută, parcă dinadins, punctele nevralgice și chestiunile delicate, strategice oculte de alții: raportul literar/neliterar și fictiv/nonfictiv; statutul ficțiunii narative; criteriile identificării și definirii stilului. De obicei, în astfel de cazuri, conștientul recurg la perifraze, accepții de lucru, sensuri implicite, compromisiuri tacite acceptate. Date fiind circumstanțele în care lucrează — declinul vădit al domeniului —, Genette alinază în teren artisteria grea. Cartea pornește vădit de la premisa că cea mai bună apărare e atacul: pus în dificultate, autorul lansează misiuni primedicioase în teritoriul inamic.

Așa stau lucrurile, de pildă, în capitolul dedicat definirii narativității fictive. Aici chiar dacă manevrele se desfășoară pe termen lingvistic, miza cea mare a jocului cade în altă parte. Publicînd, cu cîțiva ani în urmă, o *ontologie originală și inspirată a ficțiunii* (*Fictional Worlds* — în curs de apariție în românește), compatriotul nostru de peste ocean, Toma Pavel, o întemeia la răscruce de vînturi, dacă o putem să spunem așa; adică la confluența filosofiei cu semantica și cu teoriile literaturii, ca să nu mai vorbim de alte aluvii, în sens larg cultural. În ceea ce privește normele de fictivizare a

unei părți anume din corpusul de „versiuni asupra lumii”, aflate la un moment dat în stocul social, ele emanau de la o distanță cosmică în raport cu literatura.

Interesele majore ale lui Genette sînt însă legate de procesul, în curs, al poeziei. Și, ca să-l cîștige, face compromisuri. Încălcîndu-și scrupulele anterioare, el trece dincolo de pragul textului, făcînd avansuri pragmatice. Mai exact, întinde o mină filosofiei actelor de limbaj, preocupate de factorii instituționali și situaționali în stare să diferențieze tipurile de discurs. În spațiul german, Käte Hamburger a scris cu ani în urmă o carte de referință în materie — *Die Logik der Dichtung* — încercînd, cu unele pragmatice, o delimitare „de gen” între poetic și fictiv. Cu pornire de la Searle, Austin sau Strawson deosebi, teoria literară anglo-saxonă abundă în referințe pe această temă. Genette face apel la John Searle — (oare, întimplător?) dușmanul inversat al deconstrucționismului — care s-a interesat stăruitor de ficțiune, ca un caz în speță de act iluzionar simulat. Postulatelor filosofului american, poeticianul francez le aduce un amendament subtil. Contractul fictiv — prezintă Genette — se bazează pe o serie de exigențe explicite, dar figurate (non-literale), adresate de autor cititorului său și invîntîndu-l pe acesta din urmă să cantoneze în sistemul de referință al imaginarului.

Un alt capitol al cărții se ocupă de posibilitatea stabilirii unei frontiere între textul fictiv și cel non-fictiv. Pentru cea de a doua categorie, mare parte dintre exemple sînt luate din sfera geografiei: jurnale, autobiografii, memorii, epistolar — genuri de frontieră, cu mare vogă în ultima vreme.

Autorul de mare succes al unor sinteze naratologice de rezistență — ca *Discours du récit* sau *Nouveau discours du récit* — nu rezistă tentației de a inventaria și anumele semne textuale ale nonfictivului (printre care raportul de coincidență dintre autor și narator, sau absența unor tipuri particulare de focalizare). Semnificativ rămîne însă amănunțit încheiat cu cei care pledează, în moduri diferite, pentru proiectarea distincției dintre fictiv și non-fictiv de pe terenul ontologiei pe acela funcțional, al procesului de comunicare. Adică acolo unde intențiile (mai mult sau mai puțin explicite) ale unui autor întîlnesc disponibilitățile (convenționalizate în diferite grade) ale unui cititor.

PARTEA cea mai vulnerabilă din carte rămîne însă studiul despre stil și sens. În celelalte capitole, tirul pragmatic și al filosofilor limbajului îi susțineau convenabil ofensiva. Aici, Genette lese aproape fără acoperire în cîmp deschis. Și mai ales, se angajează în operațiunea definirii stilului — evitată pînă și de enciclopedii, cînd nu expediată tautologic, prin referința la... disciplina stilisticii.

Un punct de sprijin în afară își asigură Genette și aici: opoziția, sugerată re-

cent de Nelson Goodman, între versiunile oricărui tip de simbolism — cel denotativ și, respectiv, cel exemplificator. Deși nici la Goodman distincția nu este foarte clară, lăsînd mult loc interpretării, Genette se agată de ea, transformînd-o în criteriu pentru identificarea stilului. Faptul stilistic, susține poeticianul, se naște pe versantul exemplificării, acolo unde un simbol indică ceva de dincolo de el sau re-prezintă ceva. Pornind de aici, Genette, ca todeauna, despieșă firul în patru. Ar exista, deci, o exemplificare literală sau directă — ea trimite cu gîndul la limba de apartenență a cuvîntului, la categoria lui morfologică, ș.a.m.d. În schimb, prin exemplificare indirectă, orice termen se raportează la un sistem, practic infinit, de orizonturi referențiale, fie grație unor mecanisme de substituție de tip metaforic, fie printr-o constituție de tip metonimic. Nu intenționez să intru în detaliile clasificării; mai ales că Genette traversează acest sistem de distincții de un altul, țînînd seama de nivelele diverse ale limbii unde exemplificarea exercită presiuni. Ca în mai toate cărțile sale, rezultatul palpabil al finei analitico-dialectice este un tabel sofisticat.

Dar nu răsfățul taxonomic în sine ne spune ceva, ci mutările strategice efectuate de autor la adăpostul lui. Privit astfel, stilul devine ansamblul proprietăților (de diverse nivele) „exemplificate” de text. În mod automat, toate atributele acestuia din urmă au semnificație stilistică potențială. (Speriat, parcă, de vastitatea orizonturilor deschise de o astfel de aserțiune, Genette îi atașează o clauză: valabilitatea ei se limitează la planul microstructurii lingvistice ale textului). Iată-ne, deci, aterizați în inefabil și în cețos. Atestată de fapt stilistic rămîne practic la discreția interpretării, lipsite de orice instanță de control. Stilul este miza unui joc complicat între intenția de semnalară (a autorului) și receptarea ei (de către cititor); mai pe scurt, între intenție și atenție. De altfel, în studiul care dă titlul volumului — și pe care l-am lăsat intenționat la sfîrșit — tensiunii între intenție și atenție i se rezervă rolul decisiv în definirea literarității.

Tot ce era subteran sau colateral în celelalte capitole devine aici explicit și central. În special efortul de a proiecta punți peste crevasele dintre producere și receptare, dintre literar și neliterar și chiar dintre poetic și estetic. Dar mai înainte de orice, capitolul în chestiune este o invitație deschisă de a depăși prejudecata finalității „artistice” și a instituționalului, și a sesiza literaritatea „imanentă” în limbajul curent. Pentru cititorul român, sintagma subliniată mai sus are rezonanțe familiare. Ea trimite la tripticul *Imanența literaturii* și la controversa iscată de Eugen Negrici cu privire la extensia noțiunii de literaritate în sfera labilă a expresivității involuntare. Dacă Eugen Negrici venea dinspre universalii limbii către literatură, Genette se îndreaptă în sens contrar, extinzînd raza de acțiune a

instrumentelor poeticii dincolo de textul canonic. Pe ambii îi interesează nu atît literaritatea cît condițiile în care se produce *literarizarea oricărui text lingvistic în conștiința receptoare*.

Ce propune Genette, în termeni concreți? Să plasăm procesele de literarizare între doi poli. De o parte, literaritatea atribuită de lector în baza unor calități intrinseci ale textului, deci prin dicțiune constitutivă. De cealaltă, o literarizare prin dicțiune condiționată de opțiunea lectorului. În primul caz, literaritatea are un caracter intențional (depinzînd de intențiile autorului), pe cînd în cel de-al doilea, este strict atențională, la discreția receptivității publicului cititor.

SI TOTUȘI, nu ne oferă Genette nici un criteriu palpabil de brevetare a literarității? Ba da. După un detur istoric, inventariind definițiile și reperele literarității de la Aristotel, să zicem, la Wellek, se oprește la două dintre ele. Unul este fictivitatea. Celălalt accentul emfatic pus pe limbaj, ducînd la opacizare, eventual și la autoreferință. Deși fiecare în parte este necesar, doar colaborarea lor e suficientă. Indiferent cît sistem sau nu de acord cu autorul, să reținem, ca simptom, compromisul între criterii eclectic și omogenizarea disparității (adică depășirea purismului). Cum funcționează criteriile se vede mai ales dintr-un (inevitabil) tabel al genurilor literare. El desparte apele între formele categorial și cele condițional-literare. În prima grupă intră toate formele canonizate ale poeziei și prozei. Unele forțează „recunoașterea” prin versificație sau prin rețele fixe (precum sonetul); altele, romanul, schița, nuvela, sînt ficțiuni convenționalizate. Din cea de-a doua grupă fac parte texte în proză, cu statut variabil sincron și istoric: eseul, autobiografia, jurnalul, orația funebă, anumite scrieri istorice etc., ale căror virtuți expresive captează atenția lectorului.

Lăsînd deoparte detaliile cărții — în orice caz discutabile, cu creionul în mîină — să ne întrebăm ce anume semnaleză ele. Ansamblul stă pe temelii solide dar este, înainte de orice, simptomatic.

În primul rînd, Genette se revizuieste și face concesi.

Pentru autorul *Figurilor* poetica a avut ca obiect *literatura posibilă*. Ceea ce nu înseamnă a ignora realitatea textelor, ci doar a face din ele terenul ferm de decolare spre zările universalilor, deja realizate sau nu. Într-o convorbire cu Marc Fumaroli, organizată de revista „Le Débat” la mijlocul decadelor trecute, Genette sintetizează grăitor semnalmintele poeziei, în versiunea sa, pînă atunci necîntită. Ar fi vorba despre refuzul abrupt al ereziilor hermeneutice de orice nuanță; de condiționarea literarității de categoriile canonizate ale instituției literaturii; de acceptarea unei transcendențe strict textuale a textului. În condițiile date, față de critică și de istoria literaturii, poetica privește de sus și pe termen lung, percepiind mai ales tendințe, direcții, mutații lente, nu opere. Proiectată pe alte coordonate, diferența este cam aceeași pe care o stabilește Nicolae Manolescu între istoria literară și critică (durată, lungă sau scurtă și planurile de proiectie). Așa se explică de ce criticul român acceptă ideea de „istoric critică” și, respectiv, poeticianul francez pe aceea de „poetică istorică”.

În ce direcții virează, deci, Genette? Se aventurează într-un teren figurînd pe harta sa uzuală cu mențiunea *Hic sunt leones*? Depășește, adică, granița literaturii instituționalizate, interesîndu-se de virtualitățile artistice ale limbajului. După aceea, introduce în fortăreața textului calul troian al interpretării și, odată cu el, pe cititori, cu presupuzițiile și idiosincraziile lor, cu opțiunile lor de o sinuozitate frizînd uneori arbitrar. Să ne închipuim cum ar fi arătat alte cărți ale sale, fără interdicția pozitivă în esență, de a se depăși anumite balize vizibile. După câte cred, în *Palimpsestes* se produce adevărată ispitire a sfîntului Genette către „versantul întunecat” (cum îl numește el însuși undeva) al implicitului și poate chiar al hermeneuticii. Și poeticianul rezistă cu brio, sacrificînd tot ce era de sacrificat. De pildă, contractul parodic, greu de înghesuit în patul procustian al unui „gen literar”.

Ce rezultă de aici? Orientată recuperator, poetica își asumă armonizarea diferitelor, cînd nu de-a dreptul a unor forțe incompatibile. Nuanța dominantă a unei astfel de poezii integratoare este *impuritatea*. Al doilea lucru de notat ține nu atît de substanța în sine a axiomei enunțate, cît de dicțiunea lor. Fiindcă această recentă și atît de semnificativă carte e redactată într-o notă pledantă, care nu ne poate scăpa.

Pledînd la bara actualității cauza poeziei, într-o epocă de cert reflux al lingvisticii din sfera intelectuală, Genette lansează o chemare strategică: „Înapoi, la limbaj!”

Pentru ortodocșii domeniului, costurile unei asemenea turnuri nu sînt de neglijat. Pentru poetică, acum, este necesar acest preț?

Fără îndoială. Dar nu e și suficient.

Claudiu Costinescu

Monica Spiridon

CRONICA TRADUCERILOR

Un poet universal

N MASURA în care și o absență poate soca, Sitakant Mahapatra vine să surprindă în primul rînd prin absența exotismului frust. Coșca de ceai, Krishna sau florile de manghier întretin recunoașterea spațiului indian, fără însă a ocupa primul sau a se impune cu stridență. Ele pot fi mijloace discrete de recuperare a sensurilor; stimuli anamnezici într-o lume „oarbă ca însăși istoria”, dar și culoare vie, distinctă, aflată într-o stranie supunere la tonurile universale. Astfel, parcînd în sens invers drumul lui Mircea Eliade din *Maitreyi*, acorînd adeseori atitudinii panteiste reflexiv expresionist și complexitatea interioară a spiritului modern, Sitakant Mahapatra pare un poet preocupat de receptarea sa și în afara spațiului cultural indian. Presupunerea este apoi întărită de faptul că autorul își traduce singur versurile în engleză, de celelalte traduceri în multe din limbile Europei și, în sfîrșit, de faptul că recenziții europeni nu mai caută într-insul scriitorului insolit, exotic, cu impact imediat asupra cititorului străin, ci poetul *original*.

De altfel, punctul comun al notelor critice selectate de Aurel Covaci (deoptrivă autorul elegantei traduceri a versurilor reunite în *Violența pașnică* și aparținînd, în majoritatea lor, anilor '70) se așază în vecinătatea aceluiași fapt.

Sitakant Mahapatra, *Violența pașnică*. Traducere și *Cuvînt înainte* de Aurel Covaci, Editura Univers, București, 1991.

numind în poet un neutralizant de tensiune: fie ca dintre „esențele miturilor străvechi și freamătul lumii moderne”, fie dintre „influențele vestice și tradiția clasic-esoterică” sau, mai departe, dintre calm și tulburător, patos și voioșie, vis și realitate istorică etc. Alături de elementele clasicizate și termenii apropiați de fundamentalitatea sau sobrietatea conceptelor, apar „Filii de rufe întinse pe sfori”, „plastice ieftine / nailonuri și mai ieftine / ochelarii de soare fumurii”, soarele răsare din ocean dar poate apune și „într-un retrovizor de autobuz”, iar într-o rugăciune, cel invocat poartă semne dintre cele mai telurice, interogația stă aproape de invocație, iar verbul este „a blestema”.

De remarcat însă că abilitatea jocului pe cele două registre (tradițional și modern) nu înseamnă și o indiferență a poetului pentru tipul de spațiu explorat. Între lirica metropolei și cea a satului tribal, Mahapatra pare să o profere pe cea din urmă, delimitînd aici locul unei interesante apropieri de poezia și filosofia lui Blaga. Universul citadin, „stupidele mituri urbane”, „fierbințele unui suflet arzător / schimbat în cenuși ale cunoașterii / și difuzoare pe urătoarele trotoare” contrastează vizibil cu spațiul atemporal al ruralității, cel al cunoașterii prin miturile adevărate, al seninei contopiri cu firea, al ceremoniei simplității, jocul unde „Prin spărturi căscate în acoperiș / luna miezului de noapte o să-ți cerceteze fața”. Este, cu alte cuvinte, o încercare a poetului de a

spune „da” în termeni ritualici și „nu” în termeni retorici moderne.

Cum era totuși de așteptat, tentativa acestei opoziții tranșante cedează în cele din urmă spiritului sintetic dominant. Inevitabil ancorat de prezent, poetul părăsește acea „copilărie” a civilizației, urmînd să trăiască o experiență de tipul celei eminesciene, din *Revedere* (v. *Întorcîndu-mă seara dintr-un sat tribal*). Revenirea către „vîrsta de aur” devine de-acum imposibilă, chiar satul se încarcă de semne ale socialității (*Alegeri*), din lăcașul zeilor nu mai rămîne decît „nepăsătorul dom albastru de deasupra” (*Tărarul*), urmînd ca în schimb, în miezul urbanității, să fie transplantate cu sarcasm resturi de tradiție (*Moartea lui Krishna*).

Toate celelalte texte nepomenite aici vin să repete această sinteză (hibriditatea limbajului și a opticii), confirmînd cumva paradoxala unitate dintre „single puritan” și „inimă înghețată” pe care Sitakant Mahapatra le enunța despre sine. Refuzînd în egală măsură o cultură a kitschului zgomotos, dar și una a ascezel, el se va apleca liric asupra esențialului *omnesc*, căutînd nu neapărat o cunoaștere, cît un fel personal de înrudire cu lumea din această „curte a spațiului”.

În acest context, talmăcirea lui Aurel Covaci și posibilitatea de a-i găsi lui Sitakant Mahapatra repere în literatura noastră pot funcționa ca argumente românești ale universalității reușitei sale.

Poetul european al deceniului

● Colegiul Europei — printr-un juriu din care nu lipseau Gilbert Durand, Jean Starobinski, Arthur Haulot, Fernand Verhesen, Michel Camus și Henry Branthomme — a atribuit

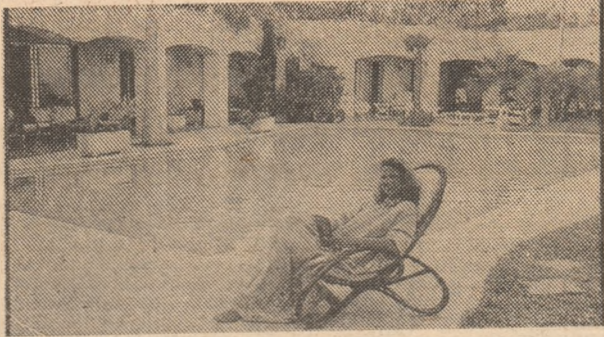
recent distincția **Poetul european al deceniului** lui António Ramos Rosa, pentru întreaga sa operă lirică. António Ramos Rosa a fost încununat anterior cu Premiul Pessoa, Marele Premiu al Biennalei de la Liege și cu premiul A.P.E. (Asociația portugheză a scriitorilor). Ramos Rosa este cunoscut lumii literare îndeosebi prin volumele de poeme **Cartea ignoranței** și **Nu pot să amin inima**. Comentarii fenomenului literar lusitan apreciază decernarea acestui premiu, la 7 octombrie, la Bruxelles — drept o prefigurare a premiului Nobel portughez. (JORNAL DE LETRAS, ARTES E IDEIAS, 13—19 august).

Hoinarul Hearn

● La sfârșitul minunatei biografii **Spirit hoinar: Odissea lui Lafcadio Hearn** de Jonathan Cott, publicată la editura Alfred A. Knopf, cititorului îi este oferită o imagine amuzantă și emoționantă a unui bătrîn îmbrăcat în robă și cu cingătoare, trecându-și în revistă cu bravură familia din jurul mesei, servitorii și elevii în timpul războiului ruso-japonez din 1904 și proclamând cu mândrie că el nu are nici o urmă de occidental în afara nasului său mare. „Oh, ce pot face eu cu nasul meu? Păcat de mine din cauza nasului, pentru că eu, Koizumi Yakumo, iubesc cu adevărat Japonia mai mult decât orice japonez!” Koizumi Yakumo, fost hoinar și fochist, călător prin lume, ziarist care a scandalizat societatea americană de la sfârșitul secolului al XIX-lea prin căsătoria sa cu o negresă, a fost de fapt scriitorul Lafcadio Hearn (în imagine). Cele mai prestigioase reviste americane își disputau povestirile lui, în timp ce influentul scriitor german Stefan Zweig a socotit mai tirziu scrierile

lui despre Japonia drept „ceva cu totul unic în lumea artei”. Astăzi, Hearn este mai bine cunoscut datorită culegerilor lui de povestiri japoneze decât ca autor de romane și eseuri care-l făcuseră celebru în timpul vieții. Japonezii îl mai consideră, totuși, ca pe primul mare talmăcitor al națiunii lor în Occident. Un eminent profesor japonez îl socotește „cel mai elocvent și fidel talmăcitor al gândirii japoneze”. Lafcadio Hearn a murit în 1904, la vârsta de 54 de ani, după ce devenise cetățean japonez și-și luase numele de Yakumo (Opt Nori). (SMITHSONIAN, august).

Pasiunea Irei de Furstenberg

● Prințesa austriacă Ira de Furstenberg a terminat de turnat un film de 45 de minute intitulat **Prietenii Irei** și realizat de televiziunea germană și austriacă, în care este vorba despre cei treizeci de ani ai casei de modă „Valentino”. Meru la fel de strălucitoare, Ira de Furstenberg nu este o prințesă oarecare. Ea dovedește o adevărată pasiune pentru cea de a șaptea artă. Părinții săi, prietul Tassilo și Clara Agnelli (din dinastia Fiat) o destinaseră inițial vieții de curte. S-a căsătorit de foarte tânăr cu prințul Alfonso de Hohenlohe-Langenburg. Dar a divorțat la scurtă vreme, cînd avea 19 ani. Fără îndoială, atracția pentru film era foarte puternică. Frumusețea ei candidă i-a sedus foarte repede pe regizorii americani și, mai ales, italieni. Ea a apărut alături de Peter Lawford

în două bilete pentru Mexic, și de Geraldine Chaplin și Gert Froebe în **L-am omorît pe Rasputin**. Visînd o mare carieră cinematografică, ea a acceptat să-și suprimе titlul de noblete cu scopul de a fi respectată pentru talentele ei de actriță și nu pentru rangul aristocratic. Regizorii italieni au solicitat-o adeseori pentru filmele de serie B. Avînd o multitudine de proiecte, Ira de Furstenberg pregătește cu asiduitate marile bal organizate în cinstea cuplului Windsor care se va desfășura în septembrie la Hôtel du Palais din Biaritz. Beneficiile acestor somptuoase serate vor fi depuse integral la Institutul Pasteur. În imagine, Ira de Furstenberg la vila „Los Lagos” din Ibiza, pe malul Mediteranei. (CINE-TÉLÉ-REVUE, 1 august).

O duminică împreună cu Picasso

● Un nou album Picasso, editat de Skira cu titlul **O duminică împreună cu Picasso**. „Dacă Picasso nu se uită la, și în gropi, nu o face fiindcă ar fi incapabil să le realizeze pictural, ci datorită

emoției pe care i-o provoacă”. Aceasta este explicația pe care o găsește, împreună cu altele, ce analizează viața și opera pictorului, autorul studiului introductiv Florian Rodari. (LIRE, etc).

Altă Șeherezadă

● De aproape trei secole povestirile Șeherezadei au invadat Europa prin traducerea în limba franceză făcută de Antoine Galland (1704). De atunci, **O mie și una de nopți** și-a găsit locul în

bibliotecile tuturor vîrsteilor. Acum a apărut în vitrinele librăriei franceze o nouă versiune datorată lui André Miquel, profesor la Collège de France și lui Jamel Eddine Bencheick, profesor la Paris VIII. (LIRE, etc).

Liviu Ciulei la Washington D.C.

● După marele succes obținut cu mulți ani în urmă pe scena Teatrului Bulandra din București (și transmisă recent la TVR), piesa **Clipe de viață** (The Time of Your Life) de William Saroyan este montată acum de reputatul nostru regizor Liviu Ciulei pe scena Teatrului „Arena Stage” din Washington D.C. Spectacolele vor avea loc în perioada 20 septembrie — 27 octombrie. (WASHINGTONIAN, august).

Pușkin erotic

● O gazeta olandeză a tipărit ceea ce afirmă a fi prima versiune a unui poem erotic al lui Alexandr Pușkin. Intitulat **Fantoma lui Barkov**, poemul n-a fost publicat niciodată din cauza interdicțiilor din epoca țaristă și apoi a celei sovietice. Conform opiniei editorului olandez, acest poem, scris în 1815, nu era cunoscut decât de cîțiva experți specialiști ai operei celebrului scriitor. (LE SOIR, 10—11 august).

Nopțile anului 2000

● Philippe Avron (în imagine), cunoscut spectatorilor din România datorită rolurilor interpretate cu două decenii în urmă în filmele **Fifi**, **inariptatul** și **Serbările ga-**

lante, dar și din spectacolul oferit în decembrie 1988 la București cu **Dom Juan 2000**, revine pe scenele franceze în stagiunea 1991—1992, pentru a juca în **Nopțile anului 2000**, spectacol, al cărui text este semnat de el însuși. (FRANCE-SOIR, 9 august).

Ninja 2

● După succesul reputat de serialul **Ninja**, regizorul Michael Pressman a realizat o continuare: **Ninja 2**. A apelat pentru scenariu la Todd W. Langen, fostul responsabil al serviciului de comunicații spațiale de la Nassa. **Ninja 2**, prezentat de curînd pe ecrane, este „asaltat” de public. (PREMIERE, august).

Indieni, albi piloți = filme

● În studiourile americane se realizează din ce în ce mai multe filme despre viața indienilor. Recent, producătorul Saul Zaentz și-a împlinit un vis din copilărie, datorită regizorului Hector Babenco și peliculei **At play in the fields of the Lord...** filmată în inima junglei braziliene. Titlul filmului îl constituie ultimele cuvinte ale pilotului Lewis Moon, cînd a părăsit avionul (sărînd cu parasuta) și civilizația modernă pentru a-i ocroti pe indienii Niaruna. (PREMIERE, august).

Autobiografie sado-masochistă

● Astfel este considerată de critică romanul lui Serge Doubrovsky, **Le Livre brisé**. De pe urma cărții, care a reputat un mare succes, dovadă reeditarea în „Livre de Poche”, soția autorului n-a supraviețuit lecturii. (LIRE, etc).

SCRISOARE DIN GERMANIA

VENIN

P RIMA caricatură de care îmi aduc aminte era — pare-mi-se, în **Vremea**. Așezată pe o sobă de tuci, o bunică împletește un ciorap kilometric. Un copil o invită să coboare, arătîndu-i soarele care ride prin fereastră: „s-a dus iarna!” M-am gîndit că aceasta ar fi o posibilă imagine a întîzierii cu care structurile anchilozate din republica română întîmpină schimbările din lumea dimprejur. Dar ea este prea palidă și puțin cuprinzătoare. Mult mai mult ar spune ogîndirea acelor arhangheli gardieni ai întinericului, frații răului, fricii și neîncrederei, spieretorii care opun luminilor libertății plîpînde, opacitatea ce ne transportă în peșterile preistoriei. Citim snoave sau auzim de pățanii grave, scornite sau numai colportate de noua presă. La început, în vorbăria generală cu care ne-am obișnuit, nu le dăm atenție, dar ele lucrează cu timpul întocmai ca veninul transmis de anumite căpușe, păduchi mărunți din familia arahnidelor, cînd — bolnav sau pe moarte — ai ultat ori nu știi din ce țî se trage. Dar să o luăm de la capăt.

ÎN SOCIETĂȚILE primitive se practica în cadrul unor ceremonii cultice ceea ce numim **omoru ritual**; pentru a spori forța comunității erau ucși cu precădere tineri din alte grupări etnice sau sociale, adversari de altă credință, singele lor fiind purtătorul vitalității și al potențelor extreme. Primii creștini, în antichitate, au fost acuzați că în adunările lor secrete sacrifică oameni, ca să le bea singele. În evul mediu Biserica îi bănuia pe sectanți de aceeași crimă, dar începînd de prin secolul al XII-lea învinuirea viza exclusiv pe evrei. Se pretindea că sînt răpiți copiii de creștini pentru a li se aplica de Paști patimile Mîntuitorului. Se mai spunea că singele lor nevinovat este folosit în tot felul de practici magice, la vrăji de dragoste, la îmbălsămarea morților, vindecarea ranei după circumcizie sau la prepararea azimelor.

Intr-un **Vicleim** german din secolul al XVI-lea găsim versiunile următoare pe care „un evreu” le recită și care, traduse, sună cam așa: „In gînd și-n inimă imi vin / poftă de singe de creștin; / ziua și noapte mă gîndesc / unde-aș putea să mă găsesc / să-l am, călduț, la îndemină. / să-l sorb setos ca din fîntînă”. Insuși Luther propune într-o scriere din 1543. **Despre evrei și minciunile lor**: „Sinagoga și școlile lor se fie trecute prin foc și ce n-a ars să fie acoperit cu țîrină, ca nimeni vreodată să mai poată vedea vreo piatră sau zgură rămasă. Să le fie oprit, sub pedeapsă de moarte, să facă slujbe și pomeniri în văzul lumii, cu predici sau laude sau rugăciuni către Dumnezeu”. Numai în țările germane se cunosc peste 50 de procese intentate evreilor, procese care s-au soldat cu pedeapsă capitală pentru crimă de omor ritual.

În secolul al XVII-lea demența se răspîndește și în Europa de răsărit. La noi avem mărturia lui Ion Neculce în capitolul despre domnia lui Mihai Racoviță, adică în anul 1716: „Tot atuncea, pe acea vreme, găsitu-s-au și un copil de creștin muncit de bazoncicii jidovi în chipul muncilor Domnului la Iisus Hristos. Și au prins pre cîțiva jidovi de-au pus închisoare. Și nu i-au giudecat, ca pe niște jidovi, mai degrabă, să facă ce le va face, ce i-au ținut la închisoare, gîndind doar a lua de la dînșii bani mulți”. Obiectivul e clar. Se repetă scenariul din Apus: evreii sînt învinuiți, astfel ca stăpînirea să obțină de la comunitatea lor impozite suplimentare, mită, peșchetur.

Centrul acțiunilor antisemite se mută în secolul al XIX-lea în sînta Rusie. La propunerea „Scurității” țariste, Ohrana, un funcționar al cancelariei sînodale din Moscova, cu numele de Nilus, redactează **Protocoloalele înțelepților Sionului**, lucrare celebră, foarte eficientă în campaniile antisemite ce au urmat. Autorul ne face să credem că un „conciliu iudaic” ar fi avut loc la Basel acum o sută de ani cu scopul de a pregăti subjugarea lumii întregi într-un regat stăpînit de evrei. De fapt **Protocoloalele** sînt prelucrarea unei broșuri împotriva împăratului Napoleon III, scrisă de M. Joly. Mî se pare că autorul versiunii românești a fost Ion Moța.

Izvodul Ohranei care s-a bucurat de mari succese mai ales în timpul nazistilor, răspîndește și gogorîta omorului ritual. În anii premergători ultimului război mondial, în mai multe localități din Imperiul al III-lea, au loc procese ca acelea ale vrăjitoarelor sub inchiziție.

În spiritul conciliului Vatican II, Biserica romană curmă oficial adorarea „victimelor” groaznicelor bănueli. Cîțiva martiri sînt exmatriculați din cetele sfinților, moaștele lor retrase. La Endingen, un orășel aproape de Freiburg, mai puteai vedea pînă în 1967, în biserica Sf. Petru, într-un sarcofag feres-truit, corpurile mumificate a doi copii care ar fi fost ucși de evrei în 1462.

După apariția povestirii **Frankenstein** or **The Modern Prometheus** de Mary Wollstonecraft Shelley (1818) și a romanului **Dracula** de Bran Stoker (1897) o invazie de vampiri, de monștri și genii zămisliți în retortă se lățește peste literatura de trei parale, culminînd apoi în cinematografie. Imaginația trivială e zguduită de toate aceste povestiri fantastice care provoacă fiori și în care singele își recapătă bioforța din credințele populare. Incet-încet, omorul ritual e servit copios și senzațional și în societatea noilor făpturi bizare. Pentru mulțimile de **voyeurs**, pentru consumatorii de kitsch se întredeschide usa

spre o lume fascinantă, misterioasă, străină și amenințătoare.

Atîta vreme cît frecventarea acestui gen de literatură înseamnă amuzament, totul e în ordine. Cînd însă elementele sacrificiilor rituale sînt folosite ca obiect de incitare politică sau socială avem de a face cu o crimă premeditată.

UN ARTICOLAS din **Totusi iubirea** (nr. 30, 1991), semnat de Adrian Păunescu, cuprinde una din cele mai aberante infamii produse de presa actuală românească. Sub titlul **Ei inflază rinichi, nu copii!** A.P. ia poziție față de problema copiilor îniați de străini, problemă la ordinea zilei, care cere o documentație corectă, un raționament infierbîntat și bun simț. Discuția se duce și în Occident, unde legi foarte severe îngredesc ușurătatea, abuzul, specula. Din această cauză, după cum relatează **Badische Zeitung**, pentru un copil adoptat din lumea a treia se inscriu în medie 20 de familii care trebuie să dovedească integritate morală, seriozitate, posibilități materiale, „căldura” noului cămin și perspectiva unei educații pozitive, cerîndu-le de multe ori ca noua mamă să renunțe la practicarea unei profesii, ca să se poată ocupa de copil.

Pamfletul lui A.P. este bine ticluit. Se „redă” o convorbire telefonică în care ziaristului, la început sceptic, i se furnizează informații despre ororile care se petrec „în mari țări civilizate în centrul Europei”, unde „echipe complexe de specialiști atacă, pe străzi, țineri”... „ca să li se scoată organele vitale”. Acestea... „se pun la rece, în bănci de organe sau se folosesc imediat” (!!). Să presupunem că dialogul, dacă a avut loc, ar fi început așa. Dar ce om sănătos la minte l-ar mai fi continuat fără să cheme salvarea să-l ducă pe „informator” la spitalul potrivit, fără să protesteze împotriva unei asemenea ineptii. Naratorul persistă însă, lansînd gogomănia că în Apus numeroși bătrîni bogați își schimbă organele uzate în huzurul capitalist cu fragede importuri din trupșoarele puilor de români adoptați de ei, cum și-ar schimba A.P. cămașa. Ba e și glumeț, coborînd la organele de sub chimir. „Nu din caritate”, deci, tot acest program, ci pentru procurarea unor „piese de schimb pentru organismele bătrîne”. Adică, odată ajunși în Apus, copiii dați spre înfiere sînt mintenas injunghiați de „specialiști”, precum, în cronici, micii creștini de către iudei.

Rămii înmărmurit și fiindcă nu-ți poți inchipui că un scriitor cu răsunit pînă în Basagabia crede într-un astfel de concentrat de neghiobie, înțelegi că scopul notei nu poate fi decît acela de a întărita norodul împotriva „bogaților” din Apus care se apropie de fruntariile României cu gînduri de pradă și de omor. Are dreptate Nicolae Manolescu cînd susține că A.P. are talent. Dar ce nu are?

Dacă s-ar da premii pentru necinste, pentru perfidie și pentru minciună, A.P. le-ar căpăta pe toate trei. Cu lauri.

Paul Miron

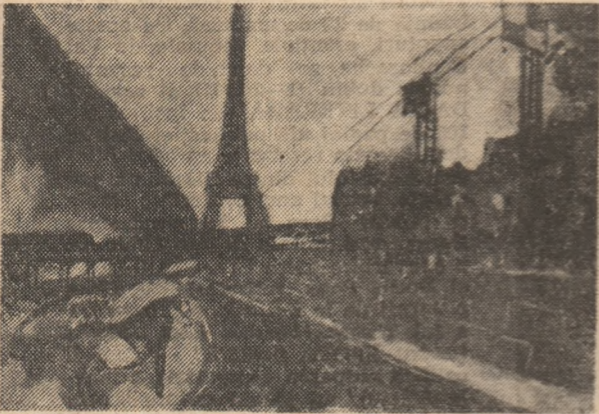

Distribuție

● Un mare succes de interpretare este considerat de critică rolul jucat în filmul regizorului James Lapine, *Impromptu*, de către actrița Judy Davis (în imagine) în rolul scriitoarei George Sand. „Văzînd-o, te duce gîndul

la marea Glenda Jackson. Arc masca potrivită personajului, conformă cu toate coordonatele epocii”. Alături de Judy Davis, mai joacă actorii Hugh Grant, Mandy Patinkin, Bernadette Peters. (PREMIERE, august).

Plăcerile Parisului

● Museum of Fine Arts din Boston a găzduit o imptuoasă expoziție intitulată *Plăcerile Parisului: de la Daumier la Picasso*. Au fost prezentate peste 200 de picturi, desene, gravuri, afișe și fotografii realizate de Honoré Daumier, Edouard Manet, Edgar Degas, Pierre Auguste Renoir, Mary Cassatt, Henri de Toulouse-Lautrec, John Singer Sargent, Marc Chagall și mulți alții care au arătat în lucrările lor cum se

distrau parizienii în cafele și cabarete, la curse de cai și în parcuri, la circ, la teatru, și la operă, în expoziții și în muzee, pe bulevarde etc. Expoziția va fi prezentată, între 15 octombrie și 28 decembrie, la IBM Gallery of Science and Art din New York. În imagine: Pont de Passy et Tour Eiffel de Marc Chagall (1911), din colecția lui Metropolitan Museum of Art din New York. (SMITHSONIAN, august).

Secretul lui Baudelaire

● „A existat, fără nici o îndoială, un secret în viața lui Baudelaire, un gînd îndreptat mereu spre o ființă care i-a fost aproape și al cărei nume nu a dorit să-l dezvăluie din motive deopotrivă familiale și sociale. Nu considerăm o exagerare afirmarea că acest personaj pus în lumină treptat, pe parcursul unui studiu atent al textelor poetului, „era asupra universului baudelairean...” scrie Henri Lécaye în cartea *Le Secret de Baudelaire* (Ed. Jean-Michel Place). Secretul constă în prietenia atașantă pentru so-

ția fratelui său vitreg, Claude-Alphonse, avocat la curte, Félicité Anne Ducessois. Ea ar fi frumoasa J.G.F. căreia i-au fost dedicate *Les Paradis artificiels*, apare în *La Fanfarle* sub trăsăturile M-mei de Cosmelle, apoi într-un ciclu de poeme din *Les Fleurs du Mal*, va fi celebrată în *La Beauté*... Dovezile sînt, toate, extrase din operă. Deși Henri Lécaye nu dispune decît de acestea, a reușit să convingă citiva specialiști ai operei lui Charles Baudelaire. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 16-30 iunie).

Jacek Kuron — traiectoria unui om excepțional

● În 1964, Jacek Kuron și Karol Modzelewski au scris o scrisoare deschisă Uniunii tineretului socialist din Universitatea arșoviană, care a făcut mare vîlvă. Era prima

critică de stînga făcută public în Polonia comunistă și care a circulat în Occident. Cei doi tineri intelectuali au înregistrat prin acest document o contestare internă și minoritară care se va transforma în decursul anilor într-o ruptură definitivă de puterea totalitară. Între 1989-1990, Jacek Kuron (în imagine) a fost ministru în guvernul Mazowiecki. Ed. Fayard publică traducerea cărții sale sub titlul *La faute*, un document autobiografic dar și o măturie prețioasă asupra istoriei recente a Poloniei la a cărei edificare autorul a contribuit atît de mult. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 16-30 iunie)

Parlami d'amore, Mariù

● Sub acest generic, televiziunea italiană transmite, începînd din 29 august, timp de șapte săptămîni, în fiecare joi, un serial dedicat marelui actor și regizor Vittorio De Sica. Profilul uman și artistic al celebrului cineast italian este schițat prin

evocările și amintirile prietenilor, rudelor, colaboratorilor săi și, firește, prin fragmente din filmele pe care le-a realizat, și care au adus Italiei cinci Oscari. (CORRIERE DELLA SERA, 30 august).

Panoramă a liricii românești în Italia

● La 2 august, în Sala Goldoniană a Palatului Gallenga, sediul Universității Italiene pentru Străini din Perugia, a avut loc o manifestare de poezie românească. Pentru întâia oară în reședința Umbriei au răsunat în limba română și italiană inconfundabilele sunuri ale capodoperei eminesciene *Peste virfuri*. Apoi, însoțite de succinte prezentări ale poezilor, au fost citite versuri aparținînd lui Lucian Blaga, Ion Pillat, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Eta Boderiu, Ioan Alexandru, Alexandru Andrișoiu, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Ștefan Augustin Doinaș, Anghel Dumbrăveanu, Cezar Ivănescu, Ileana Mălăncioiu, Adrian Popescu și Marin Sorescu, traduse de italianista Victoria Bălțeanu.

Veneția se opune

● Directorul Festivalului cinematografic de la Veneția a respins propunerea de a se modifica data Festivalului de la Cannes, din luna mai în toamnă, motivînd că aceasta ar însemna o concurență directă pentru Mostra din orașul lagunar. După opinia lui, criza Festivalului de la Cannes s-ar datora faptului că filmele prezentate acolo au o redusă distribuție pe piața internațională. (DIE WELT, 25 august).

Republica de la Weimar

● Festivalul anual al teatrului american din Louisville e consacrat anul acesta teatrului Republicii de la Weimar, experimentelor din acea perioadă și strălucirilor artiștilor Max Reinhardt, Erwin Piscator, Mariëne Dietrich, Greta Garbo, Peter Lorre, Kurt Weill și Bertolt Brecht. Au fost invitați artiști de la Berliner Ensemble. Se va reprezenta, în premieră, o piesă de Odön de Horvath. Se va vernisa o expoziție și se va prezenta filmul *Sinfonia marșului oraș* (1927).

Cetățean de onoare

● Sean Connery (în imagine), actorul-vedetă din filme renumite precum *Numele trandafirului*, *Incoruptibilii*, seria cu James Bond și multe altele, iar mai recent din *Robin Hood*, a fost numit cetățean de onoare al Edinburghului, orașul lui natal. Astfel, el împarte această distincție cu ilustrii săi predecesori Charles Dickens și Winston Churchill. (FRANCE-SOIR, 6 august).

Reclamă cu orice preț

● Fabricanții de supe, coca, țigări, creme, au început să plătească sume „grase” realizatorilor de filme pentru ca interpretii să le folosească produsele. Philip Morris a plătit 350 000 dolari ca țigările Lark să fie folosite în filmul *Permis de tuer*. De asemenea, fabrica Ford a fost „convîngătoare” financiar și James Bond a abandonat mașina Aston-Martin pentru un Lincoln Continental Mark VII... Dar fabricanții sînt prevăzători. Își plasează produsele după ce au studiat posibilitățile de succes ale filmului. (PREMIERE, august).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Ésprit

● Numărul 173 (iulie-august) al revistei *Ésprit* este conceput conform principiului varietății în unitate. Menținîndu-și diviziunile obișnuite, încărcătura sa ideatică este incitantă, fie că este vorba de Zidul Berlinului la Paris, năruit acum aproape doi ani, dar pe care Lennart Meri (ministrul de externe al Estoniei) îl consideră prezent ca mentalitate în separarea popoarelor Europei sau de întoarcerea Katharinci von Bülow la Falkense, satul uitat din fosta RDG, piesele lui Heiner Müller în masa rotundă — Jean Jourdeuil, Jean François Peyret, Frédéric Vassen ; de Cinematograful francez la acest sfîrșit de secol de Michel Mesnil. În secțiunea *Există încă criterii de apreciere estetică* sînt puncte de vedere prezentate și argumentate de Jean Molino — Arta astăzi. Apoi, Jean-Philippe Domecq — Un eșantion de prostie modernă. *Bogăția critică a lui Andy Warhol*. Marc Le Bot — *Gîndire artistică și experiență a alterității*, („arta este enunțarea existenței a prezentului ca enigmă”). Însemnări despre evenimente la zi din diverse „puncte fierbinți”, repere controversate despre *Contractul natural* de Michel Serres — Interpretate de Sophie Jacquot-David, despre gîndirea arhitecturală, cronici și prezentări de carte (trei dintre aparițiile românești la editura Criterion prezentate de Bujor Nedelcovici) au fost reproduse acum cîteva numere în revista noastră. Am lăsat la urmă articolul semn de Jean-Louis Schlegel intitulat *L'histoire jetable de Bernard Henri-Lévy*, o analiză documentată, argumentată asupra „filmului” (emisiunilor TV) și volumului *Aventurile liberității*. Schlegel, analizînd activitatea istorico-literară a autorului *Aventurilor*, nu l crută, într-o acidă polemică, referitoare la activitatea revistei *Ésprit* între anii 1932 — anul înființării — și 1940, acuzînd-o de petainism. Fără a cunoaște emisiunile și volumul lui B. Henri-Lévy, putem vorbi numai de părerea lui J.-L. Schlegel, care consideră că „acolo unde ar fi necesară o oarecare claritate B.H.-L. amestecă reperele (și bănuiesc incapabil de altceva decît de a amesteca totul) : cînd este așteptat să facă

TLS

● Ultimul număr din Iulie al *Suplimentului Literar* al ziarului *Times* publică o analiză amplă asupra celui care a fost considerat personalitatea marcantă a marxismului occidental, filosoful Georg Lukacs. Intitulat *After the Age of Sinafulness — Lukacs and the mystical roots of revolution*, articolul ia în discuție prima biografie completă, (scrisă de Arpad Kadarkay), bazată pe arhivele personale ale lui Lukacs, acoperînd perioada '28-'30. În 1921, întrebînd dacă minciuna și înșelătoria la care sînt supuși membrii partidului comunist de către propriii lideri este admisibilă, Lukacs răspunde că suprema datorie a eticii comuniste impune acceptarea necesității de a face rău... Convingerea adevăratului comunist este aceea că răul se transformă în binecuvîntare prin dialectica istoriei. După propria sa mărturisire, Lukacs a fost călăuzit în acea perioadă de „convîngerea profundă că cel mai rău socialism este mai bun decît cel mai bun capitalism”. Faptul că ulterior a înțeles dezastrul moral provocat de încercarea de a da viață utopiei comuniste nu a diminuat cu nimic valoarea interpretării sale profunde asupra interacțiunii dintre cultură, politică și filosofia morală. Și Cuba își are disidenții ei. În numărul din 16 august al T.L.S. este prezentat volumul de memorii al scriitorului cubanez Herberto Padilla (*Self Portrait of the Other*) în care autorul relatează și episodul arestării sale din 1971 și al detenției de treizeci și șapte de zile. Motivele? — într-un săptămînal literar publicase un atac violent la adresa laudelor aduse unui scrib al partidului ; în 1968 i se acordase un premiu de poezie de către un juriu internațional — neplăcîndu-le poeziile, autoritățile au blocat premiul. După o metodă binecunoscută, un organ de presă al forțelor armate l-a acuzat că ar fi furat fonduri ale Statului dintr-o agenție de comerț exterior. De fapt, Padilla și-o căutase cu luminarea de cităva vreme, Bucurîndu-se de privilegiu, — călătorii în special — a fost convins că relațiile sale internaționale îl făceau invulnerabil, astfel că sfida „cu dispreț” autoritățile, făcînd remarcîi dintre cele mai „nepotrivite”, în cele mai diverse situații. Eliberat, și-a recunoscut „multele erori”. După care a beneficiat de suficientă toleranță din partea autorităților, iar în 1981 a primit chiar și dreptul de a emigra în SUA. Pentru el, episodul a fost o farsă, pentru autoritățile cubaneze — o greșelă tactică, iar pentru marxismul occidental, un pas înainte pe calea declinului. Protestul lui Harold Pinter — 500 de ani de rezistență — prin care dramaturgul își exprimă dezaprobarea față de celebrarea, în 1992, a 500 de ani de la descoperirea Americii de către Cristofor Columb, nu este un simplu drept la replică. Volumul *The First America — The Spanish monarchy, Creole patriots, and the liberal State 1492-1867* — considerat a fi o contribuție esențială la istoria intelectuală a Americii Latine, prezintă invazia spaniolă ca pe cel mai dramatic eveniment al secolului XV și, în cea mai mare parte, o catastrofă pentru popoarele băștinașe ale noului continent. Și cine mai are de suferit de pe urma căderii Cortinei de Fier? Romanul de spionaj. Cu totul alți ochi se vor citi de acum încolo romanele lui Le Carré, Graham Greene, Frederick Forsyth. Moscova și Berlinul nu mai prezintă punctele nodale ale spionajului internațional. Unde se vor duce spionii? Prin ce depărtări îi vor căuta scriitorii? Autorul recenziei la volumul *Spy Fiction, Spy Films, and Real Intelligence* e convins că, indiferent de evenimentele din URSS și Europa de Est, romanul de spionaj va supraviețui sfîrșitului Războiului Rece. (I.H.).

dreptate, istoricul, pînă în modul în care știe istoria, apare scriitorul subiectiv, subiectiv prin forța împrejurărilor ; cînd este invocat scriitorul, apare la întîlnire, paradoxal, istoricul”. După cum și afirmația lui Lévy, care crede că se înscrie pe linia participării la viața cetății asemîni lui Baudelaire, Malraux și Borges, este oarecum infirmată prin alăturarea lui Flaubert și a altora, cărora o asemenea simplificare nu le-a trecut prin gînd sau prin Bloc-notesul pe care B.H.-L. îl publică în revista *Règle du jeu*, considerînd — în pofida unor exaltări ale celui de felul : eu cred, eu afirm, eu repet, sau a atitudinii de mic procuror (pe care chiar B.H.-L. și-o infirmă în *Figaro* din februarie 1991) „nu l-ați înțeles, nu judecă pe nimeni”, a scris o „urîșă comedie”, — că partea cea mai reușită și solidă a cărții *Aventurilor* este realizarea interviurilor. Necruțătoare, polemica continuă : „Omul care pare un adversar al tuturor ortodoxiilor este în realitate un mare conformist, un mare specialist al modei”, desfășurîndu-se și împotriva afectărilor sale de stînga, ca Sartre, pe care încearcă să-l justifice, sau ca Sollers pe care încearcă să-l explice, sau a modului de a judeca, prin optica anului 1991, în afara contextului și circumstanțelor, întimplări din 1925 sau 1938 cu aerul „învîgătorului istoriei”, fără referințe, fără surse de documentare, oricît ar considera că este „o istorie subiectivă a intelectualilor” (subtitlul *Aventurilor*). J.L. Schlegel este de părere că Lévy făcînd filosofie face de fapt ziaristică. Dintre foștii săi maestri, Althusser, Foucault, Barthes, Derrida, primul scapă de furcile caudine, portretul comportamental al lui Althusser la Școala normală fiind emoționant. Autorul articolului îi impută o nerecîntare a cărții clarificatoare a lui Pierre Sernardens. *Le mouvement „Ésprit” 1932-1941. Essai critique* (L'Age d'homme, 1971), folosirea unor citate aberante, inventate. (A.F.)

Dilema lui Havel

● AGORA (vol. IV, nr. 3) se deschide cu un editorial al dlui. Dorin Tudoran, intitulat **Rinoceri jermanezi**?, pe care l-am publicat și noi (R.L. nr. 24), consacrat asasinării profesorului Ioan Petru Culianu. O primă secvență din revistă reproduce trei dintre comunicările prilejuite de simpozionul de la Timișoara din luna martie (**Putere și opoziție în societățile post-comuniste**) și anume cuvântul de deschidere adresat dlui Jean François-Revel (absent de la lucrări) și intervențiile dnilor Vladimir Tismăneanu și Stelian Tănase. O analiză succintă, dar exactă a rolului mass-mediei în procesul de democratizare din România întreprinde dl. I.B. Lefter într-un text citit la Krems and der Donau anul trecut și revizuit acum pentru revista dlui Tudoran. Nu lipsesc paginile de critică literară. Dl. Mircea Iorgulescu analizează cartea **In cunoștință de cauză** a dlui Ion Negoitescu, dra Fevronia Novac pe aceea intitulată **Din caldior** a dlui Paul Goma, iar dl. Victor Ivanovici se ocupă de romanul **Orașul minunățiilor** al scriitorului spaniol Eduardo Mendoza (care a trăit la New York între 1973 și 1982). Poezie semnează dna Simona Popescu. Revista se încheie cu un interesant documentar: scrisori inedite adresate în anii 80 de către Ion Caraion lui Meir Rudich (publicist evreu din România, cunoscut în timpul războiului sub pseudonimul Mircea Radu, emigrat în Israel în 1959) și fragmente din cartea-interviu a dnei Oana Orlea (interlocutoare fiind poeta Mariana Marin), intitulată **Ia-ți boarfele și mișcă!** și care va apărea simultan anul acesta la Paris și la București. În totul, un număr plin de interes. ● Tot de la Washington ne-a sosit și al doilea număr din cealaltă revistă editată de dl. Dorin Tudoran, MERIDIAN. Cu o colaborare internațională foarte valoroasă (Vladimir Bukovsky, Agnes Heller, Ferenc Feher, Daniel Pipes, Matei Călinescu, Rodica Iulian, Virgil Nemoianu, Dan Petrescu, Virgil Ierunca, Mircea Mihăieș, Judith Ingram, Eliza Ghil, Daniel Dăianu ș.a.), numărul este extrem de bogat ca arie de preocupări. Am citit cu o vie curiozitate analiza făcută de cunoscutul dizident sovietic Vladimir Bukovsky gorbaciovismului. Datat 25 aprilie 1991, articolul surprinde desul de exact limitele politicii de reforme a lui Gorbaciov. Dar cum, în viața politică, schimbările se petrec uneori atât de repede încât tipărirea comentariilor nu le poate prinde pasul, există în articol și aprecieri care sună fals astăzi, după eșecul puciului moscovit, ca să nu mai vorbim de prognoze. „Greu de găsit în istoria modernă a Rusiei un conducă-

tor mai unanim și mai pe față urit decât este Gorbaciov astăzi”, scrie Vl. B. după scurta lui vizită la Moscova. Și adaugă: „Mai mult, nepopularitatea lui Gorbaciov este atât de mare încât oricine îl sprijină se află în pericol, mai ales cineva ca Elțin, a cărui putere se bazează pe faptul că percepția populară vede în el un dușman de moarte al lui Gorbaciov”. După evenimentele dintre 19 și 21 august, nimeni nu mai crede în justetea acestei aprecieri. Silogisme politice amare ale unor comentatori, chiar dacă se numesc Vladimir Bukovsky, pot fi uneori contrazise în mod feroce de realitate. Se întâmplă pe la case oricât de mari. Nici Alexandr Zinoviev n-a nimerit-o mai bine în câteva din sumbrele lui pronosticuri referitoare la evoluția situației din URSS. Nici Jean François-Revel în **Tentația totalitarismului**. O dovadă că numai trecutul istoric poate fi prevăzut corect ne-o furnizează câteva articole din **Meridian** în care sunt discutate cărți consacrate moștenirii comuniste (de exemplu, cartea lui Robert C. Tucker intitulată **Stalin la putere**, despre care scrie dl. Vladimir Tismăneanu). La obiect, câteva comentarii economice semnate de Daniel Chirot, Dan Dăianu și Patrick Clawson. Spiritual și instructiv este articolul despre Havel al lui Martin Weiss. Autorul povestește, între altele, subiectul unui **sketch** al dramaturgului, care s-a jucat la Praga în 1988 sub pseudonim. Protagonistul este un fost ministru cehoslovac de finanțe, Alois Rasin, care, după 1918, s-a lăsat de dificultățile de care, devenit președintele Cehoslovaciei șaptezeci și unu de ani mai târziu, se va lovi Havel însuși. În 1923, Rasin a fost asasinat. Să sperăm că nepopularitatea crescândă a lui Havel va avea alt sfârșit și că futurismul piesei nu va permite o comparație exhaustivă între autor și eroul său. „Avem de-a face, probabil, scrie Weiss, cu cea mai stranie farsă pe care istoria a montat-o unui autor dramatic”. Întrebarea (numai pe jumătate amuzantă) este ce trebuia să facă Havel: să nu scrie piesa ori să nu candideze la președinție? Aceasta este cu adevărat o dilemă.

Indicații primite de pe lumea cealaltă

● O știre furnizată de AM Press (o agenție de presă care nu rămâne niciodată în urmă cu mersul evenimentelor) și publicată în **COTIDIANUL** nr. 81 ne face să înțelegem cum își pregătește F.S.N. campania electorală: „Frontul a consultat francezii până la amănunt asupra folosirii instrumentelor de presă, radio și televiziune, cerindu-le nu numai un program de principii, ci și unul concret, aplicabil imediat”; „Un înalt personaj din conducerea F.S.N. mizează, în recuperarea electoratului din Ardeal care a migrat la P.U.N.R., pe o susținută campanie în care «sentimentul patriotic să iasă la iveală». El a mers până acolo încât a afirmat că «trebuie promisă ardelenilor capitala la Alba-Iulia, în preajma anului 2000, când se vor împlini 400 de ani de la prima uniune realizată de Mihai Viteazul!». Nu este exclus să asistăm la o campanie electorală în care «Frontul să sune în toate goarnale patriotarde». Dacă ar investi în buna administrație a țării tot atât de multă energie cită investește în iluzionarea alegătorilor, F.S.N. ar face, fără îndoială, din România o țară prosperă. Dar nu și-a propus aceasta... ● „Ei bine, cine credeți dv. că aștepta, periodic, mai anii trecuți, la aeroport, pe o anumită doamnă (Josefina), care cobora din avionul de New-

York și care îi înmîna discret respectivului domn un plic cu câteva sute de dolari? N-o să vă vină să credeți: CORNELIU VADIM TUDOR! Strașnică potriveală! Tocmai cel care-i acuză pe alții că se vind pe dolari, primea bani dubioși.” Dezvăluirea — făcută de Constantin Călinescu în **FLAGRANT** nr. 19 — ar trebui să ni se pară senzațională, dar nu ni se pare. Nimic din ceea ce este legat de Corneliu Vadim Tudor nu ne mai miră. ● În mod sistematic, în ziarul **AZI** sint denigrați opoziții lui Nicolae Ceaușescu. În nr. 388 al acestui ziar, la rubrica „Efemeride” (care ar trebui semnată „Agramatul vesel”), sint incriminați Doina Cornea, Petre Mihai Băcanu și alți lideri de opinie supuși celor mai drastice represalii în timpul dictaturii ceaușis-

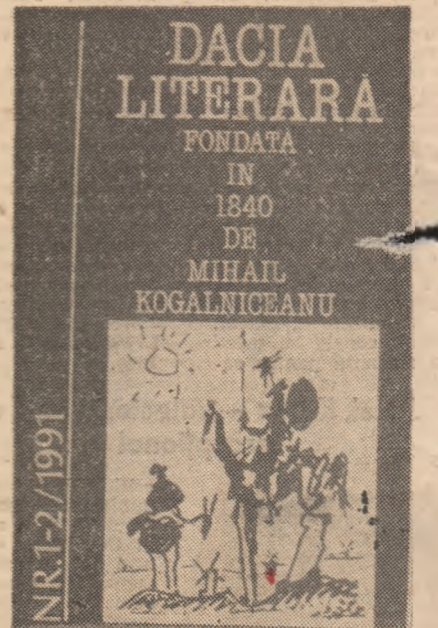
specializate în calomnierea și amenințarea cu exterminarea a altor categorii de cetățeni decât aceea din care face parte el însuși. În mod similar, participanții la demonstrațiile anticomuniste și antiprezidențiale au fost numiți „golani”, în timp ce emițătorii de huiduie la adresa foștilor opozițanți ai lui Ceaușescu au primit statutul de „oameni de bine”.

Dacă am avea umor...

● „Revoluția a aruncat filosofia în agora politică. Liiceanu a vorbit de la balconul Universității din București. Paleologu s-a dezis de politica guvernului la Paris. Șora s-a integrat activ în Alianța Civică. Filosofii au intrat în opoziție, ca și înainte de 22 decembrie”. Cu aceste enunțuri, esențiale, semnate de Val Condurache, se deschide recentul număr dublu (1—2/1991) al revistei **DACIA LITERARĂ** din Iași. Cele 100 de pagini ale publicației sint de data aceasta rezervate aproape integral raportului dintre filosofie și societate. Textul unei conferințe ținute de Mihail Șora la Iași — **Despre Europa sau unitate în pluralitate** —, o convorbire între Liviu Antonesei și Dorin Popa, intitulată **Revoluția a pornit de la Păltiniș**, o prezentare a lui Thomas Hobbes („un filosof pentru liniștea noastră” — cum îl califică autoarea prezentării, Mihaela Mărtu), un studiu despre școala lui Nae Ionescu semnat de tânărul critic Codrin Liviu Cuțitaru, eseul **Maternitate și paternitate în autor-litic literar** de Luca Pițu, un nou fragment din monografia „**Juniunea**”: **discurs politic și discurs cultural** de Sorin Alexandrescu, un interviu cu Nicolae Breban — iată numai câteva dintre piesele grele ale sumarului. Nu lipsește literatura (poeme de Aurel Dumitrașcu, Ștefan Aug. Doinaș și Mircea Cărtărescu, o traducere din Robert Musil etc). Dificultățile materiale cu care au de luptat realizatorii revistei au fost încă o dată învinse. Felicitări! ● În nr. 36 al săptăminalului **ROMÂNIA LITERARĂ** s-a strecurat o eroare de informație: deschiderea Festivalului și Concursului Internațional „George Enescu”, aflat la a XII-a ediție,

te. Noi credeam că Azi este un cotidian al F.S.N. și că F.S.N. este o „emanație a revoluției din decembrie 1989” care a dus la înlăturarea lui Ceaușescu. Constatăm însă că șugubeața publicație continuă să facă jocul mult iubitului și stimatului conducător, de parcă ar continua să primească indicații, de pe lumea cealaltă. ● După cum aflăm din ziarul **TINERETUL LIBER** nr. 481, la Suceava se află trei gropi comune cu cadavrele deținuților politici exterminați în închisoarea care a funcționat în oraș până în 1959: „Una dintre ele se află, după toate probabilitățile, în actualul parc al orașului, alta lângă sediul primăriei, iar o a treia în locul numit — tocmai datorită scenelor petrecute aici — Călău.” Aceste gropi vor fi în curând investigate de Grupul pentru dialog ecologic și social din Suceava, care a solicitat în acest sens o aprobare din partea Procuraturii. Așteptăm cu interes rezultatele investigației, pentru a ne face o imagine cât mai clară despre minunatele realizări ale socialismului și comunismului pe meleagurile dragii noastre patrii. ● „M-a stupefiat — exclamă Octavian Paler, în **ROMÂNIA LIBERĂ** nr. 475 — felul în care președintele Iliescu a răspuns, în cadrul întâlnirii recente de la Cotroceni cu reprezentanții principalelor forțe politice, la propunerea, avansată de unul dintre participanți, de a se adopta atitudinea mai energice față de extremism și de manifestările extremiste. Cu această ocazie, am aflat că la Palatul Cotroceni se înțelege prin extremism nu numai ceea ce toată lumea înțelege prin asta, ci și (sau, poate, mai ales) ceea ce deranjează puterea”. Această atitudine a guvernanților este într-adevăr stupefiantă, dar ea nu mai constituie de multă vreme o surpriză. Ne aducem aminte că președintele țării a reacționat în repetațe rinduri și cu vehemență împotriva unei „anumite părți a presei”, și anume împotriva acelei părți a presei care i-a dezaprobat acțiunile politice, dar nu a condamnat niciodată în mod explicit publicațiile

a fost anunțată pentru data de 6 septembrie, la Ateneul Român, deși în realitate a avut loc, după cum se știe, pe data de 5 septembrie, în Sala Mare a Palatului. Dacă am avea umor, am reproșa festivalului că nu s-a conformat anunțului nostru (s-ar fi respectat și tradiția desfășurării festivității de deschidere la Ateneu...). Oricum, ne cerem scuze cititorilor.

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Flanu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1235). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihail Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mares, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 12 82 53. CORRESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)